

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Pavel Pečený

Konkurence užití různých syntaktických prostředků při vyjadřování srovnání
(na materiálu česko-německém)

The Competition of Different Syntactic Devices Expressing the Semantic
Relation of Comparison (based on the Czech-German material)

Praha 2009

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Eva Hošnová, CSc.

Děkuji vedoucí práce i všem konzultantům za cenné připomínky a laskavou podporu.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze 30. července 2009

Pavel Pečený

Anotace

Klíčová slova: vyjádření srovnání, syntaktické prostředky, *než, jako, jak*.

Cílem práce je podat charakteristiku konkurence syntaktických prostředků při vyjádření srovnání v češtině. Výzkum se týká především užití spojovacích výrazů a vybraných pádových relací. Jedná se o zjištění tendencí projevujících se při distribuci konkurenčních prostředků, s čímž souvisí také faktory syntaktického, sémantického nebo jiného rázu, které na distribuci mohou mít vliv. Materiálový podklad pro tuto analýzu tvoří doklady z paralelního česko-německého korpusu *InterCorp* a z vybraných korpusů *ČNK*.

Ukázalo se, že ke konkurenci syntaktických prostředků pro vyjádření srovnání dochází nejčastěji v rámci jednoho sémantického typu srovnání, tj. v rámci srovnání ve smyslu shody a podobnosti na jedné straně a ve smyslu rozdílnosti na straně druhé. Zásadní roli při výběru konkurenčních prostředků hraje sémantické hledisko. K němu přistupuje také hledisko formální na rovině syntaktické. Pádové relace a předložkové skupiny mohou navazovat pouze srovnání na větňčlenském úrovní, spojovací výrazy také na úrovni souvětňé. Konkurenci částečně ovlivňují také faktory stylistické a povaha komunikátu.

Abstract

Key words: expressing of comparism, syntactic comparism, *než, jako, jak*.

The thesis focuses specially on characterisation of the competition of syntactic devices used to express comparison in Czech. The research targets primarily the use of connecting expressions and certain case relations. The aim is to ascertain the tendencies manifesting in the distribution of the competition devices, which is also connected with syntactic, semantic or another factors, they may influence the distribution. The material basis for this analysis is based on the data from the parallel Czech-German corpus “InterCorp” and chosen corpuses of the “Czech National Corpus” (ČNK).

The research found that the competition of the syntactic devices expressing comparison happens most often in a frame of one semantic type of comparison, i.e. in a frame of comparison based on unity and similarity on the one hand, and a frame of comparison based on difference on the other hand. Fundamental role in choosing of the competition devices is played by the semantic view-point. It is supplemented by a formal view-point on the syntactic level. The case relations and the preposition groups may link only comparison on the level of parts of a sentence, connection devices may do so on the level of complex sentences as well. The competition is partly influenced by the stylistic factors and the nature of text.

Obsah

1 Úvod	8
1.1 Cíl a východiska výzkumu	9
1.2 Struktura práce	11
1.3 Stav dosavadního zkoumání	12
1.4 Předmět analýzy	16
1.5 Materiálový podklad – korpus	18
1.6 Základní pojmy	19
2 Syntaktické prostředky srovnání	26
2.1 Pádové relace	26
2.1.1 Bezpředložkové pády	27
2.1.1.1 Genitiv přirovnávací	27
2.1.1.2 Instrumentál přirovnávací	28
2.1.2 Předložkové pády	30
2.1.2.1 nad + Ak	30
2.1.2.2 od + G	33
2.1.2.3 (o)proti + D	34
2.1.2.4 (po)dle + G	36
2.1.2.5 před + I	37
2.1.2.6 (úměrně) s + I, úměrně + D	37
2.1.3 Předložkové skupiny	40
2.1.3.1 shoda	40
2.1.3.2 shoda s příznakem úměrnosti	41
2.1.3.3 rozdílnost	42
2.2 Spojovací výrazy	47
2.2.1 co	47
2.2.2 co by	48
2.2.3 čím – tím	49
2.2.4 jak	51
2.2.4.1 Srovnání s <i>jak</i> ve smyslu shody	54
2.2.4.1.1 shoda dějů	54
2.2.4.1.2 shodné vlastnosti	56
2.2.4.1.3 shodná míra	56
2.2.4.1.4 úměrnost	57
2.2.4.1.5 děje, vlastnosti nebo míra odpovídají něčí vůli, předpisu, podané zprávě...	58
2.2.4.2 Srovnání s <i>jak</i> ve smyslu podobnosti	59
2.2.4.2.1 podobnost dějů	61
2.2.4.2.2 podobnost vlastností	61

2.2.4.2.3	podobná míra	62
2.2.4.3	Srovnání s <i>jak</i> ve smyslu rozdílnosti	63
2.2.4.3.1	Srovnání kvantitativních údajů pomocí <i>jak</i>	63
2.2.5	<i>jako</i>	65
2.2.5.1	Srovnání s <i>jako</i> ve smyslu shody	66
2.2.5.1.1	shoda dějů	66
2.2.5.1.2	shodné vlastnosti	68
2.2.5.1.3	shodná míra	68
2.2.5.2	Srovnání s <i>jako</i> ve smyslu podobnosti	69
2.2.5.2.1	<i>jako</i> (+ indikativ)	71
2.2.5.2.2	<i>jako</i> + kondicionál	72
2.2.5.2.3	<i>jako</i> <i>když</i> + indikativ	74
2.2.6	<i>jaký</i>	76
2.2.7	<i>oč</i>	77
2.2.8	<i>než</i> (li)	78
2.2.8.1	specifické konstrukce srovnání kvantitativních údajů pomocí <i>než</i>	79
2.2.8.2	<i>než</i> + indikativ	80
2.2.8.2.1	různé děje	80
2.2.8.2.2	různé vlastnosti	81
2.2.8.2.3	různá míra	82
2.2.8.3	<i>než</i> + kondicionál	86
2.2.8.3.1	různé děje	86
2.2.8.4	<i>než</i> <i>když</i>	87
2.2.9	<i>tolik</i> – <i>kolik</i>	88
3	Shrnutí	89
4	Závěr	93
5	Použitá literatura	95

Seznam zkratek

ADJ – adjektivum
ADJ_{komp} – adjektivum v komparativu
ADJ_{poz} – adjektivum v pozitivu
ADV – adverbium
ADV_{komp} – adverbium v komparativu
Ak – akuzativ
Att – atribut
ČNK – Český národní korpus
D – dativ
G – genitiv
I – instrumentál
N – nominativ
NUM – číslovka
PRED – predikativ
S_n – substantivum v nominativu
S_g – substantivum v genitivu
S_d – substantivum v dativu
S_{ak} – substantivum v akuzativu
S_l – substantivum v lokálu
S_i – substantivum v instrumentálu
Vf – určitý slovesný tvar (verbum finitum)

→ – značí, že následující příklad byl změněn pomocí substituce syntaktického prostředku srovnání

1 Úvod

Němečtí jazykovědci věnovali od osmdesátých let minulého století nemalou pozornost popisu možností jazykového vyjádření srovnání. Za vyvrcholení jejich úsilí bychom mohli považovat tři monografie vzniklé během uplynulých deseti let (Hahnemann, S. (1999): *Vergleiche im Vergleich*; Thurmair, M. (2001): *Vergleiche und Vergleichen* a Eggs, F. (2006): *Grammatik von als und wie*). Naproti tomu v českém prostředí se příspěvky na toto téma objevují především jako součásti souhrnných lingvistických prací. Z nejnovějších můžeme jmenovat například *Skladbu češtiny* autorů Grepla a Karlíka (1998) nebo *Příruční mluvnici češtiny* z roku 1995, na jejímž vzniku se oba autoři taktéž podíleli.

Českým jazykovědcům ovšem nelze vytknout nezáměr o toto téma. Zatím se ovšem, jak se nám jeví, orientují spíše na dílčí problémy, které s vyjadřováním srovnání souvisí. Máme na mysli zejména studie a monografické počiny věnované českému stupňování, tedy morfologickému a slovotvornému popisu komparativu a superlativu adjektiv a adverbií. Patrně nejrozsáhlejší výklad této problematiky podává *České stupňování* Jiřího Marvana (1986, 2008). Ve srovnání s tím je úsilí věnované zkoumání srovnávání na syntaktické rovině znatelně menší. Autoři starších prací, např. Kopečný (1962) nebo Šmilauer (1966), se většinou omezují na pouhý výčet syntaktických možností srovnání, doplněný o příklady z moderní prózy. Novější práce – *Skladba češtiny* autorů Grepla a Karlíka (1998: 75n) a především pak *Encyklopedický slovník češtiny* (2002: 446n) – naznačují, byť stručně, cestu, kterou se budeme ubírat i v naší práci. Při popisu syntaktických srovnávacích konstrukcí se zde totiž předpokládá jejich fungování na pozadí složitějších struktur, ze kterých byly odvozeny.

Již tento krátký přehled naznačuje, že zkoumání jazykového vyjadřování srovnání je problematikou vyžadující komplexní pohled. Tomu v současné době brání například chybějící vymezení srovnání jako gramaticko-kognitivní kategorie nebo nejasné vztahy prostředků jednotlivých rovin popisu jazyka, které se na vyjádření srovnání podílejí.

Ani naše práce nechce, a vzhledem ke své povaze ani nemůže, poskytnout tento všeobčímající a syntetický přístup. Proto si klademe mnohem skromnější cíl. Chceme se věnovat problematice srovnání se zvláštním ohledem na doposud nezřídka zanedbávanou syntaktickou rovinu jazyka.

1.1 Cíl a východiska výzkumu

Cílem naší práce je popsat konkurenci některých syntaktických prostředků pro vyjádření srovnání v češtině. Náš výzkum se týká především spojovacích výrazů. V první řadě se pokusíme o zjištění tendencí a případných zákonitostí projevujících se při distribuci těchto konkurenčních prostředků. S tím souvisí také náš další záměr; zmapovat faktory, ať už syntaktického, sémantického nebo jiného rázu, které na distribuci mohou mít vliv. Dále se chceme věnovat příspěvkům, jež byly ve spojitosti s danou problematikou publikovány v odborné literatuře. Zajímat nás bude, jak jsou konkurenční prvky popsány a hodnoceny. Neopomineme ani názory a domněnky osvětlující možné příčiny výskytu konkurence. V neposlední řadě nabídneme stručnou konfrontaci vybraných jevů v češtině a němčině.

Materiálový podklad pro naši analýzu tvoří doklady z paralelního česko-německého korpusu *InterCorp* a z vybraných *korpusů* ČNK (viz kap. 1.5.).

Hlavním východiskem naší práce je předpoklad, že srovnání, které probíhá za pomoci syntaktických prostředků, typicky obsahuje následující komponenty: komparační báze, komparandum, iniciátor srovnání, srovnávací hledisko a syntaktický prostředek srovnání. Blíže k našemu vymezení srovnávacího procesu v kapitole 1.6.

Je nutno podotknout, že v povrchové struktuře věty se nemusí realizovat všechny z uvedených komponent. Ve srovnávacích konstrukcích dochází k častým elizím jednoho i více členů. Taková situace nastává především, pokud jsou ostatní členy známé a odvoditelné z kontextu. Může se jednat například o implicitní vyjádření srovnání.

(1) *Pavel měří 180 centimetrů. Petr měří 185 centimetrů. Petr je vyšší.*

(2) *V pondělí pršelo celé dopoledne. Druhý den bylo ještě hůř.*

Předpokládáme ovšem, že i takové příklady lze transformací převést do podoby, kdy jsou všechny výše uvedené členy realizovány také v povrchové struktuře. Tedy jinak řečeno, domníváme se, že i takové případy se zakládají na stejné hloubkové struktuře.

Z uvedené skutečnosti vyplývají také jistá omezení pro naši práci. Vzhledem k vyhledávacím možnostem korpusu *InterCorp* a dalších korpusů ČNK jsme totiž nuceni držet se při získávání materiálových podkladů výlučně povrchové struktury výpovědi. To znamená, že se v našem výzkumu omezíme pouze na ta vyjádření srovnání, v jejichž povrchové

struktura je syntaktický prostředek srovnání explicitně vyjádřen, respektive kde srovnávací relace nepřesahuje rámec jednoho souvětí a je navozena buď pádovou relací, nebo spojovacím výrazem.

1.2 Struktura práce

Úvod práce nabídne prezentaci našeho pojetí syntaktických srovnávacích struktur doplněnou o elementární příklady, na kterých demonstrujeme jejich základní rysy. Jeho součástí je také vymezení základních pojmů. Následuje shrnutí dosavadního stavu vědeckého zkoumání dané problematiky, v němž se zamýšlíme nad klasifikací srovnávacích struktur a jejich zařazení do gramatického systému češtiny. Dále uvádíme výčet syntaktických prostředků, kterými se budeme podrobněji zabývat. V neposlední řadě podáváme informace o zdrojích jazykového materiálu.

Stěžejní část věnujeme samotné analýze a popisu vybraných prostředků srovnání. Za syntaktické prostředky srovnání při tom považujeme, v nejobecnější rovině, pádové relace (např. srovnávací genitiv, přirovnávací instrumentál), spojovací výrazy (např. *jak, jako, než, co* atd.) a asyndetické koordinační spojení. Asyndetické koordinaci se v naší práci dále nevěnujeme, a to z toho důvodu, že v povrchové struktuře věty není reprezentována žádným výrazovým prostředkem, čímž je vzhledem k vyhledávacím možnostem korpusu *InterCorp* prakticky nepostižitelnou. Navíc se její srovnávací potenciál z velké části konstituuje teprve na pozadí textové syntaxe. Prostředky prvních dvou zmíněných skupin budeme probírat je v abecedním pořádku; nejprve pádové relace, poté spojovací výrazy.

U každého srovnávacího prostředku se soustředíme na formální i funkční popis. Pokusíme se také o zjištění tendencí a případných zákonitostí projevujících se při jejich distribuci. S tím souvisí také náš další záměr; zmapovat faktory, ať už syntaktického, sémantického nebo jiného rázu, které mohou mít vliv na jejich konkurenci. Každý jednotlivý oddíl věnovaný některému ze syntaktických prostředků bude doplněn stručným přehledem poznatků dosavadního odborného bádání a příklady z odborné literatury a našeho korpusu.

1.3 Stav dosavadního zkoumání

Jak bylo naznačeno v úvodu, o problematice naší diplomové práce nebylo zatím v české odborné literatuře podrobněji a přehledněji pojednáno. Souhrnné práce, gramatiky a skladby češtiny mluví zpravidla o srovnání ve smyslu shody a podobnosti nebo ve smyslu rozdílnosti. V první skupině bývá členění ještě blíže specifikováno. V podstatě záleží na tom, zda jsou srovnávané veličiny/entity identické, nebo se pouze jedna podobá druhé. Zvolená označení jsou ovšem značně nejednotná a často protichůdná. První zmíněný případ je v Mluvnici češtiny, stejně jako ve *Skladbě spisovné češtiny* (GREPL–KARLÍK 1986) a *Skladbě češtiny* (GREPL–KARLÍK 1998) označován jako „srovnání na základě shody“ a druhý případ jako „srovnání na základě podobnosti“. Tohoto dělení se přidržujeme i v naší práci (viz kap. 1.3). Například ve *Skladbě spisovné češtiny* (BAUER–GREPL 1975) ale najdeme „srovnání ve smyslu podobnosti nebo shody“, které se liší od „srovnání ve smyslu totožnosti, stejné vlastnosti“.

Výklad o srovnávacích strukturách nejčastěji najdeme v kapitole věnované příslovečnému určení, kde se konstatuje, že kromě přímého vyjádření je možné způsob/míru/zřetel vyjádřit také přirovnáním a jmenují se příslušné možnosti. Srovnání ve smyslu shody a podobnosti se povětšinou řadí k určení způsobu a míry. Srovnání na základě rozdílnosti bývá někdy vykládáno jako určení zřetele. V případě souvětých srovnávacích struktur je odkazováno na odpovídající druhy příslovečných vět, případně se vyděluje samostatný typ vedlejších vět příslovečných srovnávacích.

Takové množství různých klasifikací nás nutí zamyslet se nad příčinami nejednotnosti v pohledu na srovnávací struktury. Jako jeden z problémů se nám jeví chápání srovnávacích struktur jako syntaktického vztahu formálně přiřazeného k příslovečnému určení způsobu. Vzhledem k tomu, že častým předmětem srovnání bývají vlastnosti substancí, vyskytuje se srovnávací vztah mimo jiné také ve větách formálně přívlastkových nebo přísudkových; typicky v souvětích s korelativním „takový – jako“ (3) nebo „takový – jak“ (4).

(3) *Všude se setkal s týmiž poplašenými posunky, jako měl sám.*

(4) *Zuzana byla taková, jak si ji pamatoval z dětství.*

Dalším problematickým bodem je interpretace souvislosti mezi srovnáním na úrovni větnečlenské a souvětné. Zatímco starší příspěvky se nad touto otázkou nezamýšlejí, a tím

vlastně obě struktury neprávem od sebe separují, novější práce (GREPL, M. – KARLÍK, P. 1986) přicházejí s trefnou domněnkou, že větňčlenská relace je vlastně jen elidovaná relace souvětňá. Shrnutí s odkazem na přístup generativních gramatiků a Chomského následníků můžeme najít v Encyklopedickém slovníku češtiny (2002: 446n).

Společným rysem popisu syntaktické struktury srovnávacích konstrukcí (SK) s pozitivem, komparativem a superlativem je, že jsou odvozovány ze struktur komplexnějších, obsahujících formální elementy odpovídající všem elementům sémantické struktury srovnávací. Např. v komparativní srovnávací konstrukci (1) „X je n-(ěj)ší než Y“ po než tedy následuje nějaká větňá struktura, která je podle různých teorií různě „přetransformována“ do podoby SK. (...) (1) se vykládá jako výsledek (a) vymazání prvku nebo komplexní struktury: „Laurel byl (o deset centimetrů) větší, než byl velký Hardy → Laurel byl (o deset centimetrů) větší, než byl Hardy“ a (b) výpustky prvků identických: Laurel byl (o deset centimetrů) větší než Hardy, (c) výpustky Y, pokud je známé (z kontextu), nebo nasnadě (na základě znalostí světa), a tedy i rekonstruovatelné: Laurel byl větší.

V Encyklopedickém slovníku češtiny (2002: 446n) se dále uvádějí příklady, které ukazují, jak rozlišné povrchové struktury můžeme dostat. Od běžně užívaných a celkem jednoduchých (5)–(9) až po komplikované struktury¹, kde se uplatňuje srovnání na několika rovinách reality (10) a (11).

- (5) *Petr je starší než // jak // nežli Pavel.*
- (6) *Ráno moudřejší večera. (frazém)*
- (7) *Petr je starší než 30 let.*
- (8) *Petr je starší než loni.*
- (9) *Petr je starší, než jsem myslel.*
- (10) *Petr je starší, než říkala maminka, že je starý Pavel.*
- (11) *Petr je starší než Pavel, než jsem si myslel.*

Podstata elize ve srovnávacích strukturách a výzkum, který se této problematice týká, ovšem není našim předmětem. Pro nás je důležité nezprošťovat se úvahy o transformaci srovnávacích struktur pomocí výpustek, pokud by mohla pomoci osvětlit okolnosti konkurence některých syntaktických prostředků.

¹ Na příklady komplikovanějších srovnávacích struktur nás nutně musí napadnout otázka, do jaké míry jsou skutečně užívané a srozumitelné. Faktem je, že v korpusu *InterCorp* nebyl nalezen žádný doklad podobný příkladům (10) a (11).

Jak jsme již naznačili, mnoho prostředků vyjadřujících srovnání se vymyká jednoznačnému zařazení do některé z rovin popisu jazyk, a proto se nelze divit, že skupina syntaktických srovnávacích prostředků v různých pojetích a u různých autorů zahrnuje kromě prvků přiřazených větné skladbě také některé prvky hraniční. Jejich výběr autoři zdůvodňují rozličnými argumenty, anebo jej ponechávají bez komentáře. Protože se ale v naší práci bez jasného vymezení neobejdeme, volíme následující kompromis. Do skupiny srovnávacích syntaktických prostředků řadíme:

1. pádové relace
 - a. prosté pády
 - b. předložkové pády
 - c. předložkové skupiny
2. spojovací výrazy
 - a. spojky
 - b. relativa
3. asyndetický koordinační vztah

Vztahy zvolených syntaktických prostředků k ostatním vrstvám popisu jazyka jsme se pokusili naznačit pomocí orientačního schématu (schéma 1). Délka šipky směřující od syntaktického prostředku k příslušné jazykové rovině má odrážet jeho blízké nebo vzdálenější sepětí s ní.

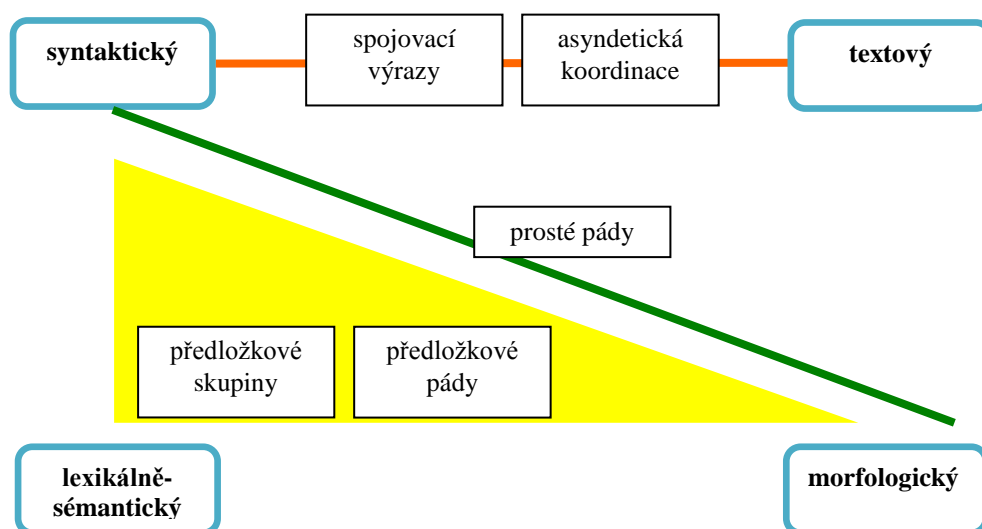

Schéma 1: Vztahy syntaktických prostředků srovnání k jiným rovinám popisu jazyka (P.P.)

K samotné otázce konkurence syntaktických prostředků pro vyjádření srovnání se lingvisté vyjadřují jen skromně a náznakem. Nezřídka se jedná o jedinou příkladovou větu: *Petr je starší než // jak (hov.) // nežli (kniž.) Pavel.* (ESČ 2002: 447). Dozvídáme se zpravidla pouze o stylové platnosti konkurenčních prostředků (archaické, básnické) a jejich přiřazení jazykové vrstvě (knižní, hovorové). Bližšího vysvětlení nebo pojednání o příčinách a povaze konkurence se čtenáři až na výjimky nedostává. Jednou z mála výjimek, která bývá více diskutována, je konkurence spojovacího *jak* a *jako* v příslovečných větách, které srovnávají dva slovesné děje. V jiných případech se výklad spíše podobá více či méně podrobnému výčtu možností vyjádření srovnání. Pro nás budou tyto materiály pomyslným odrazovým můstkem k dalšímu zkoumání. V následující podkapitole přinášíme seznam syntaktických prostředků srovnání, které podrobíme další analýze.

1.4 Předmět analýzy

Na tomto místě přinášíme přehled syntaktických prostředků, které jsou předmětem naší analýzy a jejichž konkurence nás bude zajímat. Tučně jsou vyznačeny ty prostředky, kterým budeme věnovat stěžejní pozornost. Hlavním kritériem výběru byla četnost jejich užití ve významu srovnání a také možnost jejich vyhledání v námi zvolených korpusech (viz kap. 1.5.). V souladu s tím se soustředíme především na spojovací výrazy, protože frekvence jejich užití značně převyšuje užití předložkových výrazů a nepřímých pádů.

Pro přehlednost uvádíme seznam v podobě tabulky (tabulka 1–4). I zde se přidržujeme výše navrženého třídění (viz kap. 1.4). Součástí tabulky je také informace o tom, ve kterých ze základních děl (s příslušnými čísly stran) české skladby je příslušný prostředek zmiňován v roli srovnávacího prostředku.

Tabulka 1

		MČ3	PMČ	B-G	GK86	GK98	Svo	Šmi	Kop
přímé pády	genitiv přírovnávací							291	
	instrumentál přírovnávací	117		144	294n			282	238

Tabulka 2

		MČ3	PMČ	B-G	GK86	GK98	Svo	Šmi	Kop
předložkové pády	nad + Ak							291	
	od + G							291	
	(o)proti + D							283	
	podle + G					278		279	
	proti + D	124	455		295			282	
	před + I	124							
	(úměrně) s + I							291	

Tabulka 3

		MČ3	PMČ	B-G	GK86	GK98	Svo	Šmi	Kop
předložko vé skupiny	na rozdíl od + G	123						283	
	u porovnání s + I							283	
	ve srovnání s + I	123							
	úměrně s + I							292	
	v porovnání s + I							283	

Tabulka 4

	MČ3	PMČ	B-G	GK86	GK98	Svo	Šmi	Kop	
spojovací výrazy	co						284		
	co by						-		
	jak	496n	453n	308n	294n	76n	214n	284n	238
	čím – tím	498	457	310	413	281		293	234
	jako	495n	453n	309n	294n	76n, 278	214n	283	
	jakoby							283	
	jako by / jako kdyby	495n	454	309n	410	278	215	285	238
	jako když		454n	309n	410	278	216	285	
	jako že						217	285	
	jaký				411	278		292	
	oč		457			281			234
	než(li)	498	455	311	295n	77, 279	217n	284	234
	než když				414		218		
	tolik – kolik	497n	457	310	413	280n		292	
	tolikrát – kolikrát		457	310					
	že							285	

MČ3: *Mluvnice češtiny 3.* (1987)

GK98: GREPL–KARLÍK (1998)

PMČ: *Příruční mluvnice češtiny.* (1995)

Svo: SVOBODA (1972)

B-G: BAUER–GREPL (1975)

Šmi: ŠMILAUER (1966)

GK86: GREPL–KARLÍK (1986)

Kop: KOPEČNÝ (1962)

Jak je vidno, nejobsáhleji se srovnání věnuje ŠMILAUER ve své *Novočeské skladbě* (1966). Autoři novějších prací se jí očividně inspirovali, a i když je jejich přístup a klasifikace odlišná, hojně využívají jím přinesené materiálové doklady. Dále se budeme jednotlivými pojetími konkrétněji zabývat v příslušných oddílech pojednávajících o vybraných prostředcích.

1.5 Materiálový podklad – korpus

Materiálový podklad naší analýzy tvoří doklady z paralelního korpus *InterCorp* a z korpusů *SYN2000*, *SYN2005*, *SYN2006pub*, *ORAL2006*, *ORAL2008*, *PMK* a *BMK* (k jejich charakteristice srov. tabulka 5).

Tabulka 5

korpus	počet slov	charakteristika
<i>InterCorp (č-n)</i>	3,85 mil.	paralelní korpus českých a německých beletristických textů
<i>SYN2000</i>	100 mil.	žánrově vyvážený korpus, převažují texty z let 1990 - 1999
<i>SYN2005</i>	100 mil.	žánrově vyvážený korpus, převažují texty z let 2000 - 2004
<i>SYN2006pub</i>	300 mil.	korpus publicistických textů z let 1990 - 2004
<i>ORAL2006</i>	1 mil.	korpus neformální mluvené češtiny
<i>ORAL2008</i>	1 mil.	sociolingvisticky vyvážený korpus neformální mluvené češtiny
<i>PMK</i>	675 000	Pražský mluvený korpus
<i>BMK</i>	490 000	Brněnský mluvený korpus

V korpusu *InterCorp* jsme zvolili paralelní vyhledávání v českých a německých textech, přičemž jsme výběr omezili na tituly, jejichž jazykem původu je čeština (tj. ve výsledku cca 1600000 slov v české části). Omezení na původem české texty bylo provedeno proto, abychom zamezili možnému vlivu nerodilých mluvčích (překladařů) na podobu dokladů. V takto nastaveném subkorpusu jsme provedli analýzu všech výskytů výrazů *jak*, *jako* a *než* a výběrově také dalších syntaktických prostředků.

Zkoumané syntaktické prostředky jsme zpravidla vyhledávali také v korpusu *SYN2005* a *SYN2000*, kde jsme prováděli namátkovou analýzu a zjišťovali frekvenci výskytů. Pokud bylo třeba získat více dokladů i z publicistických textů, využili jsme také korpus *SYN2006pub*. Korpusy *ORAL2006*, *ORAL2008*, *PMK* a *BMK* byly užity výběrově v případech, kde se dal předpokládat vliv mluvnosti na konkurenci syntaktických prostředků srovnání.

Pokud uvádíme srovnání frekvence výskytů jednotlivých prvků v různých korpusech, nezohledňujeme – pokud není uvedeno jinak – rozdílný rozsah korpusových dat (počet slov).

Doklady z korpusu značíme tímto způsobem:

1. v psaných korpusech: „(název korpusu: pozice: jméno autora textu / název periodika)“
2. v mluvených korpusech: „(název korpusu: pozice: jméno autora textu)“

1.6 Základní pojmy

Pro účely naší práce je nutné vymezit některé základní pojmy. Kromě stručného vysvětlení termínů komparační báze, komparandum, iniciátor srovnání, srovnávací hledisko a syntaktický prostředek srovnání chceme nejprve krátce pojednat také o našem chápání a pojetí procesu srovnávání.

Srovnání, lépe řečeno **proces srovnávání**, bývá popisován jako kognitivně-sémantická operace. ERBEN (1988: 329) ve své studii o srovnávacích strukturách v němčině dokonce označuje srovnávání za základní lidskou potřebu (*Grundbedürfniss*). Definicí, která svou precizností leckdy předčí i pozdější pokusy o vymezení tohoto fenoménu, přinesl už v roce 1929 SMALL (1929: 12–13; citace podle HAHNEMANN 1999: 1–2)². Ve své práci o srovnávacím výrazu *than* v angličtině píše:

„[...] the speaker, who uses comparison as a means of indicating the intensity of a given quality in an object casts about in his mind for a second object well known to the hearer which has the same quality, perhaps in a greater or lesser degree. If he is fortunate enough to hit upon a second object that, to the best of his judgment, has the quality in exactly the same degree as the object he is discussing, he may indicate the intensity of the equality by equating the first object with the second, thus: John is as tall as the gatepost, or, The dog runs as rapidly as the bird flies. Instead of a second object of comparison the speaker may also refer to a second condition of the first object itself, thus: John is just as accurate as he was in the rifle match a year ago. This way of pointing out the intensity of a given attribute may be termed the comparison of equality.

Should the hypothetical speaker be unable to hit upon a second object or condition that exactly matches the first in the quality observed, or should he desire to contrast the first object with the second, he will call up to the attention of the hearer another object having the same quality, but either in a higher or in a lower degree of intensity. Thus: John is taller than Mary; Dogs are friendlier than cats; The patient is now weaker than he was; The poet wrote more vividly than the artist painted. This thing may be best referred to as the comparison of inequality.“

Z kognitivního hlediska je, jak se zde jeví, nejdůležitějším znakem výsledek celého procesu srovnávání. Máme na mysli shodu a podobnost na jedné straně a rozdílnost na straně druhé. V naší práci se z velké části přikláníme k vymezení srovnávacích vět navrženému v *Skladbě spisovné češtiny* (GREPL–KARLÍK 1986: 410n), které, jak se ukazuje, lze na obecné rovině vztáhnout na srovnávací struktury obecně. Další klasifikace srovnávacích vztahů, respektive vět viz kap. 1.4.

² SMALL, G. (1929): The Germanic Case of Comparison with a Special Study of English. In: *Language Monographs*, 4. Philadelphia (Penns.)

Srovnání ve smyslu shody stejné vlastnosti, stejné míry nebo úměrnosti uvádí navzájem si odpovídající děje, něčí shodné vlastnosti, stejnou míru nebo stejný počet něčeho, anebo úměrnost příznaků (dějů, vlastností nebo okolností):

(12) *Udělalí jsme vše tak, jak jste nám poručili.*

(13) *Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá*

(14) *Jaká práce, taková odměna.*

(15) *Kolik hlav, tolik rozumu.*

(16) *Čím déle o tom přemýšlel, tím méně si věděl rady.*

Srovnání ve smyslu podobnosti uvádí, k čemu se děj, stav nebo vlastnost přirovnává (čemu se podobá nebo co připomíná):

(17) *Choval se jako pomatený.*

(18) *Zabloudili, jako by tu byli cizí.*

(19) *Byl unaven, jako by byl celý den těžce pracoval.*

Srovnání ve smyslu rozdílnosti (nestejně míry) uvádí děj, jev nebo vlastnost, od kterých se jiný děj, jev nebo vlastnost liší.

(20) *Všechno se mu zdálo jinačí, než to bylo dříve.*

(21) *Udělal to lépe, než jsme mysleli.*

Proces srovnávání lze dále blíže charakterizovat podle počtu srovnávaných entit, srovnávacích hledisek nebo počtu predikátů v hloubkové či povrchové struktuře věty. Teoreticky je možné si představit nekonečné množství kombinací těchto veličin. V praxi se však ukazuje, že srovnání jen zřídka obsahují více než dvě srovnávané entity a dvě srovnávací hlediska. Je tomu tak především z důvodu srozumitelnosti výpovědi.³ Blíže se touto otázkou zabývá například HAHNEMANN (1999: 2).

³ Z toho důvodu jsou některé struktury málo užívané a omezené jen na specifické komunikační situace, pokud se v nich kumulují více entit a hledisek. Např. *Skříň je stejně vysoká, jak je široký stůl. Stůl je vyšší a širší než delší.* Viz také níže příklad (27).

EGGS (2006: 41) dále navrhuje rozlišovat srovnání, která probíhají v jedné rovině reality (22), od těch, která probíhají ve více rovinách reality (23). Do druhé skupiny řadíme také výpovědi, které srovnávají reálné s myšleným (26). EGGS (2006: 159) upozorňuje na syntaktickou relevantnost takového rozlišení a poukazuje kupříkladu na omezenou možnost zaměnit komparační bázi a komparandum ve srovnáních se spojkou *jak(o)*. Tvrdí, že taková záměna bez změny významu je přípustná pouze při srovnávání v jedné rovině reality (srov. EGGS 2006: 159), viz příklady (24)–(25)‘.

(22) *Venku bylo takové horko, že vzduch, který vdechoval, byl stejně teplý, jako vzduch, který vydechoval.*

(23) *Babička složila ruce do klína, jak to dělají všechny babičky od dob Boženy Němcové.* (#442571, Brabcová, Z.: Daleko od stromu)

(24) *Eva běží tak rychle jako Klára.*

(24)‘ *Klára běží tak rychle jako Eva.*

(25) *Eva běží rychle jako zajíc.*

(25)‘ *+Zajíc běží rychle jako Eva.*

(26) *U všech byly nápisy, přesně jak jsem to předvídal.* (#2409198, Škvorecký, J.: Zbabělci)

Komparační báze je ta ze srovnávaných entit, se kterou se srovnává (etalon). Funguje jako prvotní nositel srovnávané skutečnosti. Dá se nazírat jako prototyp, na jehož pozadí si mluvčí uvědomuje shodu, podobnost nebo rozdílnost. Funkci komparační báze mohou plnit různé větné členy (i elidované), komplexní skupiny několika členů nebo celé věty. Existují pochopitelně jistá omezení. Ta se týkají kupříkladu slovnědruhového obsazení komparační báze. Například adjektiva vystupují v této roli pouze v omezených (27) a nezřídka frazeologizovaných kontextech (28).⁴

(27) *[...] auto je skutečně delší než širší [...]* (SYN2005: #108668: Elton)

⁴ THURMAIER (2001: 187) považuje takové případy srovnávacích konstrukcí za marginální. Srovnává se v nich zpravidla míra dvou různých prostorových dimenzí. V korpusu SYN2005 bylo nalezeno 19 dokladů, z toho 5 s přeneseným významem. Zamyslet se můžeme nad jejich interpretací. V příkladu (27) je „délka auta“ komparandum a „šířka auta“ komparační báze. Obě entity jsou ale vyjádřeny adjektivem a vztahuje ke srovnávacímu hledisku míry těchto dimenzí, které zůstává v povrchové struktuře nevysloveno. Možná parafráze by zněla: *Auto měřilo na délku víc než na šířku*. Druhý příklad (28) se ustálil v přeneseném významu, ze kterého se vytratilo ponětí o srovnávací podstatě spojení. BAUER–GREPL (1975:53) uvádí, že se jedná o již ustálený typ atrakce – místo je delší než široký.

(28) *Podívej se, jak ztloustl – je širší než delší.* (SYN2005: #33836050: Synger)

Komparandum je ta ze srovnávaných entit, která je srovnávána. Její určení ve srovnávací struktuře je možné pomocí různých indicií – postavení ve větě, přízvuku. Konečně se vyjeví až ze vztahu ke komparační bázi. Pro ilustraci uvádíme několik příkladů – pod číslem (29) je to srovnávací věta s elidovanou komparační bázi; (29a-c) možné interpretace s vyznačeným akcentem na komparandu; (29a-c)‘ možné kontexty; (29a-c)“ možná doplnění komparační báze.

(29) *Zahraniční filmy jsou v České republice úspěšnější.*

(29a) *Zahraniční filmy jsou v České republice úspěšnější.*

(29b) *Zahraniční filmy jsou v České republice úspěšnější.*

(29c) *Zahraniční filmy jsou v České republice úspěšnější.*

(29a)‘ *Jen málo lidí se zajímá o domácí filmovou produkci.*

(29b)‘ *O knihách z našich sousedních zemí se mluví jen velmi málo.*

(29c)‘ *O filmy české produkce není u našich sousedů zájem.*

(29a)“ *Zahraniční filmy jsou v České republice úspěšnější než domácí.*

(29b)“ *Zahraniční filmy jsou v České republice úspěšnější než knihy.*

(29c)“ *Zahraniční filmy jsou v České republice úspěšnější než v Německu.*

Stejně jako v případě komparační báze mohou funkci komparanda plnit různé větné členy, komplexní skupiny několika členů nebo celé věty. Na rozdíl od komparační báze ale dochází k vypouštění komparanda v povrchové struktuře mnohem méně.

Srovnávací hledisko je obecně řečeno to, vůči čemu se srovnává (tertium comparationis). Je společné oběma srovnávaným entitám. Typicky jej představuje adjektivum nebo adverbium – srovnává se vlastnost substance a způsob realizace děje. I zde existují jisté restriktce, které omezují volbu adjektiv, respektive adverbii, kterými lze srovnávací hledisko vyjádřit. Většinou se jedná pouze o kvalifikační adjektiva (dobrý, pilný, starý...), která vyjadřují vlastnost substancí. Relační adjektiva (dřevěný, řidičský), která vyjadřují vlastnost danou objektivně, se ve funkci srovnávacího hlediska vyskytují jen v přeneseném významu. Srovnávací hledisko je obvykle jakousi „abstrahovanou esencí“, např. adjektivum starý → srovnáváme věk. Také srovnávací hledisko lze v povrchové struktuře vypustit (30), dojde pak k zastření skutečnosti, vůči které srovnáváme. Obvykle se tak děje, pokud tato skutečnost

není v komunikační situaci podstatná. Anotátorská příručka Pražského závislostního korpusu radí v takovém případě doplnit do věty zástupný uzel *tak*, aby byla srovnávací konstrukce v hloubkové struktuře úplná (srov. MIKULOVÁ a kol. 2005: 673). Zjednodušeně, i když trochu krkolomně, můžeme takové doplnění použít i v povrchové struktuře (30)‘.

(30) *Napsal to jako Zdeněk.*

(30)‘ *Napsal to stejně/nějak, jako to nějak napsal Zdeněk.*

Iniciátor srovnání je prvek, který otevírá možnost jazykové realizace srovnání. Jedná se o rozmanitou skupinu (tvarotvorné morfémy, adverbia, partikule). Právě tento fenomén vnáší do celkově pojatého zkoumání srovnávacích struktur nutnost konfrontace syntaktické a morfologické, popř. lexikální roviny popisu jazyka. Jednotlivé typy srovnávacích struktur se vyznačují specifickými iniciátory. Při srovnání ve smyslu rozdílnosti se například uplatňuje slovo tvorný morfém komparativu. Studium stupňování adjektiv a adverbii je proto jedním z předpokladů chápání srovnávacích struktur. Obsáhlé pojednání o sémantice a stupňování adjektiv, respektive adverbii nabízí monografie Jiřího Marvana (2008).

Syntaktický prostředek srovnání navazuje relaci mezi oběma srovnávanými entitami a také specifikuje jejich vztah k srovnávacímu hledisku. V nejobecnější rovině se jedná o spojovací výrazy (např. *jak, jako, než, co...*) a pádové relace (např. srovnávací genitiv, přirovnávací instrumentál). V užším slova smyslu můžeme uvažovat nad preciznějším dělením pádových relací – prosté pády (např. přirovnávací instrumentál), předložkové pády (např. *oproti* + D) a předložkové skupiny (např. *ve srovnání s* + I), ve kterých se zpravidla kombinují předložky primární s předložkami sekundárními (blíže k tomuto pojmu viz kap. 2.1.3). Sekundární předložkové výrazy ale již přesahují svou podstatou ze syntaktické roviny do roviny lexikálně-sémantického popisu jazyka.

Pro názornost uvádíme příklady několik elementárních srovnávacích konstrukcí. Příkladová věta (31) je typickou ukázkou srovnání ve smyslu shody (viz níže). V uvedené struktuře se uplatňuje syntaktický prostředek srovnání – spojka *jak*, možnost srovnání je iniciována adverbiiem *tak*. Tento typ srovnání je jediným, ve kterém může být iniciátor srovnání vypuštěn, aniž by se věta stala agramatickou a aniž by se modifikoval její význam (31)‘.

(31) *Petr je tak vysoký jak Pavel.*

(31)‘ *Petr je vysoký jak Pavel.*

- Petr = komparandum
- Pavel = komparační báze
- tak = iniciátor srovnání
- vysoký, resp. výška = srovnávací hledisko
- jak = syntaktický prostředek srovnání

V modelových větách (32) až (35) se demonstruje srovnání ve smyslu rozdílnosti. V prvním případě (32) srovnáváme dvě entity pomocí spojky *než*; ve další větě (33) pomocí předložkového dativu; ve třetí větě (34) bezpředložkovým genitivem; a v posledním případě (34) vyzdvihujeme absolutní odlišnost jedné entity z celé skupiny – pomocí struktury superlativ + *ze* + G. V příkladech (32), (34), (35) není možné iniciátor srovnání vypustit (32)‘, (34)‘, (35)‘. Ve větě (33) to sice možné je, ale dochází k modifikaci významu (33)‘ (viz níže).

(32) *Petr je vyšší než Pavel.*

(32)‘ **Petr je vysoký než Pavel.*

- Petr = komparandum
- Pavel = komparační báze
- -ší = iniciátor srovnání
- vysoký, resp. výška = srovnávací hledisko
- než = syntaktický prostředek srovnání

(33) *Petr je oproti Pavlovi vyšší.*

(33)‘ +*Petr je oproti Pavlovi vysoký.*

- Petr = komparandum
- Pavel = komparační báze
- -ší = iniciátor srovnání
- vysoký, resp. výška = srovnávací hledisko
- než = syntaktický prostředek srovnání

(34)‘ *Jeho slova jsou tvrdší kamenů.*

(34)‘ **Jeho slova jsou tvrdá kamenů.*

- slova = komparandum
- kameny = komparační báze
- -ší = iniciátor srovnání
- tvrdý, resp. tvrdost = srovnávací hledisko
- genitiv srovnávací = syntaktický prostředek srovnání

(35) *Petr je nejvyšší ze všech ve třídě.*

(35)‘ **Petr je vysoký ze všech ve třídě.*

- Petr = komparandum
- všichni ve třídě = komparační báze
- nej- + -ší = iniciátor srovnání
- vysoký, resp. výška = srovnávací hledisko
- ze + genitiv = syntaktický prostředek srovnání

Na tomto místě je také vhodné podotknout, že srovnávání není při jazykové realizaci omezeno jen na syntaktické prostředky. Je třeba si uvědomit, že kromě případů, kterými se budeme zabývat v této práci, existuje řada dalších způsobů jazykové realizace srovnání, které nebudou středem našeho zájmu. Řada z nich stojí na pomezí morfologické, syntaktické a lexikální roviny jazyka. Namátkou můžeme jmenovat například vyjádření srovnání pomocí adverbíí (36); nebo ve strukturách $S_n - \text{PRED}_{\text{vf}} - S_D$ / (37) a analogicky (38)/ nebo $S_n - \text{PRED}_{\text{vf}} - s S_I$ (39) aj., kde se střetává lexikálně-sémantická se syntaktickou rovinou.

(36) *smála se chlapsky, plakal žensky (jako chlap, jako žena)*

(37) *Petr se podobá Pavlovi.*

(38) *Petr je podobný Pavlovi.*

(39) *Jeho výsledky jsou shodné s mými.*

2 Syntaktické prostředky srovnání

V jednotlivých oddílech této kapitoly pojednáme postupně o všech vybraných (viz kap. 1.4.) syntaktických prostředcích srovnání. Podkapitola 2.1. je věnovaná pádovým relacím; v nejrozsáhlejší podkapitole 2.2. probíráme spojovací výrazy.

2.1 Pádové relace

Pod označení pádové relace zahrnujeme ty případy, kdy je srovnávací vztah mezi komparační bází a komparandem navozen pomocí předložkového nebo bezpředložkového pádu. Tato skupina zahrnuje pouze srovnání na úrovni větněčlenské, vyplývá to z podstaty pádové relace, která zpravidla odpovídá obsahové relaci mezi jménem a jiným výrazem věty.

Srovnání se realizuje:

- 1.1.1. bezpředložkovými pády: instrumentálem a genitivem
- 1.1.2. předložkovými pády: genitivem, dativem, akuzativem a instrumentálem
- 1.1.3. předložkovými skupinami s těmito pády: genitiv, dativ, akuzativ a instrumentál

Vyjádření srovnání pomocí bezpředložkových pádů platí v odborné literatuře za zastaralé a knižní a také četnost jeho výskytů potvrzuje, že patří k nejméně užívaným způsobům srovnání. Častěji se uplatňují předložkové pády, které jsou sémanticky průhlednější, jejich inventář je ale více méně uzavřený. Nejproduktivnějším způsobem je ve skupině pádových relací vyjádření srovnání pomocí předložkových skupin. Je to dáno jejich nejméně zastřenou lexikálně-sémantickou podstatou. Předložkové skupiny často explicitně pojmenovávají vztah srovnání, který vyjadřují (např. *na rozdíl od*, *v porovnání s* atd.). Tím se blíží zmíněným strukturám $S_n - PRED - S_D$ (26), (27) a $S_n - PRED - s S_I$ (28), kde je ovšem srovnání realizováno na základě sémantiky predikátu, čímž se, jak ještě jednou opakujeme, vylučují z našeho zkoumání. Inventář předložkových skupin je oproti prvním dvěma skupinám rozsáhlejší a částečně otevřený.

2.1.1 BEZPŘEDLOŽKOVÉ PÁDY

2.1.1.1 Genitiv přirovnávací

Bezředložkový genitiv přirovnávací navazuje srovnávací relaci na členské úrovni (mezi slovy). Uplatňuje se po komparativu adjektiv, jde tedy o pád adadjektivní. Teoreticky lze předpokládat, že se obdobně může uplatnit i po komparativu adverbíí, avšak v našem korpusu ani v příkladech z odborné literatury se taková varianta neobjevila. Funkce přirovnávacího genitivu je primárně sémantická, vyjadřuje srovnání ve smyslu rozdílnost. Srovnává se jím různá míra vlastností. Genitivní výrazy po komparativu mají ve srovnávací struktuře funkci komparační báze. Z hlediska syntaktického bývají považovány za valenční doplnění (srov. MČ3 1987: 62n) a klasifikovány jako obraty se zřetelovou platností (srov. např. GREPL–KARLÍK 1986: 301). Mluvnice češtiny 3 (1987: 123) tento vztah popisuje následovně: „*Stupeň jisté vlastnosti jevu A je určován srovnáním (tj. se zřetelem na) se stupněm téže vlastnosti u jevu B, přičemž B je vyjádřen v platnosti ADVResp /adverbiale zřetele/.*“

V příkladech (4)–(8) se objevují struktury $S_n - Vf - Adj_{kom} - S_g$, kde komparativ figuruje jako část slovesně-jmenného přísudku, ale objevují se i nominální skupiny s komparativem ve funkci přívlastku (3).

- (1) *bělejší sněhu* (KOPEČNÝ 1962: 243)
- (2) *větší všech* (KOPEČNÝ 1962: 58)
- (3) *Jsem větší tebe.* (KOPEČNÝ 1962: 54)
- (4) *Jitro je rozumnější večera.* (Vančura)
- (5) *V lyrické kompozici je K. Konrád důslednější Nezvala.*
- (6) *Je mi dražší matky.* (GREPL–KARLÍK 1986: 301)
- (7) *Šel jeden hlas, oč je macecha dcery pěknější.* (Pujmanová)
- (8) *Je noci černější.* (GREPL–KARLÍK 1986: 301)
- (9) *V daleké zemi je dívka [...] a čistší vod Sandhyského jezera, na jehož dně se rodí perly.* (SYN2005: #7924474: Dumas)

Jako preferovaný bezpříznakový slovosled jeví uspořádání: komparandum – adjektivum v komparativu – komparační báze. Předsunutí komparanda před adjektivum ovšem není vyloučené (7) a (8).

Genitiv přirovnávací zaujímá mezi prostředky pro vyjádření srovnání okrajovou pozici. Zdá se, že jeho využití nadále ustupuje do pozadí. Častěji se užívá pouze ve frazeologismech a ustálených spojeních (4). Například v korpusu SYN2005 je obrat „*ráno moudřejší večera*“ zastoupen 26 doklady (především z beletrie). Již Kopečný (1962: 58) jej hodnotí jako archaický. A také novější práce mu připisují statut prostředku knižního až archaického (srov. např. GREPL–KARLÍK 1986: 287).

Jako konkurenční syntaktické možnosti se nabízejí: 1. předložkový akuzativ (1)' – (viz kap. 2.1.2.1.) nebo 2. spojka *než* (1)'' (viz kap. 2.2.8.2.2.). Z obou možností se jako progresivnější ukazuje spojka *než*.

(1)' → *bělejší nad sníh*

(1)'' → *bělejší než sníh*

2.1.1.2 Instrumentál přirovnávací

Bezpředložkový instrumentál může stejně jako genitiv přirovnávací navazovat srovnávací relaci pouze na větněčlenské úrovni. Vyjadřuje srovnání ve smyslu podobnosti nebo shody. Přirovnávají se jím děje a jejich způsob (10)–(13), případně míra (14)–(16) realizace. Instrumentál je v těchto strukturách pádem adverbálním. Výraz v instrumentálu má větněčlenskou platnost příslovečného určení způsobu nebo míry a není valenčně vázán. V sémantické struktuře plní roli komparační báze.

(10) *Nespokojenost vzplane požárem.*

(11) *Oči mu stojí sloupem. (Šmi: 282)*

(12) *Myšlenka se pírkem chvěje, hlas se jako lístek třese. (Ner.)*

(13) *Již ptáčkem letí na hrad studenecký. (Tyl)*

(14) „*Ukaž!...*“ *Bleskem odhadl obnos. (SYN2005: #3341612: Legátová) [jak? i jak rychle?]*

(15) *Najednou si jako bleskem uvědomím, že to ve voze musí úděsně páchnout česnekem. (SYN2005: #278402:, Kaiser)*

(16) *Neviděl nic, krev mu tekla proudem do očí. (SYN2005)*

Podobně jako je genitiv přirovnávací jen marginálním způsobem zastoupen ve srovnáních ve smyslu rozdílnosti, tak se doklady s přirovnávacím instrumentál řadí spíše k ojedinělým příkladům srovnání ve smyslu podobnosti. Řada příkladu je archaických, často z básnického jazyka (12), (13) (srov. ŠMILAUER 1966: 282 aj.). Dnes se tento způsob srovnání užívá hlavně v ustálených spojeních (často s přeneseným významem) – (10), (11), pravděpodobně nejfrekventovanější (14), (16).

Slovosledné postavení komparační báze (výrazu v instrumentálu) v povrchové struktuře je různé (před nebo za určitým slovesným tvarem). V ustálených spojeních se projevuje tendence zachování stejného slovosledu v rámci jednoho spojení i v různých kontextech. V korpusu *SYN2005* stojí například instrumentál „bleskem“ před určitým slovesným tvarem ve 39 z 51 případů a v korpusu *InterCorp* ve 4 ze 6 případů. Naopak instrumentál „proudem“ stojí častěji až za slovesem v určitém tvaru (*SYN2005* 71% dokladů).

Výraz „bleskem“ je navíc kombinován se spojkou *jako* (*SYN2005* – 7 případů a *InterCorp* – 2 doklady) (15). Domníváme se, že příčinou tohoto jevu je postupující adverbializace uvedeného obratu, která způsobuje ztrátu ponětí o původním přirovnávacím významu. GREPL–KARLÍK (1986: 295) dokonce tvrdí, že výraz „bleskem“ se v těchto spojeních již plně adverbializoval. Od těchto příkladů s *jako*, ve kterých slovní tvar „bleskem“ pokládáme za instrumentál s funkcí srovnávací, musíme odlišit doklady (v korpusu *SYN2005* 2 z 9 kombinací *jako* + „bleskem“), kde je instrumentál vyjádřením prostředku děje/činnosti (18) a nezávisí na slovese, nýbrž na jiném větném členu.

(18) *Jako bleskem osvícený Ludvík pochopil, že těchto poklesávajících ramen se nesmí dotknout.* (*SYN2005*: #36036541: Dvořák)

Konkurenčními prostředky přirovnávacího instrumentálu jsou: 1. spojka *jak* (10)‘ (viz kap. 2.2.4.); 2. spojka *jako* (10)‘ (viz kap. 2.2.5) nebo 3. adverbium (14)‘. Prvními dvěma možnostem bude věnován prostor níže. Konkurence s adverbiem, které nepovažujeme za syntaktický prostředek srovnání, není předmětem našeho dalšího zkoumání.

(10)‘ → *Nespokojenost vzplane jak(o) požár.*

(14)‘ → *Bleskově odhadl obnos.*

(14)‘‘ → *Odhadl obnos /rychle/ jako blesk.*

2.1.2 PŘEDLOŽKOVÉ PÁDY

2.1.2.1 nad + Ak

Předložkový akuzativ „nad + Ak“ se užívá ve srovnávacích relacích na členské úrovni a vyjadřuje srovnání ve smyslu rozdílné míry vlastnosti nebo intenzity realizace děje/stavu. Předložková skupina plní v sémantickém plánu funkci komparační báze. Její slovosledné postavení je rozmanité. V souvětí, kde je komparandum vyjádřeno závislou větou, však častěji zaujímá pozici před touto vedlejší větou (19), (24). Co se týká postavení před nebo za adjektivem na které je předložková skupina vázaná, jsou obě varianty zastoupeny téměř ve stejném počtu dokladů (91:106). Nutno ovšem podotknout, že ve druhé skupině je 59 doklady zastoupeno spojení „nad slunce jasnější“, u kterého můžeme předpokládat ustrnutí slovosledu na základě jeho frazeologické platnosti.

ŠMILAUER (srov. 1966: 291) uvádí příklady předložkového akuzativu u komparativu adjektiva (I), (III) a u sloves (IV). Z našeho zkoumání vyplývá, že se tohoto srovnávacího prostředku užívá také po adjektivech v pozitivu (II). Nápadným společným znakem takových dokladů je, že se z velké části jedná o srovnání ve více rovinách reality /srov. možné transformace (22)‘ a (23)‘/ a o ustálené obraty (24).

Adjektivum, na kterém je předložková skupina závislá, ve větě funguje jako část slovesně-jmenného přísudku (I) a (II) nebo jako atribut (III). Ve skupině (III) rozvíjí atribut jméno, které je zároveň komparandem, navíc se zde nápadně často vyskytují struktury s genitivem záporovým (26), (28), (31) (celkem 24 výskytů z 91). Ve čtvrté skupině (IV), která se vyznačuje závislostí předložkové skupiny na slovese (nevalenční doplnění), vlastně není přítomno konkrétní srovnávací hledisko – srovnává se intenzita děje. Proto není obvyklé další doplnění slovesa, které by modifikovalo míru nebo intenzitu děje (33)‘. Jiná adverbiala vyloučená nejsou (33)‘, zaujmou totiž funkci srovnávacího hlediska, blíže charakterizují děj – pak dochází ke srovnání míry uplatnění této charakteristiky děje.

I. $V_f - ADJ_{komp} - nad + S_{ak} // nad + PRON_{ak}$

(19) *Je nad slunce jasnější, že náš milý vetřelec nebyl žádný obyčejný zlodějíček.*

(SYN2005: #6016158: Cook)

(20) *„budu nad sníh neposkvrněnější“ nebo „nad hada lstivější“ (InterCorp: #1387943:*

Eco)

(21) *V daleké zemi je dívka nad snih bělejší, nad ranní červánky svěžejší a čistší vod Sandhyského jezera, na jehož dně se rodí perly.* (SYN2005: #7924474: Dumas)

II. Vf – ADJ_{poz} – nad + S_{ak} // nad + PRON_{ak}

(22) *Svezení v Mazdě Premacy je nad očekávání příjemné.* (SYN2005: #83667703: Y)

(22)' → *Svezení v Mazdě Premacy je příjemnější, než jsme čekali.*

(23) *Byly nad pomyšlení nádherné.* (SYN2005: #32659768: Y)

(23)' → *Byly nádhernější, než by si kdo myslel, že budou nádherné.*

(24) *Bylo nad slunce jasné, že neexistuje žádná jiná škola, kde by pan Kaplan mohl být šťastnější.* (SYN2005: #17683738: Rosten)

(25) *Proto ona žena musí být vznešená a musí být nad jiné vznešená, ježto má odvahu tak si počínat.* (SYN2005: #13931082: Waltari)

III. Att – nad + S_{AK} // nad + PRON_{AK}

(26) *Není větší mrvy nad spisovatele, který si umíní dobýt slávu nebo moc.* (SYN2005: #96153012: Reflex, č. 12/2001)

(27) *Poslyš, promováný piráte, co se zlata týče, poskytneme ti informaci drahocennější nad jiné, totiž recept, jak vyrobit zlato z obyčejných atomů.* (SYN2005: #31151255: Lem)

(28) *V celém svém životě dosud Richard neviděl krásnějších žen nad tyto krasavice.* (SYN2005: #83186064: Y)

(29) *Postavil se na stranu států, které nesouhlasí s vyššími příspěvky do unijní pokladny nad jedno procento jejího HDP.* (SYN2005: #120053059: Týden, č. 10/2004)

(30) *Řidiči nad 80 let mají úmrtnost dokonce pětkrát vyšší.* (SYN2005: #104645913: Respekt, č. 46/2002)

(31) *.i když vono zase člověk má prostě, stejně není /lepšího chleba/ nad šumavu, kerá je upečená prostě čerstvá a.* (ORAL2006: #1061001: #163, žena)

(32) *Není svobodnější zvíře nad kočku.* (SYN2005: #11342668: Hemingway)

IV. Vf – nad + S_{AK} // nad + PRON_{AK}

(33) *Milovala své dva mladší strýce nade vše, ale svého manžela milovala ještě víc.* (SYN2005: #22378676: Lindsey)

(33)‘ → **Milovala své dva mladší strýce více nade vše, ale svého manžela milovala ještě víc.*

(33)‘‘ → *Milovala své dva mladší strýce nade vše oddaně, ale svého manžela milovala ještě víc.*

(34) *Vulgárně spílala matce a tvrdila, že nade vše ctí rodinu. (SYN2005: #4725928: Viewegh)*

(35) *Váží si literatury nad veškerou lidskou činnost. (Čapek)*

Předložkový akuzativ četností výskytů ve srovnávacích relacích převyšuje oba výše uvedené bezpředložkové pády. Nebývá hodnocen jako archaický, v některých kontextech však může působit knižně. Téměř 30% dokladů v SYN2005, které patří do první a druhé skupiny (předložková skupina závisí na adjektivu), je reprezentováno frazeologickými, ustálenými nebo automatizovanými obraty (nad slunce jasnější, nade vše, nad něčí síly, atd.).

Konkurenční prostředky jsou: běžně – 1. spojka *než* (22)‘ (viz kap. 2.2.5.); okrajově – 2. genitiv přirovnávací (1) (viz kap. 2.1.1.1.).

Zvláštní jev můžeme pozorovat ve čtvrté skupině, kde se ve struktuře často objevují totalizátory (všichni, všechno...). Domníváme se, že v takových případech ke gradaci přistupuje ještě rys vyčlenění ze skupiny srovnávaných entit. Pro názornost uvádíme následující příklady, jejich srovnání a schémata.

a. *Miluju Janu více než Jitku.*

b. *Miluju Janu více než všechny dívky.*

c. *Miluju Janu nade všechny dívky.*

V první výpovědi (a) mluvčí tvrdí, že v rámci skupiny, která není blíže určená, miluje více Jitku než Janu. Ve druhé výpovědi (b) mluvčí tvrdí, že v rámci skupiny všech dívek, miluje Jitku více než ostatní. Tento případ lze zcela shodně vyjádřit také superlativem adverbia: *Miluju Janu nejvíc ze všech dívek*. V poslední větě (c) mluvčí tvrdí, že miluje Janu víc než všechny dívky, a zároveň ji také staví mimo skupinu, se kterou ji srovnává – vyzdvihuje ji nad ostatní. To souvisí se sémantikou užití předložky *nad* ve smyslu „polohy vyšší než něco“ (srov. SSČ 1998: 194).

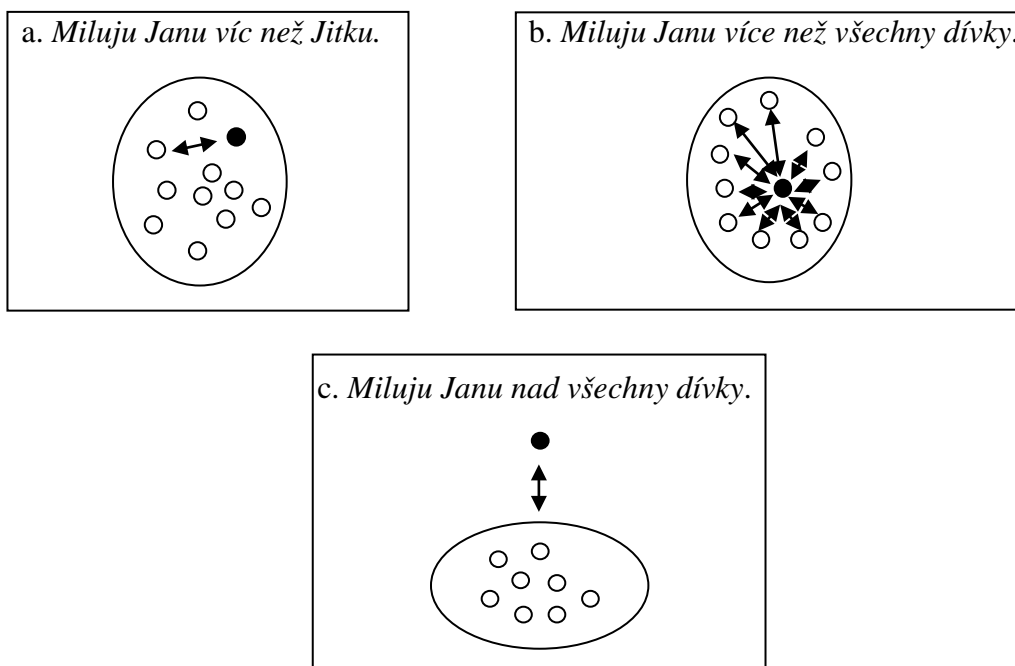

Schéma 2: *nad* + Ak vs. *než* (P.P.)

2.1.2.2 od + G

ŠMILAUER (1966: 291) počítá k prostředkům srovnávání také předložkový genitiv „od + G). Tuto možnost srovnávání označuje za archaickou a nabízí jediný příklad (36). Otázkou je do jaké míry můžeme akceptovat, že takové a obdobné příklady odpovídají našemu pojetí srovnání. Pokud bychom připustili, že je to možné, museli bychom takové příklady interpretovat asi takto: každý prvek v kontinuální řadě shodných entit vykazuje větší míru nějaké společné vlastnosti než prvek předchozí (36)‘. Takový výklad by pak korespondoval s naším chápáním srovnání ve smyslu rozdílné míry vlastnosti. Jiný způsob transformace (38)‘ /srov. také německý originál (38n)/ nás ovšem přesvědčuje, že se jedná spíš o prostou gradaci, kde je srovnávací význam, pokud je vůbec přítomen, velmi potlačen.

(36) *Kat od kata ukrutnější.* (Jirásek)

(37) *V sousedním domě u Mandlů, kteří jsou rok od roku amerikanizovanější, posedává v livingroomu mladý muž /.../.* (InterCorp: #32918: Bachmann)

(37n) *Bei den Mandls, im Nebenhaus, die von Jahr zu Jahr amerikanischer werden, sitzt im Livingroom ein junger Mann herum /.../.*

(38) *Knoflíky mu praskají na bílém tučném břiše kultury, která je, jako každý utopenec, kterého ještě nevylovili, rok od roku nafouklejší.* (InterCorp: #2601822: Jelinek)

(38n) *Die Knöpfe platzen ihr vom weißen fetten Bauch der Kultur, die, wie jede Wasserleiche, die man nicht herausfischt, jedes Jahr noch aufgeblähter wird.*

(39) *Ale /žena/ chřadla a byla den ode dne bledší.* (InterCorp: #4162283: Remarque)

(39n) *Aber sie /.../ wurde täglich blasser.*

Doklady předložkového akuzativu vyrovnávací funkci jsou velmi omezené (např. InterCorp – 9x). Jedná se v podstatě o několik ustálených obrátů se strukturou $S_n - od + S_{ak} - ADJ_{komp}$. Navíc vždy platí, že substantiva v těchto spojeních jsou totožná (*den ode dne, rok od roka, minuta od minuty, chvíle od chvíle* atd.).

Za konkurenční prostředky ve srovnávacím významu můžeme považovat: 1. spojku *než* (36)‘ (viz kap. 2.2.8.); 2. genitiv přirovnávací (36)‘‘ (viz kap. 2.1.1.1.). V prvním případě se ale neobejdeme bez větší nebo menší úpravy celé větné struktury, tak abychom dosáhli jednoznačnější ekvivalence. V němčině se jako konkurenční nabízí také užití adverbia (39n), tato možnost se nám v češtině nejeví jako použitelná (39)‘. Transformaci s „každý“ (38)‘ nepovažujeme za vyjádření srovnání dle našeho pojetí.

(36)‘ *Kat ukrutnější než každý následující kat.*

(36)‘‘ ²*Kat ukrutnější kata.*

(38)‘ *... je /.../ každý rok // každým rokem nafouklejší.*

(39)‘ ²*Ale /žena/ chřadla a byla denně // dennodenně bledší.*

2.1.2.3 (o)proti + D

Dativ s předložkami *proti* a *oproti* se řadí ke srovnávacím prostředkům, které vyjadřují srovnání explicitně. Ve srovnávacích strukturách, kde jsou přítomny, proto není nutné užití komparativu adjektiva (40), resp. adverbia (41) /srov. např. transformace se spojkou *než* (40)‘/. Obě předložky samy o sobě navozují relaci nestejnosti a staví entity do opozice (srov. SSČ 1998: 249, 315). Ve výpovědi se jimi nejčastěji realizuje srovnání ve smyslu rozdílného množství, míry vlastnosti.

Předložková skupina plní funkci komparační báze a je často považována za nevalenční doplnění s významem zřetele. „*Za druh ADVResp /adverbiale zřetele/ je třeba považovat výrazy, které slouží jako východisko pro stanovení množství (stupně) nebo vůbec existence děje nebo vlastnosti ve vztahu k něčemu jinému.*“ (MČ 3 1987: 123)

(40) *Tehdy bylo léčení angíny proti dnešku primitivní.*

(41) *Vypadal chudák proti své choti dost nepatrně.* (Herrman)

(42) *Protí jiným motorům jsou Diesellovy a 10 procent dražší.* (Zlín)

(43) ... *nesou zpravidla výrazně vyšší výnos proti fondům peněžního trhu ...* (SYN2005: #62214146: Drdla)

(44) ... *asi 4x delší životnost proti nástrojům s povlakem TiN...* (SYN2005: #68470196: Technik č. 1/2002)

(45) *Činžáky mají oproti rodinným domům značnou nevýhodu.*

(46) *Vyšší výkonnost metra oproti železnici /přeprava osob/ je vyvolána rovnoběžným grafikonem.* (SYN2005: #58144422: Žemlička)

(47) *Oproti opiu je heroin daleko návykovější.* (SYN2005: #47627885: Lidé a země, roč. 2000)

Užití předložky *oproti* je pokládáno za knižní až archaické (srov. ŠMILAUER 1966: 283 nebo SSČ 1998: 249), u předložky *proti* se takové hodnocení neuvádí. *Oproti* se vyskytuje častěji v psaných komunikátech. Domníváme se, že je to dáno jeho sémantickou jednoznačností. Zatímco dativ s předložkou *oproti* je ve svém užití omezen pouze na srovnávací konstrukce, předložka *proti* s dativem funguje ještě v jiných významech (např. lokální). V korpusu SYN2005 je doloženo *oproti* 3935 příklady a *proti* 59800 příklady, přičemž *proti* se objevuje ve srovnávacím významu v průměru jen ve dvou dokladech ze sta (celkem cca v 1600 příkladových větách). V mluvených komunikátech je množství výskytů srovnatelné nebo lehce převažuje předložka *proti*. V korpusu ORAL2008 je to 8 ku 10 ve prospěch předložky *proti*.

Jako konkurenční prostředky platí: 1. spojka *než* (40)' (viz kap. 2.2.5.); 2. předložkové skupiny vyjadřující srovnání ve smyslu rozdílnosti (40)'' a (40)''' (viz kap. 2.1.3.3.). Jako univerzální se opět ukazuje první možnost. Konkurence s předložkovými skupinami je, jak se domníváme, omezena hlavně smysluplnou zapojitelností do kontextu a stylovou uměřeností.

Užití přirovnávacího genitivu (40)“““ se nám jeví jako nepravděpodobné a neprogresivní, ze systémového hlediska mu ale nic nebrání.

(40)‘ → *Tehdy bylo léčení angíny primitivnější než dnes.*

(40)“ → *V porovnání s dneškem bylo tehdy léčení angíny primitivnější.*

(40)““ → *Na rozdíl ode dneška bylo tehdy léčení angíny primitivnější.*

(40)“““ → *‘Tehdy bylo léčení angíny primitivnější dneška.*

2.1.2.4 (po)dle + G

Předložka *podle* (podoba *dle* je považována za knižní) ve spojení s genitivem může navozovat srovnání ve smyslu shody. Pomocí *podle* + G se v vyjadřuje, že děj nebo stav odpovídá něčí vůli (48), předpisu (49), zvyku, představě atd. (srov. GREPL–KARLÍK 1998: 278). Sémantika takových konstrukcí nevyžaduje stupňované adjektivum (srov. výklad u předložkových skupin v kap. 2.1.3.). Výraz v genitivu je v roli komparační báze, vyslovuje tedy to, čemu děj nebo stav odpovídají. Srovnávací hledisko zůstává většinou nevyjádřeno.

(48) *Mohl konečně žít svobodně, podle svých přání...* (InterCorp: #3100032: Kundera)

(49) *Hons ho předtím podle předpisu uvázal k mramorovému sloupu...* (InterCorp: #3004448: Kohout)

Sémantická specifičnost srovnávací struktury *podle* + G je příčinou omezené konkurence s jinými prostředky srovnání. Nahrazena může být: 1. spojkou *jak* – mění členské srovnání na souvětí (48)‘ (viz kap. 2.2.4.) nebo 2: předložkovými skupinami – *v souladu s* + I (48)“, ve shodě *s* + I aj. (viz kap. 2.1.3.1.).

(48)‘ → *Mohl konečně žít svobodně, jak si přál...*

(48)“ → *Mohl konečně žít svobodně, v souladu se svým přáním...*

Na tomto místě je vhodné upozornit také na dva jiné významy konstrukcí genitivu s předložkou *podle*. První z nich označuje ŠMILAUER (1966: 303) za určení prostředku, reps. měřítka (50) – zde by se podle dalo zaměnit za *díky* + D nebo *pomocí* + G. A druhý

význam (51), který je neméně frekventovaný, se považuje za určení zřetelové a „vymezuje někoho, kdo je původcem hodnocení, tvrzení, názoru“ (GREPL–KARLÍK 1998: 288). V uvedených nesrovnávacích významech pochopitelně nedochází ke konkurenci s žádným jiným syntaktickým prostředkem pro vyjádření srovnání.

(50) *Poznal ji podle pištivého hlasu.*

(51) *Výtvarný kritik, stojící vedle něho prohlásil, že Stendhal je podle něho denní četbou.* (InterCorp: #3188815: Kundera)

2.1.2.5 před + I

Mluvnice češtiny (MČ 3 1987: 123) uvádí jako ojedinělý prostředek srovnání rozdílné míry vlastnosti také instrumentál s předložkou *před* (52). Analýzou uvedeného příkladu jsme dospěli k závěru, že se nejedná o srovnání odpovídající našemu pojetí. V dané větě totiž chybí srovnávací hledisko, které by se dalo vztáhnout na obě entity. Pokud bychom se pokusili do této role dosadit „míru významu“, resp. „významnost“, museli bychom nutně dojít k interpretaci (52)‘, která, dle našeho mínění, neodpovídá původnímu významu věty. Ten lépe vystihují transformace za použití některých explicitnějších výrazů (52a) a (52b). Instrumentál s předložkou *před* sice staví obě entity do opozice, ale nesrovnává je, nýbrž, zcela obecně řečeno, jedné z nich připisuje vyšší postavení (výraz v instrumentálu) a druhou podřazuje jejímu působení.

(52) *Vše pozemské pozbývalo svého významu před věčnou blažeností.*

(52a) *Vše pozemské pozbývalo svého významu při konfrontaci s věčnou blažeností.*

(52b) *Vše pozemské pozbývalo svého významu tváří v tvář věčné blaženosti.*

(52)‘ → *Vše pozemské pozbývalo svého významu víc, než ho pozbývala věčná blaženost.*

2.1.2.6 (úměrně) s + I, úměrně + D

Za zvláštní případ srovnání ve smyslu podobnosti nebo shody lze považovat také srovnání úměrnosti (přímé i nepřímé) míry vlastností nebo intenzity probíhajících dějů. Vyjadřuje se jím, že se srovnávané entity mění stejně nebo podobně (viz transformace níže) a zároveň se

srovnává míra nebo intenzita změny. Oproti korelativnímu vyjádření (srov. *čím – tím*, kap. 2.2.3.) jde v následujících dvou, resp. třech případech spíš o kvantitativní paralelnost, paralelnost intenzity dějů nebo vlastností než o závislost míry jednoho faktu na druhém (srov. MČ 1987: 498).

První možností vyjádření úměrnosti na členské úrovni je instrumentál s předložkou *s*. Výraz v instrumentálu plní v sémantickém plánu funkci komparační báze. Z analýzy dokladů vyplývá, že tato srovnávací struktura vyžaduje sloveso vyjadřující změnu stavu, nejčastěji změnu míry (53) a (54). Tato podmínka může být porušena, například pokud se předložkový instrumentál kombinuje s adverbiálním výrazem *úměrně* (55) (viz níže předložkové skupiny, kap. 2.1.3.2.). Druhou možností pro navození srovnávací relace úměrnosti je užití předložkového dativu *úměrně + D* (56). Adverbiální výraz se stává sekundární předložkou, ale stále si zachovává svou sémantickou náplň, a proto stojí při popisu syntaktických prostředků srovnání na úplném okraji našeho zájmu. Obdobně jako struktury *Vf – úměrný + D*, kde je základem srovnávací relace sémantika adjektiva, které dále vyžaduje valenční doplnění.

Srovnávací *úměrně + D* je nutné odlišovat od případů, které nevyjadřují srovnání, ale pouze přiměřenost, náležitou míru, adekvátnost (57).

Dativní konstrukce jsou, díky nepravé předložce, významově průhlednější, a proto bychom mohli očekávat, že budu preferované před konstrukcemi s předložkovým instrumentálem. Tento předpoklad se ovšem nepotvrzuje, neboť počet dokladů je téměř vyrovnaný. Předložkový instrumentál se totiž automatizoval ve spojení s časovými údaji (roky, dny, měsíce aj.) (53).

(53) *S lety rostly mé pošetilosti.* (K. Čapek)

(54) *To však bylo jen chvilkové zjevení: s léty se její chudoba ducha zhoršovala.*
(InterCorp: #1779758: García Márquez)

(55) *Až na finis Africae byla knihovna zrovna toho večera plná průvanů, které hvízdaly a sténaly úměrně se silným větrem venku.* (InterCorp: #1263169: Eco)

(56) *Dobrym vzezřením může nahradit skutečnost, že úměrně jejím znalostem odumírá její pohlavní přitažlivost pro muže.* (InterCorp: #2671163: Jelinek)

(57) *Rozhodl se reagovat úměrně /přiměřeně/ situaci.* (SYN2005: #5805815: Hoag)

Za konkurenční prostředky k výše zmíněným možnostem realizace srovnání s významem úměrnosti můžeme považovat: 1. spojka *jak* (53)‘ a (54)‘ (viz kap. 2.2.4.); 2. korelativní *čím – tím* (53)‘‘ (viz kap. 2.2.3.); 3. výraz *oč* (53)‘‘‘ (viz kap. 2.2.7.) a 4. předložkové skupiny *úměrně s + I* a *úměrně k + D* (53)‘‘‘‘ (viz. kap. 2.1.3.2.). V prvních dvou případech se ale transformace neobejde bez změny členského srovnání na srovnání souvětí. U konstrukce s výrazem *oč* je nutná zásadnější transformace (srov. výklad o užití tohoto srovnávacího výrazu):

(53)‘ → *Jak přibývalo let, tak přibývalo i pošetilosti.*

(53)‘‘ → *Čím více let přibývalo, tím více přibývalo i pošetilosti.*

(53)‘‘‘ → *Oč byl starší, o to byl pošetilejší.*

(53)‘‘‘‘ → *Úměrně s lety rostly mé pošetilosti. (K. Čapek)*

(54)‘ → *... stejnou měrou jako přibývalo let, takovou měrou se zhoršovala její choroba ducha...*

2.1.3 PŘEDLOŽKOVÉ SKUPINY

Předložkové skupiny jsou třetí možností navození srovnávacího vztahu pomocí pádové relace. Jedná se o skupiny, ve kterých se zpravidla kombinují předložky primární s předložkami sekundárními – původně např. příslovce, substantiva aj. Terminologie pojmenování takových skupin se vyznačuje nejednotností, mluví se například o předložkových souslovích (ŠMILAUER 1966: 283), o adverbálních skupinách nebo výrazech (GREPL–KARLÍK 1998: 287).

Primární předložky poskytují svou pádovou rekcí a nevlastní předložkové výrazy dodávají celé skupině lexikálně-sémantické pozadí, a tím explicitněji pojmenovávají srovnávací vztah. Vzhledem k tomu, že vznik předložkových skupin není zásadním způsobem omezen a do role sekundárních předložek vstupují stále nové a nové výrazy, je inventář srovnávacích předložkových skupin relativně otevřený.

Jak jsme naznačili výše, problematika sekundárních předložek a předložkových skupin není středem našeho zájmu, neboť na realizaci srovnávací relace se z velké části podílí svým lexikálně-sémantickým jádrem a syntaktická rovina v jejich případě hraje až druhořadou roli. Věnujeme jim proto pouze stručný výklad. Na základě našeho výzkumu navrhuje třídní do tří kategorií podle sémantiky:

2.1.3.1 shoda

Srovnání v této kategorii nejčastěji vyjadřuje, že děj odpovídá něčí vůli, předpisu, zvyku, představě, že se shoduje s podanou zprávou. Srovnávacím hlediskem je zde míra shodnosti nebo odlišnosti. Pokud se srovnává s volnými procesy člověka, jde o srovnání ve dvou rovinách reality. Konkrétní význam se však utváří teprve na základě spoluúčasti predikátu, předložkové skupiny a kontextu. Do této skupiny patří předložkové výrazy *v souhlase s + I*, *ve shodě s + I* (59), *v souladu s + I* (58) apod. Svým lexikálně-sémantickým rázem odpovídají předložkovému genitivu – *podle + G*. Stejně jako on se ve větě struktuře nutně nekombinují s komparativem adjektiva, resp. adverbia (srov. kap. 2.1.2.4.).

(58) *Provedli jsme to v souhlase s tvým návrhem.*

(59) *Jednej vždy ve shodě se svým přesvědčením.*

Předložkové výrazy této kategorie konkurují s následujícími syntaktickými prostředky srovnávání: 1. předložka *podle* + G (58)‘‘ (viz kap. 2.1.2.4.); 2. spojka *jak* (58)‘ (viz kap. 2.2.4.). Při transformaci se spojkou *jak* se členské srovnání mění na souvětňé, v hlavní větě se může objevit odkazovací adverbium *tak*.

(58)‘ → *Provedli jsme to tak, jak jsi navrhoval.*

(58)‘‘ → *Provedli jsme to podle tvého návrhu.*

2.1.3.2 shoda s příznakem úměrnosti

Těmito předložkovými skupinami se srovnává totožná progrese ve změně míry vlastnosti, intenzity děje nebo změně způsobu realizace děje. Nejčastěji se jedná o kvantitativní charakteristiky, které se mohou měnit jedna v závislosti na druhé (62). To, zda se jedná o přímou nebo nepřímou úměrnost, odvozujeme z významu sloves (61) nebo širšího kontextu (60).

Do této skupiny řadíme předložkové konstrukce *úměrně s* + I (60)–(61) a *úměrně k* + D (62) a (63). První zmíněnou považujeme, tak jak jsme naznačili výše, za rozšíření předložkového instrumentálu *s* + I o adverbialní výraz *úměrně* ve funkci sekundární předložky. V případě druhé konstrukce se domníváme, že se původní *úměrně* + D rozšiřuje, i když nijak systematicky, o typickou dativní předložku *k/ke*. Výraz v instrumentálu, resp. dativu plní úlohu komparační báze. Stejně jako v případě *úměrně* + D musíme i u konstrukce *úměrně k* + D odlišovat užití bez srovnávací funkce ve významu „přiměřený něčemu“ (64).

(60) ... *má pomíjejnosc konec konců neroste úměrně s mou nicotností...* (SYN2005: #21327201: Vopěnka)

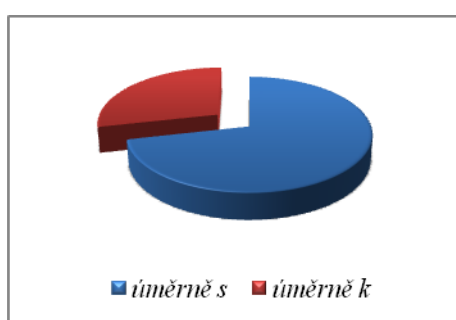
(61) *Nálada se blížila k bodu varu úměrně s teplotou.* (SYN2005: #34676404: Kesey)

(62) *Situace se vyostřovala úměrně k počtu přistěhovalců z venkova.* (SYN2005: #59139530: Umění italské renesance)

(63) *Skoro by se dalo říct, že úměrně k tomu, jak Thea D'Agostinová zhubla, Anthony D'Agostino starší nezdravě nakynul.* (SYN2005: #6018050: Cook)

(64) *Když se ho například zeptám, čím to stříká, neodpoví mi úměrně k mému vzdělání. Řekne třeba: „To je chlorbisisopropylaminostriazi“ nebo... (SYN2005: #33494127: Nepil)*

Co se týká frekvence výskytů, převažuje konstrukce s předložkovým instrumentálem nad konstrukcí s předložkovým dativem (viz graf č. 1 – četnost v SYN2005). V mluvených korpusech se *úměrně*, ať už s předložkovým nebo bezpředložkovým pádem objevuje minimálně – 4 doklady ve všech mluvených korpusech ČNK.

Graf 1: Četnost *úměrně s* vs. *úměrně k*

Předložkovým skupinám *úměrně s* + I a *úměrně k* + D ve srovnávací funkci konkurují: 1. spojka *jak* (60)[‘] (viz kap. 2.2.4.); 2. relativum *jaký* (60)^{‘‘} (viz kap. 2.2.6.), 3. korelativní *čím – tím* (60)^{‘‘‘} a 4. předložkový instrumentál *s* + I (60)^{‘‘‘‘} (viz kap. 2.1.2.5.) a (viz kap. 2.1.2.6.). Pro možnost 1, 2 a 3 platí, že se členské srovnání mění na srovnání souvětne.

(61)[‘] → *Nálada se blížila k bodu varu tak, jak stoupala teplota.*

(61)^{‘‘} → *Nálada se blížila k bodu varu takovou měrou, jakou stoupala teplota.*

(61)^{‘‘‘} → *Čím víc stoupala teplota, tím víc se nálada blížila k bodu varu.*

(61)^{‘‘‘‘} → *Se stoupající teplotou se nálada blížila k bodu varu.*

2.1.3.3 rozdílnost

Během našeho výzkumu jsme nenarazili na žádnou předložkovou skupinu, která by vyjadřovala srovnání ve smyslu rozdílnosti na obecné rovině, bez dalších vedlejších

významových nuancí, tak jak tomu je například u spojovacích výrazů *než*, *nežli* nebo u přirovnávacího genitivu. Předložkové skupiny jsou, jak jsme už vyložili, obohaceny ještě o významy původních nepředložkových výrazů, takže, i když vyjadřují rozdílnost, srovnávání pomocí nich podléhá různým omezením (viz níže).

Tradičně se k těmto prostředkům zařazují předložkové skupiny s instrumentálem *v porovnání s + I*, *u porovnání s + I* (65), *při porovnání s + I*, *ve srovnání s + I* (66), *při srovnání s + I* a jiné kombinace; genitivní předložková skupina *na rozdíl od* (67)–(69) (*s narozdíl od*), ale můžeme sem zahrnout také výrazy *v protikladu k* (70) a *v protikladu s* (70). Vyjadřuje se jimi srovnání dvou entit – charakteristik, vlastností, jevů, dějů a srovnávací hledisko naznačuje, v čem odlišnost spočívá. Poslední tři zmíněné předložkové skupiny navíc explicitně zdůrazňují protikladnost a rozdílnost srovnávaných entit.

(65) *ukázal... mu propočty ,kolik lůžek nemocničních by Praha měla mít u porovnání s jinými velkoměsty* (SYN2005: #71065817: Svobodný–Hlaváčková)

(66) *o škole a o školské soustavě? myslím si že je v současné době lepší ve srovnání s mým dětstvím* (ORAL2008: #24081: žena)

(67) *Byly jí čtyři roky a na rozdíl od své starší sestry se chovávala tiše anebo dokonce zakřiknutě.* (InterCorp: #2847613: Klíma)

(68) „Ale *na rozdíl od tebe* ví, čemu se směju.“ (InterCorp: #3324564, Legátová)

(69) *Pacienti soukromého oddělení na základě svého statutu soukromých pacientů při úklidu nepomáhali, na rozdíl od pacientů veřejného oddělení, kteří uklízet pomáhali.* (InterCorp: #4971797: Vogt)

(70) ... *když jsme si tak nepodobní, Malina a já, tak odlišní, a není to rozdíl pohlaví, způsobu a sebejistoty jeho existence v protikladu k mé nejistotě.* (InterCorp: #290716: Bachmann)

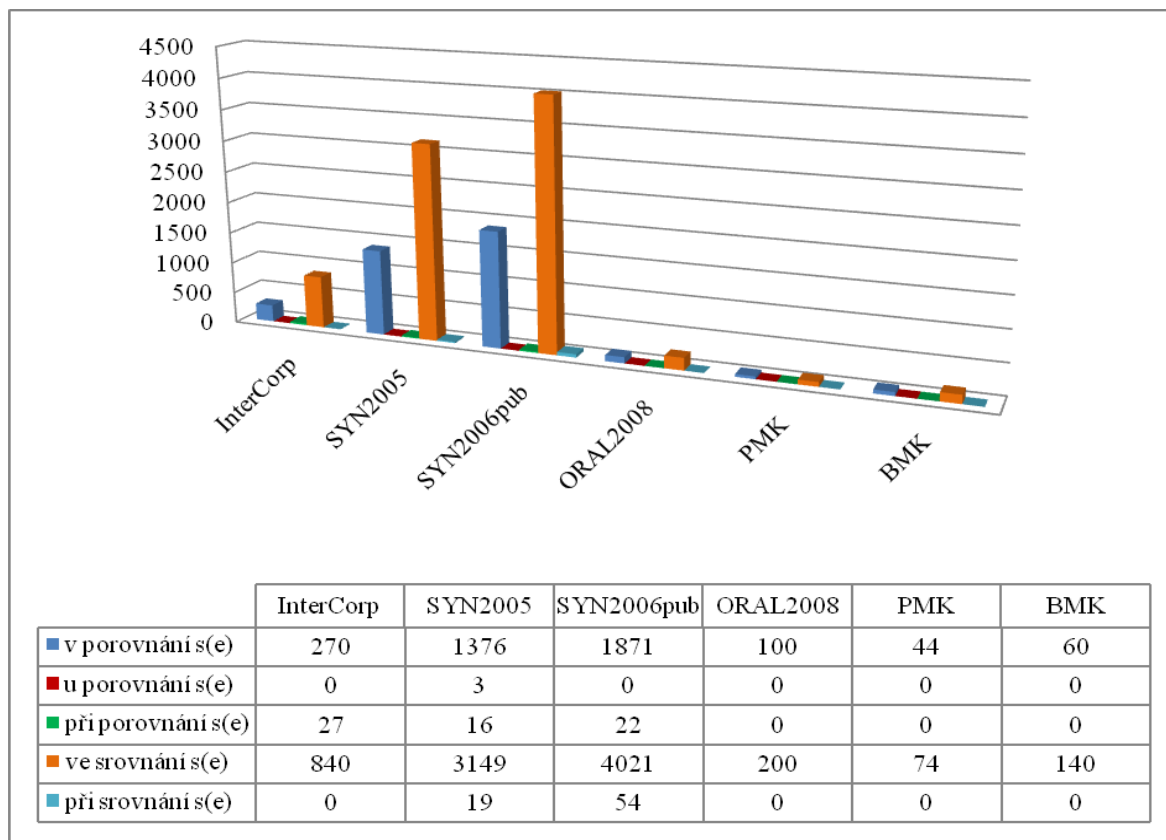
(71) *Challenger měl neskutečně širokou hrud' a ramena, což bylo v protikladu s jeho hubenýma nohama.* (SYN2005: #78718170: Kubů)

Sémantika všech jmenovaných výrazů značně ovlivňuje jejich užití i z hlediska syntaktického. Za zásadní považujeme fakt, že v těchto strukturách nutně nemusí docházet ke stupňování, a proto není nutná přítomnost komparativu. Obecně se taková struktura dá popsat takto: komparační báze se vyznačuje příznakem *x*, komparandum se ve srovnání s komparační bází vyznačuje opakem/negací *x*; přičemž *x* je příznak abstrahovaný

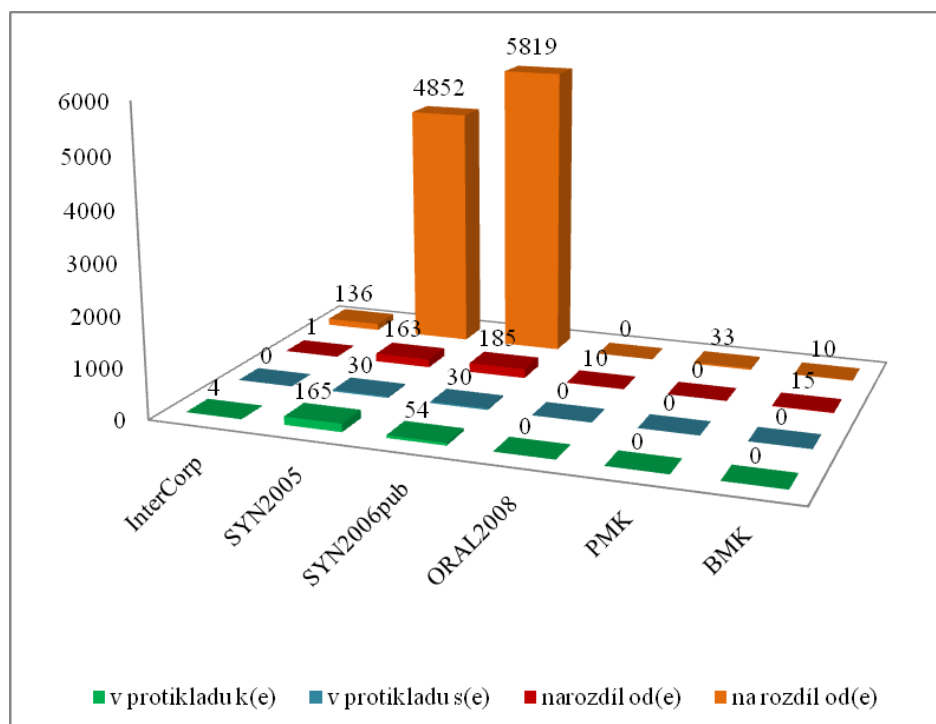
ze srovnávacího hlediska – vlastnost, stav, tvrzení o jedné z entit atd. – a jeho určení se nezřídka opírá o široký kontext komunikátu. Komparativ se užívá, pokud se srovnává míra charakteristiky příznaků, a ne pouze protiklad přítomnosti, nebo nepřítomnosti příznaku (66). V tom případě se struktura dá popsat takto: komparační báze se vyznačuje jistou mírou příznaku *x*, komparandum se ve srovnání s komparační bází vyznačuje jinou mírou *x*. Předchozímu tvrzení odpovídají i výsledky naší analýzy, které ukazují, že komparativ častěji stojí u prvních pěti jmenovaných výrazů, které přímo neimplikují protikladnost srovnávaných entit. Naopak u zbylých předložkových skupin se stupňované adjektivum nebo adverbium objevuje jen zřídka.

Zkoumání a popis uvedených srovnávacích struktur by jistě zasloužily, přinejmenším vzhledem k jejich četnosti v psaných komunikátech (viz Graf 2) rozsáhlejšího pojednání, to ale není předmětem naší práce, neboť, jak znovu opakujeme, považujeme předložkové skupiny za hraniční případ, který přesahuje pole syntaktického jazykového plánu směrem k lexikálně-sémantickému zkoumání.

Zkoumané předložkové skupiny této kategorie se objevují především v psaných komunikátech. Jejich zastoupení ve vybraných korpusech jsme zachytili v grafu č. 2. a č. 3. Z grafu je také možné vyčíst, že nejfrekventovanějšími výrazy v této kategorii jsou předložkové skupiny: *na rozdíl od* + G, *ve srovnání s* + I a *v porovnání s* + I. Hodnoty byly přepočteny tak, aby odrážely zastoupení prvků při stejném rozsahu korpusových dat.

Graf 2: Frekvence předložkových skupin vyjadřujících srovnání ve smyslu rozdílnosti ve vybraných korpusech (I)

Graf 3: Frekvence předložkových skupin vyjadřujících srovnání ve smyslu rozdílnosti ve vybraných korpusech (II)

Specifické rysy předložkových skupin této kategorie ovlivňují také konkurenci s jinými syntaktickými srovnávacími prostředky. Konkurence podléhá řadě omezení různého druhu, především však sémantického rázu. Projevují se tyto tendence: 1. spojka *než* konkuruje pouze v těch případech, kde se srovnává míra, resp. tam, kde lze za srovnávací hledisko považovat míru (vlastnosti) a z kontextu vyvodit pro transformaci nutné stupňované adjektivum (66)‘ (viz kap. 2.2.6.); v těchto kontextech by se teoreticky mohl uplatnit i srovnávací genitiv, ale vzhledem k jeho archaičnosti to nepokládáme za pravděpodobné a ve využitých korpusech se žádný případ tohoto typu neobjevil. 2. ve výpovědích, které explicitně pojmenovávají protiklad příznaků, konkuruje s předložkovými skupinami dativ s předložkou (*o*)*proti* (67)‘; Ve výpovědích odpovídajících omezení druhé skupiny, můžeme uvažovat také o užití negovaného srovnání *s jak(o)*, ale jak se nám jeví, pouze za předpokladu, že výchozí věta negaci neobsahuje /srov. (67)‘, (68)‘ vs. (69)‘/. Příklady negace srovnání v rámci již negované věty se v našich korpusech vyskytují minimálně (cca 1 příklad na 200 dokladů). Je to nejspíš dáno jejich sníženou srozumitelností. Otázkou zůstává, do jaké míry je srozumitelná a použitelná samotná negace srovnání *s jak(o)*. Předpokladem pro její funkční užití je možnost utvoření smysluplného opaku v rámci srovnávacího hlediska výpovědi. Například v souvětí (67)‘ – *...tiše, ne drže jak(o) její sestra* – je srovnávacím hlediskem vlastnost spojená s temperamentem a v jejím rámci si k adjektivu *tichý* představíme opozita jako *drzý, živý* apod.

(66)‘ → *myslím si že /školská soustava/ je v současné době lepší než za mého dětství*

(67)‘ → *Byly jí čtyři roky a (o)proti své starší sestře se chovávala tiše anebo dokonce zakřiknutě.*

(67)‘‘ → *Byly jí čtyři roky a chovávala se tiše anebo dokonce zakřiknutě, ne /drže/ jak(o) její sestra.*

(68)‘ → *Ale ví, ne jak(o) ty /nevíš/, čemu se směju.*

(69)‘ → **Pacienti soukromého oddělení na základě svého statutu soukromých pacientů při úklidu nepomáhali, ne jako pacienti veřejného oddělení, kteří uklízet pomáhali.*

2.2 Spojovací výrazy

2.2.1 CO

Spojovací výraz *co* je doložen v případech členského i souvětného srovnání ve smyslu podobnosti – jedná se o příklady, kde se srovnávají děje, stavy (72), vlastnosti – a také ve smyslu shody se specifickým kvantitativním příznakem – srovnávacím hlediskem je množství (73) nebo počet (74). K první skupině přináší jediný příklad ŠMILAUER (1966: 284) a tvrdí, že srovnávání s *co* je knižní a zastaralé. Potvrzuje to také naše analýza, například v korpusu *InterCorp* se nevyskytuje žádný doklad tohoto typu. Kvantitativní specifikum u srovnávacích struktur se spojovacím výrazem *co* Šmilauer neuvádí. Nutno ovšem podotknout, že příklady s kvantitativním hlediskem jsou hojnější (*SYN2005* v řádu desítek) a nemají příznak knižnosti ani zastaralosti. To, že se výraz *co* prosazuje i v těchto větných strukturách, dokazuje, že je velmi progresivním spojovacím prostředkem, který může mít mnoho funkcí (srov. jeho užití ve vztažných přívlastkových větách).

Ve strukturách, kde se srovnává množství nebo počet prvků, často najdeme před spojovacím výrazem také adverbialní doplnění *stejně* (73) a (74), které explicitně pojmenovává srovnání ve smyslu shody, nebo číslovkový výraz *tolik* (75), jenž značí srovnání neurčitého množství (srov. také souvztažné *tolik – kolik*, kap. 2.2.9.).

(72) *Svět bude před tebou co holá skála.* (Vrchlický)

(73) „Víš o tom stejně, co já. Tak proč se nezeptáte jeho?“ (*SYN2005*: #982162: Grafton)

(74) *Říkal jsem si, že tady na Hlavní musí být námořníků stejně, co holubů.* (*SYN2005*: #18404015: Plathova)

(75) *Když někdo ví tolik, co vy, neměl by ze stavovské, řekl Doktor káravě, pýchy uvádět osoby pro příběh tak nepodstatné...* (*InterCorp*: #3030486: Kohout)

(76) *Proto vezou jen tolik, co se vejde do zavazadlového prostoru vozu – pod sedadla jenom příruční tašky.* (*SYN2005*: #34336741: Vejvoda)

Příklady (73)–(75) podporují domněnky, že sloveso, resp. predikát, který by se opakoval v obou větách srovnávacího souvětí, může být (a děje se tak velice často) vypuštěn.

Pokud se predikáty obou vět souvětí liší (76), k výpustce z pochopitelných důvodů dojít nemůže. Souvětí by se stalo nesrozumitelným a agramatickým.

Za konkurenční prostředky k výše zmíněným možnostem realizace srovnání s významem shody nebo podobnosti pomocí spojovacího výrazu *co* považujeme: 1. při srovnání ve smyslu podobnosti – spojovací výrazy *jak* a *jako* (72)‘; 2. při srovnání ve smyslu shody s kvantitativním příznakem – a. korelativní *tolik* – *kolik* (73)‘‘ (viz kap. 2.2.9.) b. spojovací výrazy *jak* a *jako* (73)‘ (k jejich užití a konkurenci viz kap. 2.2.4. a 2.2.5.) a c. spíše výjimečně a okrajově – v korpusu *SYN2005* pouze 1 doklad – *kolik* souvztažné s jiným výrazem než *tolik*, např. *stejně* (73)‘‘‘.

(72)‘ → *Svět bude před tebou jako holá skála.*

(73)‘ → *Vi o tom stejně, jak(o) já.*

(73)‘‘ → *Vi o tom tolik, kolik já.*

(73)‘‘‘ → *Vi o tom stejně, kolik já.*

(74)‘ *Říkal jsem si, že tady na Hlavní musí být námořníků stejně, jak holubů.*

V případě konkurence se spojovacím *jak(o)* může podle našeho mínění docházet ke změně významu. Spojovací výraz *jak(o)* sám o sobě neimplikuje srovnání s kvantitativním významem počtu nebo množství, a proto pokud tento význam srovnání není jednoznačně fixován srovnávacím hlediskem konkrétní výpovědi, může se oslabit. Například v dokladové větě (73)‘ se kvantitativní příznak stírá – srovnávacím hlediskem nemusí být množství „vědění“, ale samotný fakt „vědění“. Otázkou ale zůstává, do jaké míry si mluvčí tento posun v sémantice výpovědi uvědomuje.

2.2.2 CO BY

Podobně jako v předchozím případě také srovnávací struktury s kondicionálem a spojovacím *co* mají kvantitativní význam. Jedná se o zcela specifické frazeologizované obraty. BAUER–GREPL (1975: 307nn) připisuje spojovacímu *co* funkci vztažného adverbia s kvantitativním významem „kolik“. Dále tvrdí, že tyto věty udávají vzdálenost srovnáním s nereálným dějem/stavem. Na základě našeho zkoumání dokladových vět můžeme doplnit, že se může jednat i o srovnání míry (78). Jinými slovy řečeno, komparační báze je hypotetický, neuskutečněný děj/stav a srovnání probíhá za společného srovnávacího hlediska, kterým je

vzdálenost nebo míra. Neuskutečňenost děje a jeho hypotetičnost se vyjadřuje přítomným kondicionálem v závislé větě.

(77) *Do Stresy je z Milána co by kamenem dohodil, a tak tam potkáváš na každém kroku známé.* (SYN2005: #10470112: Hemingway)

(78) *Vždyť jsi mně přinesl jen, co by se za nehet vešlo.*

V případech, kde je srovnávacím hlediskem vzdálenost, konkuruje s výrazem *co* + kondicionál spojka *jak*, taktéž v kombinaci se slovesem v kondicionálu. Protože ale spojka *jak* primárně nevyjadřuje srovnání vzdálenosti, doplňuje se do řídicí věty korelativní *tak* a adverbialní výraz *daleko* (v korpusu SYN2005 celkem 77 dokladů). Při srovnání míry je konkurenčním prostředkem souvztažná dvojice *tolik – kolik*, i zde se užívá v závislé větě kondicionálu (78)‘ (srov. kap. 2.2.9.).

(77)‘ → *Do Stresy je z Milána tak daleko, jak by kamenem dohodil.*

(78)‘ → *Vždyť jsi mi přinesl jen tolik, kolik by se za nehet vešlo.*

2.2.3 ČÍM – TÍM

Korelací *čím – tím* se vyjadřuje srovnání ve smyslu shody s příznakem úměrnosti. Může se jednat o měrovou závislost vlastností (81), okolností nebo úměrné rozvíjení dějů (79). Podstatou tohoto typu srovnávacích struktur je, že vždy referují o nějaké změně (vlastnosti, stavu, okolností, průběhu děje). Výraz *čím* uvádí ve výpovědi komparační bázi, spolu s její změnou se mění i komparandum uvedené ve výpovědi výrazem *tím*. Srovnávací hledisko často zohledňuje míru jejich změny (stupňování), v tom případě se srovnává, v jaké závislosti se míra mění. Doloženy jsou příklady přímé (79) i nepřímé (81) úměrnosti. Souvztažné výrazy *čím – tím* mají platnost zájmenných příslovcí a v souvětí se pojí s komparativy adjektiv nebo adverbíí, které mají tendenci stát těsně za spojovacími výrazy. Co se týká posloupnosti vět v souvětí, ukazuje se, že častěji věta s *tím* následuje až po větě s *čím*. V korpusu SYN2005 je poměr pořadí vět *čím – tím* ku *tím – čím* cca 5:1, v korpusu InterCorp cca 3:1.

(79) *Brzy po ní proti němu zahájili štvanci všechny noviny, ale čím víc proti němu štvaly, tím více ho lidé měli rádi.* (InterCorp: #3196139: Kundera)

(80) *Prostě čím mrtvější, tím jste pro něj lepší.* (SYN2005: #944859: Frýbort)

(81) *Čím abstraktnější a teoretičtější bylo studium jednostranně zaměřeného marxismu-leninismu, tím méně mělo něco společného s jednotlivcem.* (InterCorp: #2815134: Kaiser)

K výpustkám v těchto souvětích dochází stejně jako i v jiných srovnávacích konstrukcích v těch případech, kdy jsou predikáty řídicí a závislé věty shodné (80). Dlužno podotknout, že v případě souvětí vyjadřujících úměrnost to není nijak častý jev (srov. elipsy ve strukturách s *jak* a *jako*). Vypuštěním spojovacího výrazu *tím* a predikátu obou vět se ze souvztažného souvětí *čím – tím* vyvinulo ustálené spojení *čím dál* + ADJ_{komp} / ADV_{komp}. V korpusu SYN2005 bylo v kombinaci s *dál* nalezeno 2744 dokladů s vypuštěným výrazem *tím* a pouze 789 dokladů úplné dvojice). Porušením korelativního vztahu, tj. vypuštěním spojovacího *tím*, došlo k zneprůhlednění původní sémantiky tohoto obratu /srov. pokus o transformaci (81)‘/. Místo významu úměrnosti se do popředí dostává význam kontinuálního stupňování (81)‘‘. Celé spojení, které už není souvětým srovnáním, se pak může objevit v roli neverbální části slovesně-jmenného predikátu (81) nebo v pozici atributu (82).

(81) *A Japonců je čím dál víc.* (InterCorp: #2547030: Havel)

(81)‘ → [?]*A Japonců je tím více, čím déle plyne čas.*

(81)‘‘ → *A Japonců je stále víc.*

(82) *Toto přirovnání se mu tak líbilo, že ho často užíval při rozhovoru s přáteli a časem ho vyjadřoval formulacemi čím dál přesnějšími a elegantnějšími.* (InterCorp: #3207159: Kundera)

Při vyjadřování úměrnosti srovnáním se jako konkurenční nabízí několik možností: 1. předložkový instrumentál *s* + I (79)‘ (srov. kap. 2.1.2.6.); 2. předložkový dativ *úměrně* + D (79)‘‘ (kap. 2.1.2.6.); 3. spojka *jak* (79)‘‘‘ – s časovým příznakem „zatímco“ (srov. kap. 2.2.4.) a 4. výraz *oč* (79)‘‘‘‘ (srov. kap. 2.2.7.). Možnosti 1–3 však nejsou schopny plně vyjádřit měrovou závislost, proto musí být podle kontextu doplněny ještě dalšími prostředky, např. adjektivy, adverbii (srov. příklady: *rostoucí, víc a víc* atd.). Tím se dokládá tvrzení

MČ 3 (1987: 498), kde stojí: „*Jiné než korelativní vyjádření úměrnosti oslabuje ponětí této měrové závislosti dvou faktů a jde pak spíše jen o kvantitativní paralelnost nebo o paralelnost intenzity dvou dějů či vlastností nebo též o paralelnost kvantitativní a intenzitní změny.*“

(79)‘ → *Brzy po ní proti němu zahájili štvanici všechny noviny, ale s rostoucí štvanící ho lidé měli rádi víc a víc.*

(79)“ → *Brzy po ní proti němu zahájili štvanici všechny noviny, ale úměrně rostoucí štvanící ho lidé měli rádi víc a víc.*

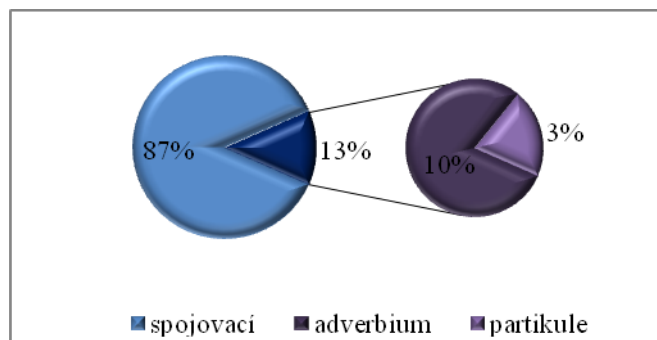
(79)““ → *Brzy po ní proti němu zahájili štvanici všechny noviny, ale jak proti němu štvaly, lidé ho měli rádi víc a víc.*

(79)“““ → *Brzy po ní proti němu zahájili štvanici všechny noviny, ale oč víc proti němu štvaly, o to víc ho lidé měli rádi.*

2.2.4 JAK

Spojovací výraz *jak* je jedním ze tří syntaktických prostředků srovnání (*jak*, *jako* a *než*), kterým jsme věnovali největší pozornost. Jeho podíl na vyjadřování srovnání ve smyslu shody nebo podobnosti v češtině je totiž značný a co do možnosti konkurence s jinými prostředky se jeví jako velmi progresivní. S menšími či většími modifikacemi a doplněními je schopný konkurovat i některým strukturám se speciálním významovým odstínem (viz např. *podle* + G, kap. 2.1.2.4.) a také v některých typech srovnání ve smyslu rozdílnosti (viz kap. 2.2.4.3.1.). Je to dáno „*sémantickou vágností*“ (ŠIPKOVÁ 2005: 315) související s polyfunkčností tohoto výrazu. S tou jsme se museli vyrovnat také při analýze korpusových dat.

V našem subkorpusu vybraném z korpusu *InterCorp* (viz kap. 1.5.) se výraz *jak* objevil v 2011 dokladech. Kvůli nedostatečnému kontextu jsme ze zkoumání vyloučili 10 dokladů. V 1740 případech figuruje *jak* jako spojovací výraz, ve zbylých 261 případech nemá *jak* spojovací funkci, jedná se o tázací adverbia (207 dokladů) a partikule (54 dokladů) (viz graf 4).

Graf 4: spojovací vs. nespojovací *jak*

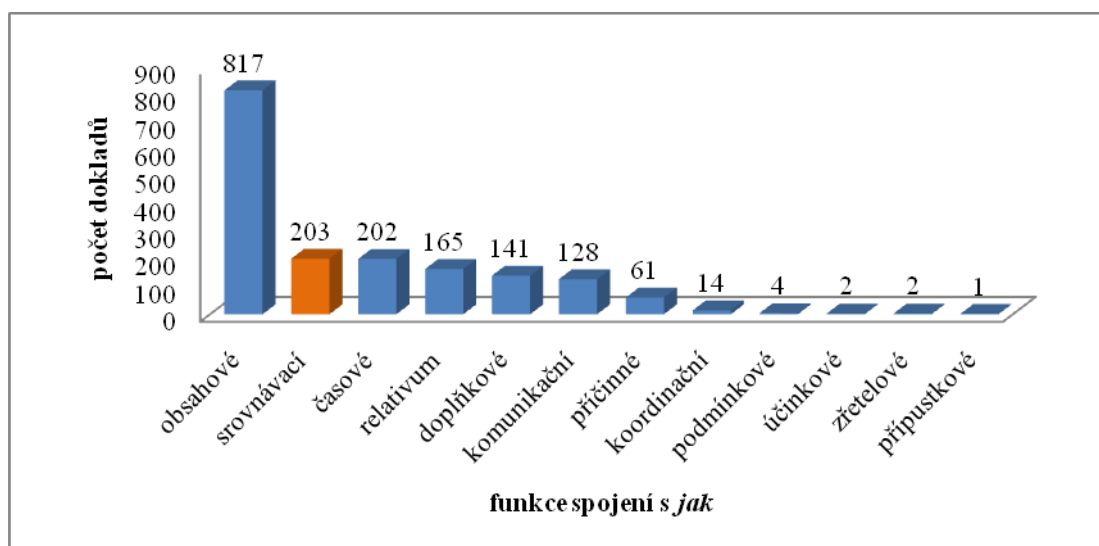
Všechny příklady se spojovacím *jak* jsme podle funkce a významu rozdělili do 12 kategorií. Řazeno podle počtu výskytů (srov. také graf 5):

1. ve větách obsahových⁵: *Uslyší, jak se jeho paní směje, když ji Bulhar vede příbojem.* (InterCorp: #730338: Filip)
2. ve větách srovnávacích: *„Bude rozžhavenej jak vysoká pec,“ pravil Haryk.* (InterCorp: #2218203: Škvorecký)
3. časová spojka: *Jak Švédové uslyšeli zvonění, přestali bojovat a pomalu se začali stahovat.* (InterCorp: #2824322: Brněnské pověsti)
4. relativum: *Byl bych rád věděl, na co vlastně inteligenti myslí a jestli opravdu myslí na ty věci, jak říkají.* (InterCorp: #2314499: Škvorecký)
5. v doplňkových větách: *Viděl jsem postavu s ohrnutým límcem, jak se pomalu šourá podél vagónů.* (InterCorp: #2280435: Škvorecký)
6. s komentující funkcí⁶: *V placení, jak jsem řekl, neznal Berta přítele.* (InterCorp: #2357203: Škvorecký)
7. ve větách příčinných: *Kýval se ze strany na stranu, jak byl tlustý a rozsedělý, a měl bílou košili přilepenou na zádech.* (InterCorp: #2273248: Škvorecký)
8. v koordinačních spojeních: *Radši ji přesunuli na důstojníky a tak se zbavili jak zodpovědnosti, tak jakéhokoli rizika, ale ovšem i svobody.* (InterCorp: #396520: Bondy)

⁵ Řadíme sem také závislé otázky: *„Mohl by ses mě prosím přestat ptát, jak to šlo?“* (InterCorp: #2439474: Viewegh)

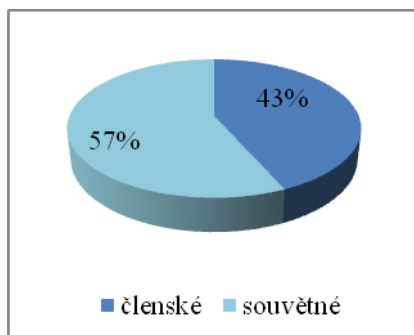
⁶ Komentující věty jsou tradičně chápány jako věty parentetické nebo parentetické se slabou determinací, které komentují jinou větu z nějakého hlediska (postoje nebo stylizace) mluvčího a které není možno zařadit mezi základní druhy vedlejších vět (srov. ŠTĚPÁN 2007: 113).

9. v podmínkových větách: „*A moc nemluv – jak se překysličíš, je konec.*“
(InterCorp: #2459692: Viewegh)
10. ve větách účinkových: „*Málem jsem vypustil duši, jak jsem běžel, abych stih váš limit.*“ (InterCorp: #22711612: Škvorecký)
11. ve větách zřetelových: „*Ale to až jak se dohodnou kolegové v bance,*“ řekl otec.
(InterCorp: #2298192: Škvorecký)
12. v přípustkových větách: „*My mu nakukali, že v té scéně se bude tancovat ländler, a von, jak je blbej, tak poznal, že to ländler není.*“ (InterCorp: #2235324: Škvorecký)

Graf 5: Počet výskytů spojovacího *jak* v jednotlivých funkcích a významech

Počet výskytů ve srovnávacích konstrukcích je druhým nejvyšším, i když je těsně následován počtem dokladů v časových větách. Ve všech srovnávacích strukturách má *jak* platnost spojky nebo vztažného příslovce a navozuje relaci *jak* mezi větami, tak mezi větnými členy. Souvětné srovnání převažuje nad členským (k jeho povaze a interpretaci viz níže) – viz graf 6.

Graf 6: Členské vs. souvětné srovnání pomocí spojky *jak*

V našem korpusu se spojovací *jak* vyskytlo ve významových variantách srovnání, které dále rozebíráme v následujících podkapitolách.

2.2.4.1 Srovnání s *jak* ve smyslu shody

Tento typ srovnání, jak již bylo řečeno v úvodu naší práce (kap. 1.6.), uvádí navzájem si odpovídající děje, něčí shodné vlastnosti, stejnou míru nebo stejný počet něčeho, anebo úměrnost příznaků (dějů, vlastností nebo okolností).

2.2.4.1.1 shoda dějů

Spojovací *jak* v kombinaci se souvztažným *tak* vyjadřuje nejčastěji shodu dvou dějů (83). Příslovce *tak* platí za iniciátor srovnání, spojovací výraz *jak* platí za syntaktický prostředek srovnání. *Tak* může být na rozdíl od *jak* vypuštěno (84) nebo nahrazeno příslovcem *stejně* (86), které následně přebírá úlohu iniciátoru srovnání. V tomto typu srovnávacích struktur ovšem obvykle k vypuštění iniciátoru srovnání nedochází. V našem korpusu se o elizi dá uvažovat cca u 5 % dokladů tohoto typu. Věty s elidovaným *tak* stojí na hranici se srovnáním ve smyslu podobnosti dějů (srov. kap. 2.2.4.2.1.). Můžeme si totiž představit, že recipient výpověď interpretuje například jako strukturu s elidovaným adverbium *podobně*. Zřídka se objevuje také kombinace *stejně tak – jak* (85) (v korpusu *InterCorp 3* výskyty a *SYN2005* pouze 24 výskytů).

(83) *Společnost jim vzala důvod k bytí tak, jak jim ho kdysi dala.* (InterCorp: #381515: Bondy)

(84) *Babička složila ruce do klína, jak to dělají všechny babičky od dob Boženy Němcové.* (InterCorp: #442571: Brabcová)

(85) *Nás zatracuje stejně tak, jak moc špatně mluví o prezidentu Benešovi.* (SYN2005: #39866476: Vaculíková)

GREPL–KARLÍK (1986: 411) tvrdí, že o skutečné shodě ve způsobu realizace svědčí to, že někdy je možné spojovací výrazy zaměnit /srov. (86), (86)‘ a (87)/.

(86) *Bony se vzdálil z tábora stejně nehlučně, jak se k němu přiblížil.* (SYN2005: #4783801: Mastersová)

(86)‘ → *Bony se přiblížil k táboru stejně nehlučně, jak se od něho vzdálil.*

(87) *Mongolčici seděli rovně jako sochy, šklebili se jeden jak druhý a jenom ručičky se jim třepotaly nad strunama [...]* (InterCorp: #2353146: Škvorecký)

Jako konkurenční spojovací výraz platí spojka *jako* (84)‘. V odborné literatuře se míní, že záměnou *jak* za *jako* v tomto podtypu srovnání dochází k významovému posunu. V naší práci se otázkou konkurence těchto dvou spojovacích prostředků zabýváme v kapitole 2.2.5.1.1. Na tomto místě můžeme předeslat, že výklady v odborné literatuře, které pojednávají o různé interpretaci konkurenčních vět s *jak* a *jako* považujeme spíše za teoreticky konstruované než prokazatelné v praxi.

(84)‘ → *Babička složila ruce do klína, jako to dělají všechny babičky od dob Boženy Němcové.*

Zvláštním druhem srovnávacího souvětí, které sice srovnává dva děje, ale kde je konkurence blokována, jsou věty typu *Odpověděl mi, jak mi odpověděl; Poslanci jednali, jak jednali.* Ve své podstatě jde o přímé vyjádření způsobu, opakováním toho, co již bylo řečeno v řídicí větě. Tyto věty s *jak* nepřinášejí žádnou novou informaci. Ve *Skladbě češtiny* (GREPL–KARLÍK 1998, 278) se o těchto větách praví: „*Mají tu vlastnost, že umožňují autorovi způsob nespecifikovat a nechat na adresátovi, aby ho na základě svých znalostí a postojů sám interpretoval. Často se jimi ovšem nepřímou vyjadřuje, že způsob realizace děje mluvíci považuje za špatný.*“

2.2.4.1.2 shodné vlastnosti

Vedle shodného zájmena *jaký* (87)“ (srov. kap. 2.2.6.), které se typicky užívá v souvětích, kde se srovnávají totožné vlastnosti, se zejména v hovorovém jazyce prosazují absolutní relativia *jak* (87) a *jako*. Tato relativia jsou neohebná, a tudíž neshodná. Nemohou se přizpůsobovat v rodě a čísle rozvíjenému substantivu a nemění se podle pádů a nemohou proto svým tvarem vyjádřit funkci relativia jako členu věty vedlejší. Domníváme se, že zmíněná skutečnost je důvodem, proč se tento typ srovnání vyjadřuje téměř výlučně korelativním spojením se odkazovacím zájmenem *takový* v řídicí větě, jenž uvedené kategorie indikuje a usnadňuje identifikaci srovnávacího významu, protože funguje jako iniciátor srovnání. V námi zkoumaném korpusu nebyl nalezen žádný doklad bez korelativního spojení. Nezaznamenali jsme také žádný doklad členského spojení.

(87) *A řekne to takovým tónem, jak se to říkává sousedovi, který pomůže.* (InterCorp: #737234: Filip)

(87)‘ → *A řekne to takovým tónem, jakým se to říkává sousedovi, který pomůže.*

V tomto typu srovnávacích konstrukcí konkuruje *jak* také se spojkou *jako* (87)“ (srov. kap. XXX). Dochází zde k těsnému kontaktu a částečnému prolínání s významy srovnání ve smyslu podobnosti, kde se nehovoří o totožnosti vlastností, nýbrž se přirovnává jedna vlastnost druhé (srov. BAUER–GREPL 1975: 288). Otázkou zůstává, nakolik si mluvčí tento rozdíl uvědomuje a zda s ním pracuje úmyslně.

(87)“ → *A řekne to takovým tónem, jako se to říkává sousedovi, který pomůže.*

2.2.4.1.3 shodná míra

V tomto typu srovnání se spojovacím *jak* se konstatuje stejná míra a intenzita (vlastností, dějů, okolností aj.). Význam měrový ovšem často vyplývá především z lexikálního obsazení vět. Záleží na tom, zda z něho můžeme odvodit srovnávací hledisko s kvantitativním významem. O úplné shodě míry vlastností nás přesvědčuje možnost záměny valenčních aktantů v rámci srovnávací struktury (90)‘ (srov. GREPL–KARLÍK 1998: 76).

K vyjádření tohoto druhu srovnání se, stejně jako v předchozích případech užívá nejčastěji dvojic souvztažných zájmen nebo zájmenných příslovcí v kombinaci s příslovcem *stejně*. GREPL–KARLÍK (1998: 75n) tvrdí, že „*predikátory stejnosti konstruuji*“ jak souvětne, tak členské srovnávací struktury. A dokládá následující příklady (88), (89); z našeho korpusu například (90).

(88) *Petr je stejně // tak // stejně tak // opálený, jak(o) je opálená Eva // jak(o) Eva*

(89) *Petr je stejně // tak // stejně tak opálený, jak(o) byl opálený loni // jak(o) loni.*

(90) *Irák je tak velký jak Francie.* (SYN2005: #106705553: Hospodářské noviny, 12/12/2003)

Spojené věty přitom mívají paralelní stavbu, takže často (ve více než polovině našich dokladů tohoto typu) dochází k vypuštění, resp. nerealizování predikátu v povrchové struktuře závislé věty (90). Nejčastěji se vypouští sponové sloveso *být* ve slovesně-jmenném přísudku. Jaké další faktory ovlivňují tento fenomén, nebylo možno na základě našeho korpusu zjistit. Problematika vypustek ve srovnávacích konstrukcích ovšem není hlavním předmětem našeho zkoumání a v prostředí české lingvistiky stále čeká na důkladnější zpracování.

Také v této kategorii se dostávám na pomezí srovnání totožné míry a srovnání podobné míry, resp. přirovnání. Ukazuje se, že v kontextech, ze kterých jasně vyplývá totožnost, se preferuje korelativní spojení s příslovcem *tak*.

Ve srovnávacích konstrukcích totožné míry konkuruje *jak* se spojkou *jako* bez významového rozdílu (srov. kap. 2.2.5.1.3.). Z našeho výzkumu dále vyplynulo, že například korpusu SYN2005 je příkladů srovnání totožné míry pomocí korelativního *tak – jako* dokonce téměř devadesátkrát více než pomocí *tak – jak*.

(90)‘ → *Francie je tak velká jak Irák.*

(90)‘‘ → *Francie je tak velká jako Irák.*

2.2.4.1.4 úměrnost

Jak bylo uvedeno výše, srovnávací konstrukce se spojovacím *jak* mohou vyjadřovat také úměrnost bez závislostního příznaku. Doklady této varianty srovnání ve smyslu shody se v našem korpusu nevyskytují. Mluvnice češtiny 3 (1987: 498) ale doklady jako např. (91).

(91) *Jak měsíc stoupal výše na oblohu, přibývalo mrazu.*

Za konkurenční prostředky realizace srovnání s významem úměrnosti můžeme považovat: 1. korelativní *čím – tím* (91)' (viz kap. 2.2.3.); 2. výraz *oč* (91)'' (viz kap. 2.2.7.); 3. předložkový dativ *úměrně* + D (91)''' a 4. předložkové skupiny *úměrně s* + I a *úměrně k* + D (91)'''' (viz kap. 2.1.3.2.). K omezením a nutným změnám větné struktury při substituci viz příslušné kapitoly.

(91)' → *Čím výše na oblohu měsíc stoupal, tím více přibývalo mrazu.*

(91)'' → *Úměrně stoupání měsíce na oblohu, přibývalo mrazu.*

(91)''' → *Oč byl měsíc výše, o to více přibývalo mrazu.*

(91)'''' → *Úměrně k stoupání měsíce na oblohu, přibývalo mrazu.*

2.2.4.1.5 děje, vlastnosti nebo míra odpovídají něčí vůli, předpisu, podané zprávě...

Ve větách s *jak* se dále vyjadřuje, že děj věty hlavní nebo vlastnost a míra odpovídají něčí vůli (92), předpisu, zvyku (93), představě, že se shoduje s podanou zprávou (94) apod. V těchto kontextech konkuruje spojka *jak* (po nutných úpravách při transformaci) s předložkou (*po*)*dle* + G (48) (viz kap. 2.1.2.4.) a s předložkovými skupinami *v souladu s* + I /*srov.* (48)''/, *ve shodě s* + I aj. (viz kap. 2.1.3.1.).

(92) *Cítili, že si žijí tak krásně, jak právě chtějí.* (InterCorp: #403419: Bondy)

(93) *Jednoho dne prababička, opuštěná a rostoucí k hlíně, rostoucí tedy obráceně, jak bývá u židů zvykem, byla náhle plná vody.* (InterCorp: #454209: Brabcová)

(94)' → [...] *rostoucí k hlíně, rostoucí tedy obráceně, podle zvyku u židů, [...]*

(93)'' → [...] *rostoucí k hlíně, rostoucí tedy obráceně, v souladu se zvykem u židů, [...]*

(94) *Jestliže ale sám chápeš, že je to tak, jak jsem ti řekla, [...].* (InterCorp: #390002: Bondy)

Uvedený podtyp souvětí (94), kde se srovnává, zda a do jaké míry děj odpovídá podané zprávě, je nutné odlišovat od souvětí, ve kterých má věta uvozená spojovacím *jak* funkci

komunikační (95) (srov. výše). Věty s komunikační funkcí nevyjadřují to, že děj řídící věty odpovídá nějakému tvrzení, nýbrž komentují tuto větu z hlediska reprodukování cizí nebo vlastní řeči (srov. ŠTĚPÁN 2007: 110n)⁷.

(95) *Byl to vždycky spolehlivý člověk na svém místě, jak říkal můj otec.* (InterCorp: #2413413: Škvorecký)

(96) *Byl to vždycky spolehlivý člověk na svém místě, což říkal můj otec.*

2.2.4.2 Srovnání s *jak* ve smyslu podobnosti

Tento druh srovnání uvádí, jak jsme zmínili v úvodu naší práce (kap. 1.6.), čemu se děj, stav nebo vlastnost podobají nebo co připomínají.

Společným rysem všech podtypů tohoto srovnání je, že iniciátor srovnání zůstává v povrchové struktuře zpravidla nevyjádřen. Dochází proto ke splývání s některými příklady srovnání ve smyslu shody, v nichž je elidováno souvztažné *tak* v povrchové struktuře věty (viz kap. 2.2.4.1.). Zda se možná dvojí interpretace nějak odráží ve výběru konkurenčních syntaktických prostředků srovnání, nebylo na základě naší korpusové analýzy možno postihnout, neboť proces porozumění srovnávacím strukturám a způsob jejich interpretace doposud nebyly spolehlivě popsány. Jisté je, že samotný iniciátor srovnání, resp. jeho nevyjádření nemůže zcela jednoznačně ovlivnit chápání výpovědi jako srovnání shody nebo podobnosti. To spíše závisí na širším kontextu a přiměřenosti interpretace totožnosti, příp. podobnosti srovnávaných dějů celému obsahu sdělení. Například v kontextu příkladu (97) by byla představa ženy, která je kolem muže skutečně obtočená jako liána kolem stromu přinejmenším velice komická.

(97) *Až ji Marie uvidí s Kočandrlem, určitě se po mně bude vinout jak liána.* (InterCorp: #2265573: Škvorecký)

⁷ ŠTĚPÁN (2007: 107) se také zamýšlí nad možností transformace těchto komunikačních vět s pomocí zájmena *což* (96)⁴. Taková transformace ve srovnávacích větách vyjadřujících, že děj odpovídá podané zprávě, není možná (94)⁴, výpověď při ní ztrácí význam srovnání.

(94)⁴ → *Jestliže ale sám chápeš, že je to tak, což jsem ti řekla, [...].*

Na tomto místě je také nutné upozornit na to, že do této skupiny srovnání s *jak* řadíme také typ frazeologizovaných spojení vyjadřujících přirovnání (98), (99), který se svou povrchovou strukturou sice shoduje se srovnáním ve smyslu podobnosti, ale v hloubkové struktuře jeho definici plně neodpovídá. Můžeme zde určit nezbytné členy srovnávací struktury včetně srovnávacího hlediska, ale problém tkví v tom, že srovnávací hledisko nelze vztáhnout zároveň na komparační bázi a komparandum. Děj nebo vlastnost, z nichž srovnávací hledisko abstrahujeme, lze spojit s komparandem, ale spojení s komparační bází postrádají smysluplnosti (nebo naopak). Důvodem mohou být například přenesení významu nebo jiné sémantické odchylky vyplývající z povahy frazémů (srov. ESČ 2002: 43). Kupříkladu ve větě (98) není na základě naší znalosti světa a jeho logických vztahů akceptovatelná představa pařezu, který je hluchý. Význam celého frazému se ustálil ve smyslu velké míry. Na pozadí takovýchto ustálených spojení si také nelze představit složitější struktury, jejichž existenci předpokládáme u srovnávacích konstrukcí s elipsou (98)‘ (srov. kap. 1.3.).

(98) *Bratr spal hluchej jak pařez.*

(98)‘ → **Dědek je hluchej /nějak/, jak je hluchej pařez.*

(99) *Je zpoceny jak myš.*

Jedním z důvodů, proč tyto doklady i přes jejich odlišnou povahu zahrnujeme do naší analýzy, je fakt, že míra logicko-sémantické blokace spojení komparační báze a komparanda pomocí komparačního hlediska není ani v případě jednoho frazému stejně silná. Dochází tedy k jakémusi plynulému přechodu, který závisí na míře ustálení, idiomatičnosti (srov. ESČ 2002: 43). V příkladech (100)–(102) klesá míra idiomatičnosti, takže v posledním spojení je možné si představit zahrnutí komparační báze a komparanda pod jedno srovnávací hledisko.

(100) *Bratr spal jak špalek.*

(100)‘ → **Bratr spal, jak spal špalek.*

(101) *Omdlel jak špalek.*

(101)‘ → *?*Omdlel (a spadnul?), jak padá špalek.*

(102) *Svalil se jak špalek.*

(102)‘ → *Svalil se, jak se svaluje špalek.*

Dalším argumentem pro zařazení výše popsaných frazeologických dokladů do našeho výkladu je zjištění, že konkurence spojovacího *jak* vykazuje u těchto frazémů stejné rysy jako regulérní srovnávací struktury, ke kterým jsou přiřazeny, a dokonce podléhá stejným pravidlům a omezením. Přesto budeme v dalším textu takové příklady označovat jako „(x)^F“.

2.2.4.2.1 podobnost dějů

Spojovací *jak* může navazovat srovnávací relace ve smyslu podobnosti dvou dějů. Pokud je v povrchové struktuře vyjádřen iniciátor srovnání, jde např. o příslovce *podobně* (103). Jak jsme ale uvedli výše, iniciátor srovnání se v povrchové struktuře spíše nerealizuje. Konkrétně u iniciátoru *podobně* bylo v korpusu *SYN2005* nalezeno pouze 36 dokladů, zatímco doklady bez iniciátoru srovnání se pohybují v řádech stovek. Dále se ukázalo, že v našem korpusu převažují příklady souvětného srovnání podobnosti dějů nad členskými (103) (cca 3:2). Zahrneme-li do celkového výsledku i frazeologická spojení (104)^F, u kterých je typické členské spojení, dostaneme poměr opačný.

(103) *Paleontologové klasifikují fosilie podobně, jak to biologové dělají s živými organismy.* (SYN2005: #59729029: Raup)

(103) *Bylo jich moře. Stál jsem se svými Angličany jak ostrůvek v tom moři.* (InterCorp: #2340894: Škvorecký)

(104)^F *Jak furie vtrhne Humpálová do kanceláře k primáři Topinkovi, naštěstí bude v porodnici.* (InterCorp: #710427: Filip)

2.2.4.2.2 podobnost vlastností

V případě srovnání ve smyslu podobnosti pomocí spojovacího *jak* jednoznačně převažuje členské (106) srovnání nad souvětným (105). V našem korpusu je ze 115 dokladů souvětného srovnání pouze pět srovnáním podobné vlastnosti, zatímco u členských srovnání je to z celkové sumy 88 výskytů víc než polovina. I v rámci tohoto podtypu se objevuje řada frazeologizovaných spojení (107)^F.

(105) *Měla jemnou bílou kůži na obličejí, jak to některé holky mívají.* (InterCorp: #2368959: Škvorecký)

(106) *Bylo to tam hladké jak Irenina zadnička.* (InterCorp: #2240024: Škvorecký)

(107)^F *Seš línej jak veš.* (InterCorp: #2240628: Škvorecký)

Konkurenčním syntaktickým prostředkem je i u tohoto podtypu srovnání spojka *jako* (108) a (109)^F. V případě členského srovnání v poměru cca 2:1 vůči spojení s *jak*.

(108) *Povrch vozovky byl hladký jako kov a kola vozu jen svištěla.* (SYN2005: #1128363: Haylei)

(109)^F *Vlastně jsi líná jako veš.* (SYN2005: #49979318: Topol)

2.2.4.2.3 podobná míra

V tomto podtypu srovnání podobnosti se spojovacím *jak* se konstatuje podobná míra a intenzita (vlastností, dějů, okolností aj.). Od srovnání stejné míry se liší především na základě interpretace struktury na pozadí znalosti světa. Nereálnost představy toho, že by komparandum mohlo dosáhnout totožné míry, jaké dosahuje komparační báze, zabraňuje vnímání dané výpovědi jako srovnání ve smyslu shody /srov. (110)/. Význam měrový tedy často vyplývá především z lexikálního obsazení výpovědi. Záleží na tom, zda z něho můžeme odvodit srovnávací hledisko s kvantitativním významem. O tom, že nejde o úplnou shodu míry vlastností, nás přesvědčuje nemožnost záměny valenčních aktantů v rámci srovnávací struktury (110)‘ /srov. srovnání shodné míry (90)‘/.

(110) *„Bude rozežhavenej jak vysoká pec,“ pravil Harýk.* (InterCorp: #2218203: Škvorecký)

(110)‘ → *„Vysoká pec bude rozžhavená jak on,“ pravil Harýk.*

Z frazeologických obrátů řadíme k této skupině frazeologických obraty se spojovacím *jak*, které se ustálily ve významu přirovnání míry (111)^F. U některých můžeme ještě odvodit původní význam (111)‘, u jiných to možné není (112)^F.

(111)^F *Byl jsem u Ireny jak namydlený blesk.* (InterCorp: #2257763: Škvorecký)

(111)^F‘ → *Byl jsem u ní tak rychle, jak rychle letí blesk.*

(112)^F *„Já spím vždycky jak dudek...“*

Také u této kategorie srovnání se jako konkurenční prostředek objevuje spojka *jako* (113) a (114)^F. Analýza dokladů potvrzuje i zde frekvenční převahu spojení s *jako*.

(113) *Hlavu měla rozžhavenou jako papiňák, který zapomněli bez vody na plotně.*
(SYN2005: #73478807: Améry)

(114)^F „*Ty jsi spala jako dudek.*“ (SYN2005: #26117704: Kawabata)

2.2.4.3 Srovnání s *jak* ve smyslu rozdílnosti

Ačkoliv je spojovací *jak* považováno za typický syntaktický prostředek pro vyjádření srovnání ve smyslu shody a podobnosti, naše analýza odhalila, že se uplatňuje také při srovnání ve smyslu rozdílnosti. Ve všech případech se jedná o konkurenční prostředek k běžně užívané spojce *než* (115)^F. Užití *jak* při srovnání rozdílnosti ovšem bývá hodnoceno jako nespisovné. O této konkurenci podrobněji pojednáváme v kap. 2.2.5.2.3.

2.2.4.3.1 Srovnání kvantitativních údajů pomocí *jak*

První z doložených struktur, ve které se objevilo spojovací *jak* ve smyslu rozdílnosti, je konstrukce členské povahy, v níž se srovnávají dvě entity na základě kvantitativních údajů. Pomocí číselných údajů a fyzikálních jednotek se porovnává množství, váha, věk, délka apod. Srovnávací hledisko je proto nejčastěji vyjádřeno komparativy adjektiv a adverbii *hodně*, *málo*, *těžký*, *starý*, *velký*, *dlouho* aj.

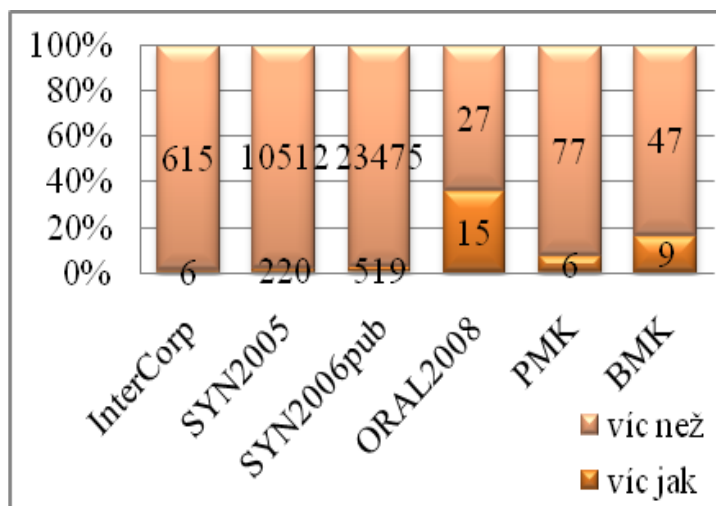
(115) *Netrvalo víc jak čtrnáct dní a malý domek, ne menší než jejich garáž, byl.*
(InterCorp: #394047, Bondy)

(115)^F *Netrvalo víc než čtrnáct dní a malý domek, ne menší než jejich garáž, byl.*

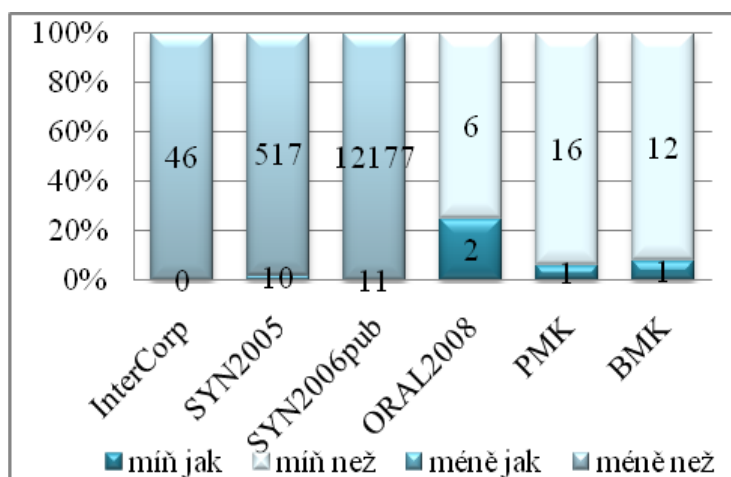
(116) *Než došli na náhorní planinu, trvalo jim to tedy víc jak tři hodiny, bylo už hodně po poledni.* (InterCorp: #348836, Bondy)

Pro představu o frekvenci užití *jak* v těchto strukturách uvádíme srovnání počtu výskytů pěti vybraných srovnávacích konstrukcí v korpusech *InterCorp*, *SYN2005*, *SYN2006PUB*, *ORAL2008*, *PMK* a *BMK*. Graf č. 7 ukazuje poměr zastoupení spojení *víc + než/jak*. Graf č. 8

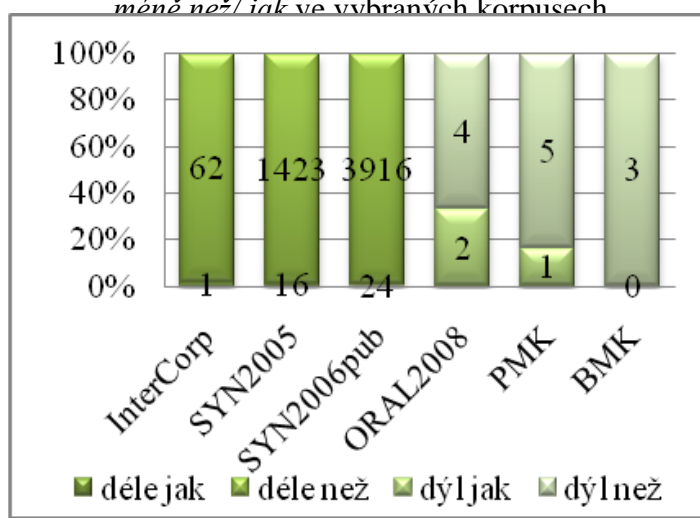
srovnává frekvenci výskytu *déle než/jak* v psaných korpusech a *dýl než/jak* v mluvených korpusech. V grafu č. 9 se vyjevuje poměr konkurence *méně než/jak* v psaných a *míň než/jak* v mluvených korpusech. Ukazuje se, že větším poměrem je spojovací *jak* zastoupeno v mluvených než psaných korpusech (srov. náš další výklad kap. 2.2.5.2.3).

Graf 7: Poměr zastoupení spojení *déle než/jak* a *déle než/ jak* ve vybraných korpusech

Graf 8: Poměr zastoupení spojení *míň než/jak* a *méně než/ jak* ve vybraných korpusech

Graf 9: Poměr zastoupení spojení *víc než* a *víc jak* ve vybraných korpusech

2.2.5 JAKO

Spojovací výraz *jako* je druhým ze tří syntaktických prostředků srovnání (*jak*, *jako* a *než*), kterým jsme věnovali největší pozornost. Spojka *jako* se podílí na vyjadřování srovnání ve smyslu shody nebo podobnosti. Ve srovnání se spojovacím *jak* není možnost konkurence s jinými syntaktickými prostředky pro vyjádření srovnání tak rozsáhlá. Spojka *jako* většinou nekonkuruje ve strukturách se speciálním významovým odstínem (např. při shodě s příznakem úměrnosti apod.). Je to dáno menší polyfunkčností tohoto výrazu.

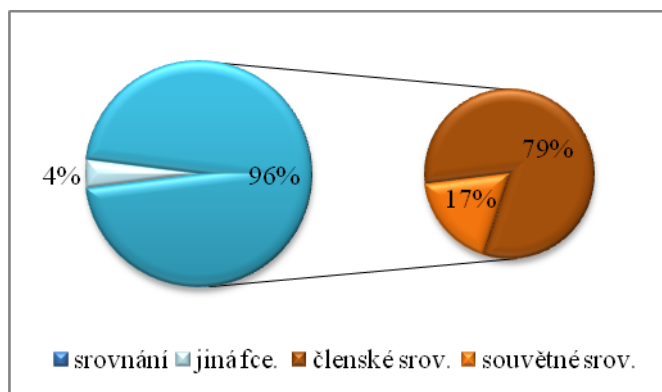
V našem subkorpusu (viz kap. 1.5.) se výraz *jako* objevil v 1886 dokladech. Kvůli nedostatečnému kontextu jsme ze zkoumání vyloučili 6 dokladů. V 96 % dokladů vystupuje *jako* ve funkci syntaktického prostředku srovnání, ve zbylých 4 % se jedná o spojení s časovým významem (117); o doplňkové konstrukce (118) (srov. níže) a tzv. exemplifikace (uvození výčtu prvků množiny) (119).

(117) *A nejlíp to oceníš právě ty jako ženská.* (InterCorp: #354246: Bondy)

(118) *Jako dorostenci mu předpovídali velkou fotbalovou budoucnost.* (InterCorp: #759914, Filip)

(119) *„Pochybuji, že by to byla krize vedení, ve vedení se občas objevili geniální lidé, jako třeba Mao Ce - tung nebo Lenin III. [...].“* (InterCorp: #378418: Bondy)

Srovnání členské převažuje nad srovnáním souvětňým (viz graf 10). Je to dáno velkým počtem výpustek shodných predikátu v některých typech konstrukcí s *jako*. I přesto, že souvětňá srovnání jsou zastoupena v menší míře, vyznačují se větší rozmanitostí specifických významových nuancí, a to především u srovnání ve smyslu podobnosti, kde se spojka *jako* kombinuje s jinými spojovacími výrazy (viz kap. 2.2.5.1)

Graf 10: Poměr dokladů spojení s jako ve významu srovnání a jeho členské a souvětčné povahy

2.2.5.1 Srovnání s jako ve smyslu shody

Z naší analýzy vyplynulo, že spojka *jako* se může podílet na realizaci srovnávací relace ve smyslu shody dějů, vlastností a míry. Ve starších lingvistických pracích se většinou zmiňuje srovnání s *jako* pouze u relace shodných dějů (srov. KOPEČNÝ 1962: 234 a 238, ŠMILAUER 1966: 285, GREPL–KARLÍK 1986: 410n). Teprve ve Skladbě češtiny (GREPL–KARLÍK 1998: 76) je spojka *jako* uvedena také u srovnání stejné vlastnosti, resp. míry.

2.2.5.1.1 shoda dějů

Spojovací *jako* v kombinaci se odkazovacím příslovcem *tak* v řídicí větě vyjadřuje shodu dvou dějů (120). Příslowce *tak* platí za iniciátor srovnání, spojovací výraz *jako* platí za syntaktický prostředek srovnání. Dojde-li k vypuštění iniciátoru srovnání z povrchové struktury věty, dostává se výpověď na hranici se srovnáním ve smyslu podobnosti dějů (121) (srov. kap. 2.2.5.2.). Můžeme připomenout, že obdobný jev jsme pozorovali také ve větách se spojovacím *jak* (srov. 2.2.5.1.1.).

(120) *Neboť tak, jako se roztrhla kdysi opona chrámová, upadne teď v tu chvíli knoflík od poklopce všem policajtům a nebudeť jim.* (InterCorp: #352478: Bondy)

(120)' → *Neboť tak, jak se roztrhla kdysi opona chrámová, upadne teď v tu chvíli knoflík od poklopce všem policajtům a nebudeť jim.*

(121) *Věděl totiž, jako to věděli všichni výboři, že táta má pravdu.* (InterCorp: #811289, Filip)

Jako konkurenční spojovací výraz platí spojovací *jak* (120)'. V odborné literatuře se míní, že záměnou *jak* za *jako* v souvětích, kde se srovnávají dva děje, dochází k významovému posunu. Pomocí výše zmíněných příkladových souvětí (84) a (84)', se nyní pokusíme vysvětlit, o jakou odlišnost se jedná a jaké syntaktické rozdíly jsou s ní spojeny.

V prvním případě *Babička složila ruce do klína, jak to dělají všechny babičky od dob Boženy Němcové* se jedná o shodu ve způsobu realizace dvou dějů. Jinými slovy způsob, jakým probíhá děj v řídicí větě, je totožný se způsobem, jakým probíhá děj věty závislé. Dané souvětí bychom tedy mohli parafrázovat například takto: *Babička složila ruce do klína stejným způsobem, jakým to dělají všechny babičky od dob Boženy Němcové.* Spojovací výraz *jak* má platnost větného členu – jde o příslovečné určení. Z hlediska slovnědruhového jej lze klasifikovat jako vztažné resp. zájmenné příslovce. Pro názornost můžeme do řídicí věty našeho souvětí doplnit příslovce, ke kterému se vztahuje. *Babička složila ruce do klína* (nějak / odevzdaně), *jak to dělají všechny babičky od dob Boženy Němcové.*

Jestliže jsou obě věty spojeny výrazem *jako* implikuje se pouhá shoda srovnávaných dějů a o způsobu nebo míře jejich realizace se blíže nerefereje. V popředí zájmu je celkové nahlížení situace, jejíž děje srovnáváme. Ve druhé příkladové větě *Babička složila ruce do klína, jako to dělají všechny babičky od dob Boženy Němcové* tedy nejde o to, jakým způsobem babička ruce do klína složila. Srovnávacím hlediskem není způsob realizace děje, ale samotný fakt uskutečnění děje. Výraz *jako* zde nemá platnost větného členu, jde o spojku.

Příčinu konkurence vykládá například SVOBODA (1972: 215). Podle něho dochází ke konkurenci zejména v těch souvětích, kde je srovnání způsobu nebo míry „slabé“, „tj. kde může převážit ponětí celého větného obsahu nad způsobem nebo mírou“. Například pokud v souvětí *Milan zaparkoval auto, jak to dělal jeho otec* přestaneme akcentovat to, že parkoval podélně, může dojít k záměně příslovce *jak* za spojku *jako*. GREPL–KARLÍK (1986: 411) ovšem nepřímou přiznávají, že není možné určit, jaké faktory hrají rozhodující roli pro interpretaci v prvním či druhém významu. Faktum je, že výpovědi, které takový posun v porozumění dovolují, není mnoho. V našem korpusu bychom mohli uvažovat o 4–5 příkladech. Domníváme se proto, že dokud nebude precizně popsán proces porozumění a

interpretace srovnávacích konstrukcí vůbec, není vhodné dopad odlišování této významové nuance na konkurenci spojovacího *jak* a *jako* ve srovnávacích strukturách přeceňovat.

2.2.5.1.2 shodné vlastnosti

Spojovací *jako* se objevuje také v příkladech srovnávacích totožné vlastnosti (121). BAUER–GREPL (1975: 288) taková spojení hodnotí jako hovorová, novější práce takové hodnocení neobsahují. V řídicí větě se v roli iniciátoru srovnání téměř výlučně objevuje zájmeno *takový* (srov. výklad o srovnání shodné vlastnosti pomocí *jak* – kap. 2.2.4.1.4.).

(121) *Za čtyři zlaté mohla slečna Sorellová celkem slušně – sice skromně, ale přece jen bez velkých starostí – týden žít, kdežto za čtyři sta tisíc zlatých by si mohla koupit právě tak veliký dům na náměstí, v jakém žije a obchoduje pan Brown, k tomu přepychové auto, právě takovou limuzínu, jako má pan Brown, dále přepychovou jachtu, jako má pan Brown junior, a ještě za sto tisíc akcie, jaké mají páni Brownové společně.*
(InterCorp: #144, Adla)

Srovnání shodných vlastností se realizuje také pomocí konkurenčních prostředků: 1. zájmena *jaký* (121) (srov. kap. 2.2.6.) a 2. spojovacího výrazu *jak* (121)‘ (srov. kap. 2.2.4.1.2.)

(121) [...] *právě takovou limuzínu, jak má pan Brown, [...]*

2.2.5.1.3 shodná míra

V tomto typu srovnání se spojovacím *jako* se konstatuje stejná míra a intenzita (vlastností, dějů, okolností aj.). Srovnávací hledisko má kvantitativní příznak. V případě úplně shody vlastností lze navíc zaměnit komparační bázi a komparandum (122)‘ (srov. GREPL–KARLÍK 1998: 76).

(122) *Žádná ženská se mi nelíbila tak moc jako ty.* (InterCorp: #740733: Filip)

(122)‘ → *Ty ses mi líbila tak moc jako žádná jiná ženská.*

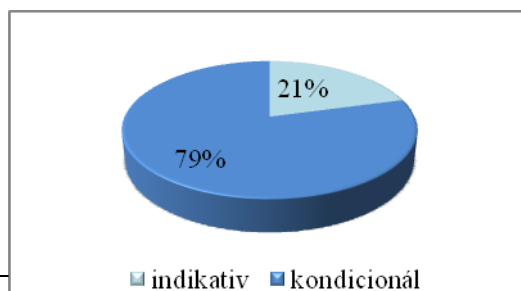
Spojené věty mívají paralelní stavbu, takže často (ve více než polovině našich dokladů tohoto typu) dochází k vypuštění, resp. nerealizování predikátu v povrchové struktuře závislé věty. K této problematice viz výklad u srovnání shodné míry pomocí *jak* (kap. 2.2.4.1.3), kde dochází k elizi stejným způsobem.

Ve srovnávacích konstrukcích totožné míry konkuruje *jako* se spojovacím *jak* bez významového rozdílu (srov. kap. 2.2.4.1.3.). Jak ukázal náš výzkum korelativní spojení *tak – jako* je při srovnání shodné míry frekventovanější než spojení *tak – jak*, například v korpusu *SYN2005* má téměř devadesátkrát více výskytů.

(122)' → *Žádná ženská se mi nelíbila tak moc jak ty.*

2.2.5.2 Srovnání s *jako* ve smyslu podobnosti

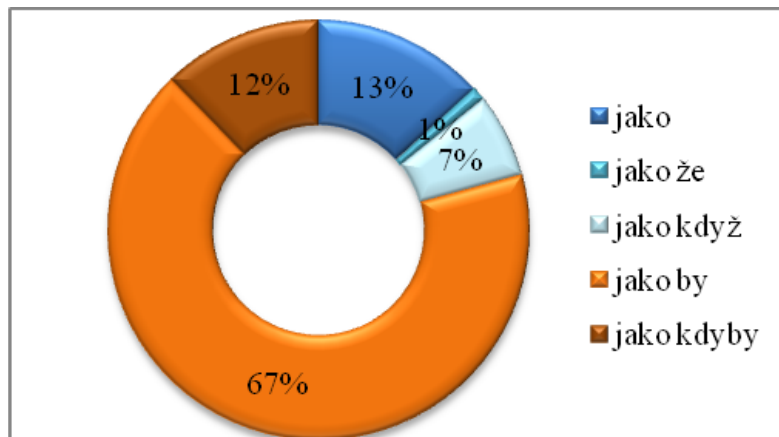
Tento typ srovnání pomocí *jako* je považován za „jádro“ srovnávacích konstrukcí ve smyslu podobnosti (srov. BAUER–GREPL 1975: 308). Spojka *jako* se uplatňuje v celé řadě srovnání členského charakteru⁸ (frazelogické i nefrazelogické povahy) a hlavně ve srovnáních souvětí povahy, v tzv. srovnávacích větách. Obecně pak platí, že predikát závislé věty srovnávacího souvětí stojí buď v indikativu, nebo častěji v kondicionálu (srov. na základě našeho korpusu – graf 11). Spojka *jako* se může kombinovat se spojovacími výrazy *kdyby*, *když* a *že* (srov. na základě našeho korpusu – graf 12). Poloha závislé věty není pevně vázána, ale silně převládá postavení po větě řídicí.

⁸ Tam kde je to možné, řadí vznikla elizí predikátu závislé věty.

tných struktur a předpokládáme, že

Graf 11: Poměr dokladů závislých vět srovnávacího souvětí podle jejich slovesného způsobu

Graf 12: Varianty a kombinace spojení s *jako*

Stejně jako v případě srovnání s *jak* bývá iniciátor srovnání v povrchové struktuře zpravidla nevyjádřen, a proto se některé příklady blíží srovnání ve smyslu shody (srov. náš výklad výše – kap. 2.2.4.2 a 2.2.5.1.). V jiných příkladech bez explicitního vyjádření iniciátoru srovnání (123) mohou být konstrukce s *jako* chápány ve smyslu doplňkového určení, resp. apozičního přívlastku, vztaženého přes sloveso (srov. KOPEČNÝ 1962: 238). To je ale možné pouze ve výpovědi, kde se jedná o členské srovnání /(srov. (123) vs. (123a)/ a kde si můžeme představit totožnost komparační báze a komparanda. V tomto významu má *jako* funkci identifikační a lze ho substituovat spojkou *jakožto* /srov. (123)‘ vs. (123a)‘/. Prakticky se o této dvojí interpretaci dá uvažovat jen u výpovědí vyjmutých z kontextu, protože z něho je vždy možné spolehlivě určit, zda se jedná o srovnání.

(123) *Brali invalidní důchod nepříliš značné výše jako práce neschopní.* (InterCorp: #348114: Bondy)

(123a) *Brali invalidní důchod nepříliš značné výše, jako jej brali práce neschopní.*

(123)‘ → *Brali invalidní důchod nepříliš značné výše jakožto práce neschopní.*

(123a)‘ → **Brali invalidní důchod nepřilíš značné výše, jakožto jej brali práce neschopní.*

V rámci srovnání ve smyslu podobnosti se spojkou *jako* jsme zkoumali také frazeologizovaná spojení vyjadřujících přirovnání, který se odchylují od našeho vymezení srovnání tím, že srovnávací hledisko nelze smysluplně uplatnit zároveň na komparandum i komparační bázi. Tyto konstrukce mají stejný charakter jako frazeologická spojení s výrazem *jak*, o jejichž podstatě jsme pojednali už výše (viz kap. 2.2.4.2.). Z hlediska konkurence platí, že se frazeologické obraty s *jako* vykazují stejné vlastnosti jako ostatní příklady v příslušné skupině.

V následujícím výkladu se budeme věnovat jednotlivým druhům srovnávacích souvětí. Jako nejvýhodnější se v tomto případě ukázalo formální třídění podle kategorie slovesného způsobu predikátu závislé věty a podle kombinace spojky *jako* s dalším spojovacím výrazem, které je následně v rámci jednotlivých skupin doplněno sémantickým hlediskem.

2.2.5.2.1 *jako* (+ indikativ)

a) podobnost dějů

Srovnání s reálným, samostatně existujícím dějem se vyjadřuje ve větě s *jako* + indikativ. Jde-li o děj přítomný nebo obecně platný, je tu přezens (124), jde-li o děj minulý (125), užije se préterita. Protože se často jedná o souvětí se stejnými nebo synonymními predikáty, dochází také k elizím predikátu závislé věty (126).

(124) [...] *vyskočila na kmen urostlého smrku a jako šplhá opice, lezla výš a výš.*
(InterCorp: #2239295; Škvorecký)

(125) *Musel jsem pochodovat podobně, jako jsme pochodovali na hasičské defilírce.*
(InterCorp: #2291516, Škvorecký)

(126) *V detektivní společnosti OKO všechno klapalo jako (klape) v dokonalém stroji nejvyspělejší techniky.* (InterCorp: #13536, Adla)

b) podobnost vlastností

V případě srovnání ve smyslu podobnosti pomocí spojovacího *jako* opět převažuje členské srovnání (128) nad souvětým (127). Také zde platí, že některé příklady stojí na hranici se srovnáním ve smyslu shody, kde není vyjádřeno srovnávací hledisko.

(127) *Melodie, které se mu vynořily v hlavě, mu nezabránily poznat, že Člun se chvěl tichým, kovovým zvukem, jako zní příliš napjatá struna.* (InterCorp: #366962: Bondy)

(128) *Na druhém místě nalézal kameny bílé a neprůhledné jako mléko, hladké a kluzké jako mastek.* (InterCorp: #383503: Bondy)

c) podobnost míry

V tomto podtypu srovnání podobnosti se spojovacím *jako* se na základě kvantitativního srovnávacího hlediska konstatuje podobná míra a intenzita (vlastností, dějů, okolností aj.).

(129) *Pořád tě miluji, řekl jsem nahlas, – miluji tě, jako jsem nikoho předtím nemiloval, nikoho nebudu už mít tak rád jako tebe,* Evo. (InterCorp: #769367: Filip)

(130) *„Dovolte prosím, abych si udělal pohodlí,“ pravil s formální zdvořilostí, „je tu horko jako v peci.“* (InterCorp: #17106: Adla)

Ve všech skupinách (a-c) konkuruje spojka *jako* se spojovacím *jak* (srov. příslušné kapitoly: 2.2.4.2.1–3). Z hlediska konkurence se *jako* na úkor *jak* nejvíce prosazuje ve srovnání vlastností a jejich míry.

2.2.5.2.2 *jako* + kondicionál

Pokud v závislé větě s *jako* stojí predikát v kondicionálu, děj (132), vlastnost (131) nebo míry se charakterizuje přirovnáním k něčemu, co si mluvčí jen představuje, tedy srovnáním s něčím jen myšleným, nereálným.

(131) *Schmidtovo lůžko bylo ustlané, pokrývka uhlazená, jako by byla vyžehlená, koberec všude vyrovnaný.* (InterCorp: #8116: Adla)

Kondicionálem přítomným se představovaný děj podává jako současný s dějem věty řídící (132) nebo jako trvale platný.

(132) *Ivan, můj fakír, stojí schlíple na chodníku, zírá do kanálu a chvěje se, jako by teprve teď pocítil onu zraňující ostrost hřebů, na nichž leží.* (InterCorp: #425787: Brabcová)

Srovnává-li se očekávaným výsledkem minulého děje, ovšem nerealizovaného, užijeme kondicionálu minulého (133). Stačí však i přítomný kondicionál dokonavého slovesa (134) (zvláště v hovorovém jazyce, kde je minulý kondicionál řídký).

(133) [...] *a hudebníci se chopili svých nástrojů a naladivše je na tóninu jen slabě překračující ticho, spustili, jako by se byli domluvili (ale nedomluvili se na tom), „skoro-hymnu“ invalidních důchodců [...].* (InterCorp: #412388: Bondy)

(134) *Hejno holubů, jako by je někdo vycvičil, rázem se vzneslo, zakroužilo nad náměstím a turisté jeden po druhém snímali klobouky a čepice [...].* (InterCorp: #3155: Adla)

Kondicionálový komponent *by* stojí přímo za *jako*, takže spojení *jako by* se blíží složené spojce. Ve spojení se jmennými výrazy se *by* píše dohromady se spojkou (135) (srov. BAUER–GREPL 1975: 260).

(135) *Sklopila jakoby v rozpacích oči a zamnula si rukou koleno.* (SYN2005: #741904: Chandler)

Místo spojovacího výrazu *jako by* lze užít složeného výrazu *jako kdyby*, zpravidla se tvrdí, že do výpovědi při tom proniká navíc odstín podmínkový (136).

(136) *Irena vyletěla z gauče, jako kdyby se odrazila od trampolíny, a já spad na zem a praštil jsem se šeredně do brňavky.* (InterCorp: #2197890: Škvorecký) [= „vyletěla, jako by vyletěla, kdyby se odrazila od trampolíny“]

Všechny typy věty s *jako kdyby* lze zpravidla převést na věty s *jako by*. Jestliže je třeba podmínkovou explicitně vyjádřit, byla by ale substituce méně vhodná, nebo neadekvátní (137) (srov. Svoboda 1972: 216).

(137) *Musím se přiznat, že ta strašná zpráva nebyla tak strašná, jako kdyby mne zatkli.*
(Nesvadba 204)

Konkurence s *jak* + kondicionál není v tomto případě přiměřená, protože zmíněná konstrukce nevyjadřuje srovnání podobnosti s něčím myšleným, nýbrž srovnání ve smyslu shody /srov. 138)/.

(138) *Dalekohledem je mohl vidět tak, jak by je byl viděl pouhým okem na tři nebo čtyři kilometry.*

2.2.5.2.3 *jako když* + indikativ

Věty s *jako když*, po němž se klade indikativ, vyjadřují srovnání buď s dějem představovaným (139), nebo s dějem reálným (140). Do souvětí při tom proniká odstín podmínkový (139)‘ nebo časový (140)‘. Zajímavé je sledovat, jakým způsobem interpretovali daná souvětí překladatelé do němčiny. Z celkového počtu 14 dokladů byly 4 přeloženy pomocí srovnávacích vět s *als* + podmiňovací způsob, 9 pomocí členského srovnání se spojkou *wie* a pouze jeden doklad pomocí spojovacího *wie wenn* + indikativ.

(139) *Bylo by to, jako když se kopnu do palce.* (InterCorp: #387838: Bondy)

(140)‘ → *Bylo by to, jako kdybych se kopnul do palce.*

(139) *Když na scéně vyznával lásku, tak to bylo, jako když mi ji vyznával doma.*
(InterCorp: #719494, Filip)

(140)‘ → *Na scéně vyznával lásku právě tak, jako to dělal, když mi ji vyznával doma.*

V této skupině konkuruje spojovacímu *jako když* spojovací *jak když* (141). Jedná se ale o málo frekventované případy (např. v korpusu *InterCorp* 4 doklady), pravděpodobně kvůli nesnadné výslovnosti dvojice konsonantu za sebou.

(141) *Jana odskočila, jak když ji bodne.* (SYN2005: #11388545: Frýbortová)

2.2.5.2.3.1 jako že + indikativ / kondicionál

O kombinací spojek *jako že* pro vyjádření srovnání se zmiňují pouze SVOBODA (1972: 215) a GREPL–KARLÍK (1998: 280). SVOBODA označuje daná souvětí za věty „pravdivostně přirovnávací“ a GREPL–KALÍK dodávají, že spojovací *jako že* slouží jako prostředek jistotní modalit. Tento typ konstrukcí opět stojí na hranici se srovnáním ve smyslu shody. Částice *že* tu navíc nesignalizuje syntaktickou závislost, nýbrž explicitně vyjadřuje, že jde o výpověď mluvčího.⁹

Jistota / pravdivost výpovědi věty první se srovnává s jistotou / pravdivostí výpovědi věty druhé, např. (130): *Jako je jisté, že se jmenuju Edmundo Angelino, je jisté, že vás vaší nutkavé neurózy zbavím.*

(142) *Já vás vaší nutkavé neurózy zbavím tak jistě, jako že se jmenuju Edmundo Angelino!* (SYN2005: #204629600: Kortooms)

Na základě naší analýzy můžeme doplnit ještě jeden typ srovnávací struktury se spojovacím *jako že*. V nich se vyjadřuje, že se děj řídí věty realizuj podobně, jako by se realizoval děj v závislé větě. Jde však o srovnání s dějem nerealizovaným (143) pouze předstíraným (143)‘, proto je možné spojovací *jako že* nahradit spojkou *jako* s kondicionálem v závislé větě (144)‘. Opačně ale nelze tvrdit, že všem větám s *jako* a kondicionálem může konkurovat spojovací *jako že*. To je možné pouze v případě, že věta nemá podmínkový odstín /srov. výše např. (136)/.

⁹ Srov. hovorové konstrukce typu *Kývnul na něj, jako že je na řadě*, které můžeme rozvinout takto: *Kývnul na něj, jako by říkal, že je na řadě*. Jedná se vlastně o shodu děje věty řídící s jazykovým projevem.

(143) *Hned jsem vykročil, jako že se vracím kolem řeky z Bílovce.* (InterCorp: #2192615: Škvorecký)

(143)' → *Hned jsem vykročil a předstíral jsem, že se vracím kolem řeky z Bílovce.*

(144) *Petr se zatvářil, jako že o takové dary zrovna nestojí, ale současně už počítal, zač cigarety prodá a co na nich vydělá.* (InterCorp: #6964: Adla)

(144)' → *Petr se zatvářil, jako by o takové dary zrovna nestál, ale současně už počítal, zač cigarety prodá a co na nich vydělá.*

V korpusu InterCorp jsme zaznamenali pouze dva výše uvedené příklady tohoto druhu srovnání. Analýza ale ukázala, že se častěji objevuje v mluvených korpusech, a to v řádech desítek výskytů.

2.2.6 JAKÝ

Vztažné zájmeno *jaký* zpravidla v korelaci s *takový* vyjadřuje srovnání ve smyslu shody vlastností nebo míry. Srovnávací hledisko se vztahuje na kvalitativní příznak komparační báze a komparanda (145) nebo má kvantitativní rys (146). Vztažná věta má vzhledem k větě hlavní funkci věty přívlastkové, přísudkové, doplňkové nebo způsobové, jak to naznačuje odkazovací zájmeno.

(145) *Bedford ještě nepřekročil práh a už útočí, hovoří s právě takovým přízvukem, jaký jeho hostitel před chvílí napodoboval.* (SYN2005: #18571504: Singer)

(146) *Stella ho za chvíli viděla přibíhat s celou neuspořádanou tlupou malých křiklounů rozhodnutých udělat takový kravál, jaký od nich vyžadují.* (SYN2005: #6989362: Aubryová)

Místo zájmena *jaký* může být užito příslovce *jak* (srov. 2.2.4.1.2.) a spojovací *jako* (srov. 2.2.5.1.2.). Protože jsou tyto výrazy neshodné, doplňuje se tam, kde je to pro jasnost větné stavby nutné, zájmeno ve 3. osobě v příslušném pádě (147) (obvykle mimo nominativ, někdy i mimo akuzativ) (srov. BAUER–GREPL 1975: 288).

(147) *Oči se zdály zase o něco kalnější, úsměv však byl přesně takový, jak jej všichni znali.*

2.2.7 OČ

Výpovědi s výrazem *oč* v závislé větě a výrazem *o to* ve větě řídicí v kombinaci s komparativem adjektiva (148) nebo adverbia (149) vyjadřují shodu s příznakem úměrnosti. Z hlediska sémantického se nejvíce blíží frekventovanějšímu korelativnímu spojení *čím – tím*. Výraz *oč* uvádí ve výpovědi komparační bázi, spolu s její změnou se mění i komparandum uvedené ve výpovědi výrazem *o to*. Srovnávací hledisko často zohledňuje míru jejich změny (stupňování), v tom případě se srovnává, v jaké závislosti se míra mění. Doloženy jsou příklady přímé (148) i nepřímé (149) úměrnosti.

Pro tuto konstrukci je také typická paralelní stavba řídicí a závislé věty, proto může docházet k elizi shodného predikátu nebo jeho části, tento fenomén se ale projevuje méně než v jiných konstrukcích paralelního charakteru. Z analýzy také vyplynulo, že závislá věta častěji stojí až za větou řídicí /(149) vs. (148)/. V korpusu SYN2005 je poměr pořadí vět *o to – oč* ku *oč – o to* cca 5:1.

(148) *Vyznění bylo o to působivější, oč cudnějšími a jednoduššími prostředky bylo dosaženo.* (SYN2005: #44977521: Jirous)

(149) *Oč méně uvidíme fotbalové krásy, o to více bude k mání bojovnosti.* (SYN2005: #96563105: Reflex 30/2001)

Jako konkurenční se nabízí několik syntaktických prostředků:

1. předložkový instrumentál *s + I* (148)‘ (srov. kap. 2.1.2.6.);
2. předložkový dativ *úměrně + D* (148)‘‘ (srov. kap. 2.1.2.6.);
3. spojka *jak* (148)‘‘‘ (srov. kap. 2.2.4.1.4.);
4. korelativní *čím – tím* (148)‘‘‘‘ (srov. kap. 2.2.7.).

Možnosti 1–3 však nejsou schopny plně vyjádřit měrovou závislost, proto musí být podle kontextu doplněny ještě dalšími prostředky, např. adjektivy, adverbii (srov. příklady: *rostoucí, víc a víc* atd. a také výklad v příslušných oddílech). Jako nejvhodnější a nejméně násilná substituce proto působí nahrazení korelativním *čím – tím*.

(148)' → *Působivost vyznění byla vyšší s rostoucí cudností a jednoduchost prostředků, kterými bylo dosaženo.*

(148)'' → *Vyznění bylo působivější, úměrně cudnějším a jednodušším prostředků, kterými bylo dosaženo.*

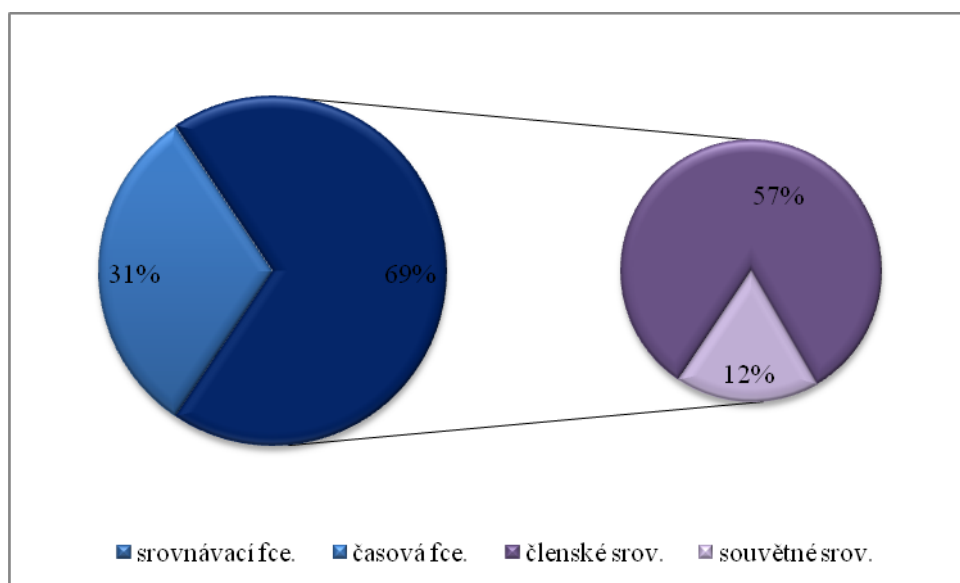
(148)''' → *Vyznění bylo působivější, jak rostla cudnost a jednoduchost prostředků, kterými bylo dosaženo.*

(148) *Vyznění bylo tím působivější, čím cudnějšími a jednoduššími prostředky bylo dosaženo.*

2.2.8 NEŽ(LI)

Spojka *než* je třetí syntaktický prostředek srovnání, kterému jsme věnovali největší pozornost (*jak, jako a než*). Jeho podíl na vyjadřování srovnání ve smyslu rozdílnosti v češtině je totiž bezkonkurenční a co do možnosti konkurence s jinými prostředky se jeví jako univerzální. Spojka *než* je schopná konkurovat prakticky všem ostatním syntaktickým prostředkům pro vyjádření srovnání ve smyslu rozdílnosti.

V našem subkorpusu vybraném z korpusu *InterCorp* (viz kap. 1.5.) se výraz *než* objevil v 599 dokladech. V 69 % případů figuruje *než* v relacích s významem srovnání, 31 % dokladů má význam časový. Ve zkoumaném korpusu nápadně převažuje počet příkladů členského srovnání nad souvětnými příklady (srov. graf 13).

Graf 13: Zastoupení spojka než podle funkce a členského nebo souvětňného charakteru srovnávací struktury

Jak již bylo zmíněno, pomocí spojky *než* (knižně *nežli*) se realizuje srovnání s něčím odlišným, nestejným. Obecně lze konstatovat, že jako iniciátor srovnání v řídicí větě funguje komparativ adjektiva nebo adverbia (vyjadřující vyšší míru vlastnosti nebo okolnosti) nebo zájmeno *jiný*, *jinačí*, příslovce *jinak* apod. (vyjadřující odlišnost). Konstrukce s *než* mívá někdy ráz zřetelový (srov. MČ 3 1987: 123), což ovšem nemá vliv na konkurenci s jinými syntaktickými prostředky srovnání.

V následujícím výkladu se budeme věnovat jednotlivým druhům srovnávacích struktur, které se vyskytly v našem korpusu. Nejprve vyčleňujeme některé specifické konstrukce srovnání členské povahy. Souvětňné struktury pak třídíme podle formálního kritéria – kategorie slovesného způsobu predikátu závislé věty a podle kombinace spojky *než* s dalším spojovacím výrazem, které je následně v rámci jednotlivých skupin doplněno sémantickým hlediskem.

2.2.8.1 specifické konstrukce srovnání kvantitativních údajů pomocí *než*

Srovnání kvantitativních údajů pomocí spojky *než* je velmi frekventovaný typ přímého srovnání dvou entit. Jde zejména konstrukce s kvantitativními údaji, ve kterých se pomocí fyzikálních jednotek porovnává váha, množství, délka apod. nějakých dvou předmětů. Charakteristická je přítomnost výrazu vyjadřujícího míru, vlastnost, vzhledem k níž se srovnání děje. Tento výraz, komparativ adjektiva nebo adverbia nebývá v povrchové struktuře věty vypuštěn.

Komparační báze je prakticky vždy složená z údaje o množství (číslovky určité nebo neurčité) a z označení veličiny, ze kterého se odvozuje srovnávací hledisko. Například ve větě *Krabice má víc než 5 kg* je srovnávacím hlediskem „hmotnost“, komparační bázi „váha 5 kilo“. Přítomnost množstevního údaje reprezentovaného číslovkou odlišuje tento typ konstrukcí od struktur srovnávajících různou míru vlastností (viz kap. 2.2.8.2.3.), kde číslovkový výraz označující přesnou míru přítomen není. Jinak jsou si obě struktury velmi blízké.

(149) *Běžel do kopce už déle než půl hodiny a nohy se mu v brzdách začaly nezvykle viklat.* (InterCorp: #358168: Bondy)

Zvláštností těchto konstrukcí je jejich nejasná interpretace na pozadí složitější hloubkové struktury (srov. → *Krabice má víc než má 5 kg* vs. → [?]*Běžel déle než běžel půl hodiny*). Proto se někdy považují za struktury primární a neodvozené (srov. MIKULOVÁ a kol. 2005: 688). Tento problém ale nemá relevantní vliv na konkurenci *než* s jinými syntaktickými prostředky srovnání.

V tomto typu srovnání ve smyslu rozdílnosti může spojka *než* konkurovat se spojovacím *jak* (srov. náš výklad v kap. 2.2.4.3.1.). Protože k této konkurenci dochází také ve srovnáních rozdílné míry vlastností, pojednávám o ní až níže (viz kap. 2.2.8.2.3.).

2.2.8.2 než + indikativ

Ve srovnávacích větách s *než* se obvykle užívá indikativ, neboť se srovnává s něčím reálným. Slovesný čas se vyjadřuje vzhledem k okamžiku promluvy. V případě shodných predikátů dochází k elizím, které jsou časté zejména ve strukturách s významem srovnání rozdílné vlastnosti a míry.

2.2.8.2.1 různé děje

Tento typ srovnání vyjadřuje, že děj (stav) nebo předpoklad, domněnka, o ději v závislé větě se liší od děje (stavu) vyjádřeného ve větě řídicí. V té je rozdílnost naznačena např. adjektivem *jiný* (150) nebo příslovcem *jinak*. Jestliže je věta řídicí záporná, je rozdílnost děju popřena (151). V těchto konstrukcích lze také narazit na užití kombinace spojovacích výrazů *než jak* a *než jako* (viz níže).

Vypuštěním shodného predikátu dostáváme konstrukce členského charakteru, jejichž význam odpovídá srovnávacím souvětím (152).

(150) *Hrála tu docela jiná kytara a docela jiné tóny a docela jiný zvuk, než dosud v sále Texasu mládež slyšela.* (InterCorp: #31326, Adla)

(151) *Nehrála tu jiná kytara a jiné tóny a ani jiný zvuk, než dosud v sále Texasu mládež slyšela.*

Významovou modifikaci tohoto typu srovnání představují konstrukce, které vyjadřují děj nebo stav, před nímž se preferuje to, co se říká ve větě řídicí. Bývá v ní komparativ, zejména *raději, spíše* apod. (152).

(152) *Chodí raději nahoru než dolů, protože cesta nahoru znamená konec práce.*
(InterCorp: #21874, Adla)

Konkurenční prostředky pro vyjádření srovnání rozdílných dějů jsou: 1. předložkový dativ (*o)proti + D* (150)‘ (srov. také 2.1.2.3.) a 2. předložkové skupiny vyjadřující rozdílnost (150)‘‘ (k některým zvláštnostem srov. kap. 2.1.3.3.).

(150)‘ → *Hrála tu docela jiná kytara a docela jiné tóny a docela jiný zvuk, oproti těm, které dosud v sále Texasu mládež slyšela.*

(150)‘‘ → *Hrála tu docela jiná kytara a docela jiné tóny a docela jiný zvuk, v porovnání s těmi, které dosud v sále Texasu mládež slyšela.*

2.2.8.2.2 různé vlastnosti

V tomto typu srovnání se vyjadřuje, že se vlastnost nebo předpoklad, domněnka, o vlastnosti komparační báze uvedené v závislé větě liší od vlastnosti komparanda ve větě řídicí. V té je rozdílnost naznačena iniciátorem srovnání – např. výrazem v komparativu (153) nebo adjektivem *jiný* (151) nebo příslovcem. V tomto typu srovnání může být spojka *než* doplněna o adjektivum *jaký*, které má vztažnou funkci (151). Jestliže je věta řídicí záporná, opět dochází k popření rozdílnosti (152).

(151) *Tenhle třetí Schmidt nemá žádné vousy a má také jiný slamák, než v jakém ho Emil zachytil na film.* (InterCorp: #17497, Adla)

(152) *Tenhle třetí Schmidt nemá žádné vousy a nemá ani jiný slamák, než v jakém ho Emil zachytil na film.*

(153) *Pro invalidy bylo toto datum daleko významnější než data oficiálního kalendáře.*
(InterCorp: #373243, Bondy)

Konkurenční prostředky pro vyjádření srovnání rozdílných dějů jsou: 1. předložkový dativ (o)proti + D (151)‘ (srov. také 2.1.2.3.) a 2. předložkové skupiny vyjadřující rozdílnost (151)‘‘ (k některým zvláštnostem srov. kap. 2.1.3.3.).

(151)‘ → *Tenhle třetí Schmidt nemá žádné vousy a má také jiný slamák, oproti tomu, v jakém ho Emil zachytil na film.*

(151)‘‘ → *Tenhle třetí Schmidt nemá žádné vousy a má také jiný slamák, na rozdíl od toho, v jakém ho Emil zachytil na film.*

2.2.8.2.3 různá míra

Tento typ srovnání se spojkou *než* vyjadřuje, že se míra vlastnosti připsaná komparační bázi (153) nebo intenzita děje (152) uvedená v závislé větě liší od míry vlastnosti připsané komparandu nebo od intenzity děje ve větě řídicí. Iniciátorem srovnání v těchto strukturách bývá adjektivum (153) a (154) nebo adverbium v komparativu (152). Svým kvantitativním rysem se tyto výpovědi blíží specifickým konstrukcím srovnání rozdílnosti s kvantitativním významem (srov. 2.2.8.1.), ale na rozdíl od nich se zde míra nevyjadřuje přímo, přesným číselným údajem nebo údajem o množství.

(152) *Ale důchodci inteligentskou elitu k ničemu nepotřebovali, proto se o ni starali ještě méně, než se museli starat o postižence.* (InterCorp: #370597, Bondy)

Podobně jako u srovnání vlastností ve smyslu shody s podobnosti, tak se i v této skupině velmi často objevuje elize predikátu závislé věty. Dokladů členského srovnání tohoto typu (153) a (154) je cca jednou tolik, kolik je dokladů souvětňého charakteru.

(153) *Společnost v čele s Pitronem měla v pátrání po zločincích mnohem větší úspěchy než královská policie.* (InterCorp: #10152, Adla)

(154) *Vyskočil z vlaku asi o tři čtyři minuty dříve než já, to znamená, že mezi námi je dobrých pět, možná i osm kilometrů.* (InterCorp: #26162, Adla)

U tohoto druhu srovnání dochází ke konkurenci s těmito syntaktickými prostředky: 1. předložkový dativ (*o*)*proti* + D (153)‘ (srov. také 2.1.2.3.); 2. předložkové skupiny vyjadřující rozdílnost (153)‘‘ (k některým zvláštnostem srov. kap. 2.1.3.3.) a 3. spojovací *jak* (153)‘‘‘ (srov. kap. 2.2.4.3.).

(153)‘ → *Společnost v čele s Pitronem měla v pátrání po zločincích mnohem větší úspěchy oproti královské policii.*

(153)‘‘ → *Společnost v čele s Pitronem měla v pátrání po zločincích mnohem větší úspěchy ve srovnání s královskou policií.*

(153)‘‘‘ → *Společnost v čele s Pitronem měla v pátrání po zločincích mnohem větší úspěchy jak královská policie.*

Na tomto místě se chceme podrobněji věnovat třetímu konkurenčnímu prostředku, tedy konkurenci výrazů *než* a *jak*. Dochází k ní v češtině i němčině. Zatímco v němčině konkurují výrazy *als* a *wie* jak při srovnání ve smyslu shody (155), tak ve smyslu rozdílnosti (156), v češtině dochází ke konkurenci pouze při srovnání ve smyslu rozdílnosti (jak jsme ukázali výše, srov. kap. 2.2.4.3.1.). Na rozdíl od zmíněné záměny *jak* za *jako* (srov. kap. 2.2.5.1.1.), se v tomto případě nemluví o žádné významové odlišnosti. Zaměříme se proto na popis dalších faktorů, které danou konkurenci ovlivňují.

(155) *Mir geht es ebenso schlecht wie/als ihm.*

(156) *Dies zog nun eine Reihe von Veränderungen in seiner Kleidung und in seinen Gewohnheiten nach sich: er legte den Rock eher ab als/wie bisher.*

Česká odborná literatura v tomto ohledu nabízí pouze skromnou pomoc. O užití spojky *jak* při srovnání ve významu rozdílnosti najdeme informace jen okrajově; a to i přes to, že zdaleka nejde o jev v současné češtině nový – zmíněn je například v *Základech české skladby* z roku 1962 (KOPEČNÝ 1962: 66). *Skladba češtiny* (GREPL–KARLÍK 1998: 77) jej připisuje „hovorovému jazyku“. *Jak* ve funkci spojovacího výrazu ve větách „přirovnávacích při srovnání s něčím odlišným, nestejným“ zmiňuje také ŠIPKOVÁ (2005, 315). Do popředí se zde jasně dostává příznak mluvnosti. Hypotézu, že se *než* zaměňuje za *jak* především v mluvených komunikátech, podporuje také analýza dokladů z ČNK (srov graf 7–9

v kap. 2.2.4.3.1.). Řada dokladů pochází z mluvených korpusů ORAL2006 (157) a ORAL2008 (158).

(157) *ale to má asi každěj vztah. takový, jako že vona vobčas neví, jo. a je taková, jako že, přece jen, jemu je dvaadvacet, no . no . no a jí je sedmadvacet, vona je eště vo rok starší jak já. a vona už jako ty děti, já vim, že už vod pětadvaceti má ty tendence jako hnízdit.* (ORAL2006: #996352: žena, 26 let, severovýchodočeská oblast)

(158) *„jo, sedim. copak se děje?“ „no, já ti nesu strašně smutnou zprávu.“ já říkám: „prosim tě, copak?“ „já sem Frantíka ráno neprobudila.“ prosim tě, vás. kluk vo dva roky mladší jak já. a vona ho neprobudila. no, tak, no tak, to je jak u blbejch na půdě.* (ORAL2008: #476104: muž, 64 let, severovýchodočeská oblast)

Také v němčině je užití *wie* v tomto kontextu považováno za fenomén mluvených komunikátů: „in der Alltagssprache /ist/ [...] der Gebrauch von wie an Stelle von als allerdings weit verbreitet“ (DUDEN Bd. 9 1985: 42, S.v. als/wie). Některé doklady v naší analýze (157) a (158) nasvědčují tomu, že se jedná o konkurenci regionálně podmíněnou, lokalizovanou do východní části českého jazykového území. Také DUDEN Bd. 4 (2005, S. 376) mluví o tomto jevu jako o regionalismu. Otázka územního rozšíření konkurence *než* a *jak* nicméně nemůže být na základě omezenosti korpusových dat přesvědčivě zodpovězena a stále čeká na důkladnější zkoumání.

Analýzou dokladů z ČNK se ukázalo, že se se zkoumanou konkurencí můžeme setkat i v psaných komunikátech. V psaných korpusech ČNK jde převážně o publicistické texty, které zachycují přímou řeč, tedy mluvené projevy (159). V korpusu SYN2000, kde jsme vyhledávali struktury ADJ_{omp} + *jak* (celkem 54 výskytů), je jich zhruba čtvrtina.

(159) *„Vždyť je to horší jak za komunistů, „říká bývalý člen KSČ F. Trnka.* (SYN2000: doc#84908: doc.txttype=PUB)

Další dvě čtvrtiny dokladů tohoto typu z korpusu SYN2000 mají původ v populárně naučných textech, hlavně zájmových časopisech. Zamyslet se v tomto případě tedy můžeme i nad označením, které prosazoval KOPEČNÝ (1962, 66), jenž užití *jak* na místě *než* hodnotí jako „lidové“. V těchto textech je nápadná převaha větných struktur typu: ADJ_{komp} + *jak* +

NUM / určení míry, navíc drtivá většina těchto struktur obsahuje jedno z těchto adjektiv: *větší, menší, lepší, horší, vyšší a nižší* (160). Náleží tedy do skupiny srovnání ve smyslu rozdílnosti pomocí speciálních kvantitativních konstrukcí (srov. kap. 2.2.4.3.1. a 2.2.8.1.). Podobné výsledky se objevily i ve výzkumu konkurence *als* a *wie* v němčině (161) (srov. THURMAIER 2001: 97).

(160) *Taktéž není nutno činit žádná opatření, je-li světlá vzdálenost od zemničů stožáru a jejich základu větší jak 10 m.* (SYN2000: doc#7716: doc.txtype=POP)

(161) *Wir müssen Lichtraumprofil von dreißig Zentimeter haben. Deswegen darf auch der Container nicht höher beladen werden wie er hoch ist ...* /Thurmaier (2001: 97)/

Ještě markantnější je v češtině výskyt *než* při srovnání rozdílné míry nějaké vlastnosti (v naší práci kap. 2.2.8.2.3.) ve větných strukturách typu: ADV_{komp} + *jak*. V korpusu SYN2000 bylo nalezeno 912 dokladů. Navíc se skoro v 90% z nich objevilo adverbium *víc*, resp. *více*. Mnohem častěji byla vedle publicistických textů zastoupena i beletrie.

(161) *Moje slovo platilo víc jak padesát let.* (SYN2000: doc#33: doc.txtype=NOV)

Výzkum také podpořil hypotézu, že ke konkurenci *než* a *jak* dochází častěji při spojení větných členů. V mluvených korpusech nebyl nalezen žádný příklad srovnávacího souvětí ve smyslu rozdílnosti, kde by figuroval spojovací výraz *jak*. Nicméně ŠIPKOVÁ (2005: 315) uvádí několik příkladů souvětí z moravských nářečí (162) a (163). Avšak bez jakýchkoliv podrobností a dalších informací.

(162) *Tenkrát bel jinačí chleba, jak je dneska.* /Šipková (2005, 315)/

(163) *Majó se ty děcka jináč, jak sme se měli my.* /Šipková (2005, 315)/

Příčinu konkurence *než* a *jak* vidí KOPEČNÝ (1962: 66) v kontaminaci (*jsem větší než ty a jsem velký jak ty*). Přesvědčivějším argumentem se zdá tvrzení ŠIPKOVÉ (2005: 315), podle níž konkurence pramení ze sémantické vágnosti spojovacího výrazu *jak*, která se projevuje velkou polyfunkčností (srov. kap. 2.2.4.).

2.2.8.3 než + kondicionál

Kondicionálu se ve srovnávacích souvětích užívá, srovnává-li se s něčím nereálným. V podstatě to znamená, že všechny příklady z předchozího oddílu „než + indikativ“ lze převést do kondicionálu. Analýza korpusových dat ovšem ukázala, že příklady s kondicionálem nejsou příliš frekventované (asi 1,5 % dokladů). V našem korpusu se nalezené doklady s kondicionálem objevují u srovnání dějů, ve významu srovnání vlastností a míry nebyl zaznamenán žádný doklad, což ale neznámá, že takové doklady neexistují.

2.2.8.3.1 různé děje

Věta s *než* + kondicionál může vyjadřovat děj podmíněný nebo děj jen myšlený (164), popř. doporučovaný (srov. SVOBODA 1972: 217).

(164) *Věděl, že by tam byl dřív, než by tam dospěl člun.* (InterCorp: #367344: Bondy)

Významovou modifikaci tohoto typu srovnání představují konstrukce, které vyjadřují děj nebo stav, před nímž se preferuje to, co se říká ve větě řídicí. Bývá v ní komparativ, zejména *raději, spíše* apod. Některé příklady ale stojí na pomezí s účinkovými větami (165) (srov. GREPL–KARLÍK 1998: 287).

(165) *Radši bude pracovat rychleji, než by mi udělal radost, že jsem skončil první.*
(InterCorp: #18166: Adla)

Místo spojovacího výrazu *než by* lze užít složeného výrazu *než kdyby*, do výpovědi při tom proniká navíc odstín podmínkový (166). Uvádí se děj, za něhož by se – podobně jako v souvětí s *než když* (srov. 2.2.8.4.) – nerealizoval nějaký děj nebo stav v udané míře.

(166) *To by bylo lepší, než kdybych pad já, ačkoliv i v tom něco bylo.* (InterCorp: #2275352: Škvorecký)

S výjimkou vět s účinkovým příznakem dochází i v této skupině srovnání ke konkurenci s – 1. předložkovým dativem (*o*)*proti* + D (164)‘ (srov. také 2.1.2.3.) a 2. předložkovými skupinami vyjadřujícími rozdílnost (164)‘‘ (k některým zvláštnostem srov. kap. 2.1.3.3.).

(164)‘ → *Věděl, že by tam byl oproti člunu dřív.*

(164)‘‘ → *Věděl, že by tam byl ve srovnání se člunem dřív.*

2.2.8.4 než když

Věty s *než když* vyjadřují časové okolnosti, za kterých se nerealizoval nějaký děj nebo stav v takové míře jako za jiných okolností, které jsou buď výslovně vyjádřené /zejména větou s *když* (167)/ nebo nevyjádřené (168). Oba uvedené příklady pocházejí z korpusu *SYN2005*, protože náš subkorpus založený na dokladech z korpusu *InterCorp*, žádné doklady s *než když* neobsahuje.

(167) *Arzenik působí rychleji, když je požit v tekutině, než když je požit jako prášek.*
(SYN2005: #225916: Gardner)

(168) *Dr. Bester je ve třídě tak milý a úplně jiný, než když je u sebe v kanceláři.*
(SYN2005: #215187: Kaufamnová)

U tohoto druhu srovnání dochází ke konkurenci s těmito syntaktickými prostředky: 1. předložkový dativ (*o*)*proti* + D (167)‘ (srov. také 2.1.2.3.); 2. předložkové skupiny vyjadřující rozdílnost (167)‘‘ (k některým zvláštnostem srov. kap. 2.1.3.3.). Většina transformací se neobejde bez větších zásahů do větné stavby, protože jak pádové relace, tak předložkové skupiny mohou navozovat srovnávací relaci jen na členské úrovni.

(167)‘ → *Arzenik působí rychleji, když je požit v tekutině oproti tomu, když je požit jako prášek.*

(167)‘‘ → *Ve srovnání s požitím v podobě prášku působí arzenik rychleji, když je požit v tekutině.*

2.2.9 TOLIK – KOLIK

Korelace *tolik – kolik* a *tolikrát – kolikrát* vyjadřuje srovnání shodné míry anebo stejného počtu. Srovnávacím hlediskem těchto struktur je tedy míra vlastnosti připsaná komparační bázi a komparandu nebo počet entit tvořících komparační bázi a komparandum.

(169) *Těch penízků měla právě tolik, kolik dětí.* (SYN2005: #36640583: Orten)

Explicitně signalizuje stejnou míru nebo intenzitu také korelace *tolik – co* (srov. 2.2.1.).

(170) *Plesové šaty mohou ukázat stejně tolik, co bikiny na pláži a někdy o trošku víc.*
(SYN2005: #120754292: Story č. 2/2000)

Odkazovací *tolik, tolikrát* může být nahrazeno zevšeobecnujícím zájmenem nebo příslovcem *všechn, každý, vždycky, pokaždé* atd. Vyjadřuje se pak odstín relevantních okolností, např. časový (171) (srov. BAUER–GREPL 1975: 413):

(171) *Kolikrát jsem o tom se svou paní mluvil, pokaždé mne pronásledovala ta myšlenka.*

3 Shrnutí

V naší práci jsme se postupně věnovali analýze a popisu syntaktických prostředků srovnání se zvláštním zřetelem na jejich vzájemnou konkurenci a faktory, které ji ovlivňují. Jako nejdůležitější faktor působící na konkurenci syntaktických prostředků se nám jeví sémantický význam srovnávacích struktur. Ze zkoumání vyplynulo, že jednotlivým druhům srovnání lze přiřadit typické prostředky, které příslušnou srovnávací relaci navozují.

Pro srovnání ve smyslu shody nebo podobnosti jsou to:

1. prosté a předložkové pády: *instrumentál přirovnávací, podle* + G, *s* + I
2. předložkové skupiny: *v souladu* *s* + I, *ve shodě* *s* + I, *v souhlase* *s* + I, *úměrně* *s* + I / *k* + D
3. spojovací výrazy: *co, co by, čím – tím, jak, jako, jako by, jako kdyby, jako když, jako že, jaký, oč, takový – jaký, tolik – kolik, tolikrát – kolikrát*

Pro srovnání ve smyslu rozdílnosti jsou to:

1. prosté a předložkové pády: *genitiv přirovnávací, nad* + Ak, *od* + G, *(o)proti* + D,
2. předložkové skupiny: *na rozdíl od* + G, *u/v porovnání* *s* + I, *ve srovnání* *s* + I
3. spojovací výrazy: *jak, než(li), než kdyby, než když*

V rámci těchto obecných skupin můžeme ještě dále vyčlenit menší podskupiny, např. podle specifických významových nuancí srovnávacího hlediska (srovnání dějů, vlastnosti, míry, úměrnosti atd.). Takové dělení je skutečně relevantní, neboť je, jak bylo řečeno, hlavním faktorem ovlivňujícím konkurenci. V jednotlivých kapitolách naší práce jsme proto u každého případu konkurence uváděli, v jakém konkrétním významovém odstínu k ní dochází. Ukázalo se, že některé syntaktické prostředky mají větší konkurenceschopnost než jiné (z hlediska sémantického specializované).

Ve speciálních kontextech se zpravidla vyskytovaly předložkové skupiny a korelativní spojení, což je dáno jejich méně zastřeným lexikálně-sémantickým nábojem. Jejich konkurence s jinými prostředky byla podmíněna více či méně složitými transformacemi, které nezřídka zásadně zasahovaly do větné struktury. Naopak polyfunkční a desémantizované spojovací prostředky (v čele se spojovacím *jak*) se jeví jako v zásadě univerzální s velkým konkurenčním potenciálem. Spojovací *jak* je také jediným případem syntaktického prostředku, který konkuruje i přes hranice své typické skupiny, tj. ve významu srovnání ve smyslu rozdílnosti.

Z hlediska formálního na rovině syntaktické se nepotvrdila domněnka, že na konkurenci má významnější vliv rozdíl větněčlenské nebo souvětne srovnávací struktury. Existují sice některé struktury (např. srovnání míry vlastností), které vykazují tendenci realizovat se spíše větněčlenským spojením, ale tato tendence se přímo neodráží ve výběru syntaktického prostředku, kterým se srovnání vyjadřuje.

Uvažovat lze také o omezení konkurence z hlediska stylistického. Například bezpředložkové pády jsou dnes vnímány jako knižní a archaické, takže se na konkurenci nepodílí aktivně a objevují se hlavně v ustálených spojeních. Do jaké míry je výběr srovnávacích prostředků ovlivněn charakterem komunikátu z hlediska mluvnosti a psanosti nebylo možné na základě našeho korpusového výzkumu spolehlivě popsat. Je ale velmi pravděpodobné, že jeho role nebude zanedbatelná (viz konkurence *jak* a *než*). Směrodatné by mohlo být také regionální hledisko, tedy původ autora komunikátu a jeho příslušnost k některé nářeční skupině. Ani tento faktor ale nebylo možno na základě korpusové analýzy důkladněji charakterizovat.

Závěrem prezentujeme místo dlouhého výčtu konkurenčních prostředků přehled shrnutý v podobě tabulky. Tabulka č. 6 zachycuje konkurenci pádových relací s ostatními syntaktickými prostředky pro vyjádření srovnání a tabulka č. 7 konkurenci v rámci spojovacích výrazů. V tabulkách jsou použity tyto značky:

x – na průsečíku syntaktických prostředků – prvky si konkurují

T – syntaktické prostředky si konkurují, ale je nutná transformace věty a příp. doplnění dalších výrazů pro vyjádření specifického významu srovnání

+ – syntaktické prostředky si konkurují, ale pouze v některých významech

? – syntaktické prostředky si mohou konkurovat, ale konkurence není progresivní

Tučně zvýrazňujeme nejaktivnější prostředky (jsou-li nějaké) v dané konkurenční skupině (čteno vertikálně). Barevně odlišujeme jednotlivé skupiny syntaktických prostředků (prosté vs. předložkové pády vs. předložkové skupiny).

Tabulka 6:

Konkurence pádových relací s ostatními syntaktickými prostředky pro vyjádření srovnání

	prosté pády		předložkové pády					předložkové skupiny						
	genitiv přirovnávací	instrumentál přirov.	nad + Ak	od + G	(o)proti + D	podle + G	s + I	shoda				rozdílnost		
								v souladu s + I	ve shodě s + I	v souhlase s + I	úměrně s + I / k + D	na rozdíl od + G	u/v porovnání s + I	ve srovnání s + I
genitiv přirovnávací			x	x	?							?	?	?
instrumentál přirov.														
nad + Ak	x													
od + G														
(o)proti + D												x	x	x
podle + G								x	x	x				
s + I											x			
v souladu s + I						x			x	x				
ve shodě s + I						x		x		x				
v souhlase s + I						x		x	x					
úměrně s + I / k + D							x							
na rozdíl od + G					x									
u/v porovnání s + I					x									
ve srovnání s + I					x									
co														
co by														
čím – tím							x					T		
jak		T				T	T	T	T	T				
jako		x												
jako by / jako kdyby														
jako když														
jako že														
jaký											T			
oč							T							
než(li)	x		x	+	x							+	+	+
takový – jaký														
tolik – kolik														
tolikrát – kolikrát														

Tabulka 7:

Konkurence pádových relací s ostatními syntaktickými prostředky pro vyjádření srovnání

	co	co by	čím – tím	jak	jako	jako by	jako kdyby	jako když	jako že	oč	než(li)	takový – jaký	tolik – kolik	tolikrát – kolikrát
co				x									x	
co by				+										
čím – tím				+						x				
jak	x	+	T		x					+	+	x		
jako	x			x								x		
jako by							+		x					
jako kdyby						+		x						
jako když								x						
jako že						x								
oč			x											
než(li)				+										
takový – jaký	x	x		x	x									
tolik – kolik	x													
tolikrát – kolikrát														

4 Závěr

Na základě naší analýzy se ukázalo, že ke konkurenci syntaktických prostředků pro vyjádření srovnání dochází nejčastěji v rámci jednoho sémantického typu srovnání, tj. v rámci srovnání ve smyslu shody a podobnosti na jedné straně a ve smyslu rozdílnosti na straně druhé. Jinými slovy řečeno na nejobecnější rovině můžeme vydělit dvě skupiny syntaktických prostředků, které typicky slouží k vyjadřování jednoho ze dvou zmíněných druhů srovnání. Konkurence přes hranice těchto skupin není obvyklá, výjimku tvoří pouze možná záměna spojovacího *jak* a *než* při srovnání ve smyslu rozdílné míry a v konstrukcích rozdílnosti s kvantitativním významem.

Zásadní roli při výběru konkurenčních prostředků v rámci jedné skupiny srovnání hraje speciální významový odstín konkrétní srovnávací struktury, např. srovnání s příznakem úměrnosti, srovnání s podanou zprávou atd. Rozhodující pro možnost záměny syntaktických prostředků totiž je, zda jimi navozená srovnávací relace spojuje komparační bázi a komparandum na základě příslušného srovnávacího hlediska, které danému sémantickému odstínu odpovídá. V zásadě platí, že čím konkrétnější a specifitější sémantické rysy syntaktický prostředek vykazuje, tím je jeho konkurenceschopnost omezenější a žádá si odpovídající specifické kontexty (např. předložkové skupiny a korelativní *tolik – kolik*). Naopak syntaktické prostředky, které se vyznačují velkou univerzálností (např. spojovací *než* a *jak*), nemohou navazovat některé relace se speciálním významem. V některých případech se ale přílišné akcentování sémantického hlediska neukazuje jako relevantní. Jedná se zejména o struktury, kde není jisté, zda mluvčí a recipient teoreticky popsany významový rozdíl vnímají a vědomě s ním zacházejí. V našem zkoumání se taková pochybnost objevila u konkurence spojky *jako* a vztažného příslovce *jak* při vyjádření srovnání ve smyslu shody dějů. Proces porozumění srovnávacím strukturám z pohledu adresáta sdělení ovšem doposud nebyl uspokojivě popsán.

K sémantickému hledisku přistupuje při výběru z konkurenčních prostředků také hledisko formální na rovině syntaktické. Pádové relace a předložkové skupiny mohou navazovat pouze srovnání na větňčlenském úrovni, spojovací výrazy také na úrovni souvětňné. Z našeho výzkumu ovšem vyplynulo, že většina srovnávacích struktur umožňuje transformaci mezi členským a souvětňným vyjádřením (výjimku opět tvoří konstrukce srovnávající rozdílnost s kvantitativním významem). Transformace může znamenat pouhou substituci syntaktických

prostředků nebo také zásadnější zásah do struktury věty spojený s doplněním nutných výrazů (např. vztažných zájmen, adverbíí aj.) tak, aby zůstal zachován stejný významový odstín. To, že se u některých druhů srovnání se spojovacími výrazy preferuje větněčlenské vyjádření (např. srovnání stejné míry vlastností), může být, jak se domníváme, zapříčiněno tím, že by se v případě souvětneho srovnání objevila z hlediska jazykové ekonomičnosti nadbytečná paralelní struktura s totožnými predikáty.

Dále lze uvažovat o stylové přiměřenosti jednotlivých konkurenčních prvků. Některé syntaktické prostředky se hodnotí jako archaické nebo knižní (např. přirovnávací genitiv a instrumentál) jiné jako hovorové (např. korelace *tolik – co*), což v jistých kontextech snižuje jejich potenciál konkurovat výrazům neutrálním a běžně užívaným. Náš výzkum také odhalil, že konkurenci částečně ovlivňuje i charakter komunikátu z hlediska mluvnosti a psanosti (např. u konkurence *jak a než* ve významu rozdílnosti). Nedostatek dokladů z mluvených korpusů nám ale nedovolil tuto problematiku blíže popsat. Z podobného důvodu nebylo možno věnovat se podrobněji otázce ovlivnění konkurence z hlediska regionálního.

Pro další výzkum fenoménu konkurence syntaktických prostředků pro vyjádření srovnání navrhuje zvolit jako výchozí sémantické faktory fungování srovnávacích konstrukcí. A do zkoumání zahrnout popis nejen spojovacích výrazů, ale i dalších syntaktických prostředků, jimiž se v češtině realizuje srovnání (např. asyndetická spojení z hlediska textové syntaxe). Zvláštní pozornost by si zasloužilo také zkoumání fenoménu elize ve srovnávacích strukturách.

5 Použitá literatura

- BAUER, J. (1969): Staročeská spojka *než, nežli*. In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university*, (A 17), 18. S. 45–49.
- BAUER, J. (1960): *Vývoj českého souvětí*. Praha: ČSAV.
- BAUER, J. – GREPL, M (1975): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN.
- BĚLIČOVÁ, H. (1988): K vedlejším větám přirovnávacím ve slovanských jazycích. In: *Bulletin ruského jazyka a literatury*, 29. S. 87–106.
- BUSCHA, J. (1989): *Lexikon deutscher Konjunktionen*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- DANEŠ, F. (1977): *Zpracování souvětí v nové mluvnici češtiny*. Slavica Slovaca 12. S. 244 – 252.
- DANEŠ, F. (1985): *Věta a text*. Praha: Academia.
- DOKULIL, M. (1967): K pojetí morfologické kategorie. *Jazykovedný časopis*, 18. S. 13–36.
- DUDEN Bd. 4 (⁷2005): *Die Grammatik*, hrsg. v. der Dudenredaktion. 7. völlig neu erarbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim etc.: Dudenverlag.
- DUDEN Bd. 9 (³1985): *Richtiges und gutes Deutsch. Wörterbuch der sprachlichen Zweifelsfälle*. – Mannheim etc.: Dudenverlag.
- EGGS, F. (2006): *Grammatik von als und wie*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- ESČ: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002.
- ERBEN, J. (1988): Vergleichsurteile und Vergleichsstrukturen. *Sprachwissenschaft*, 13. S. 309–329.
- GREPL, M. (1977): *Souvětí v sémanticky orientovaném popisu syntaxe*. SbPFFBU A 25/26. S. 7 – 29.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1986): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1998): *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.
- HAHNEMANN, S. (1999): *Vergleiche im Vergleich*. Tübingen: Niemeyer Verlag.
- HELBIG, G. – BUSCHA, J. (2005): *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin: Langenscheidt.
- JÄGER, G.(1968): Zur Klassifizierung komplexer Sätze im Tschechischen und Polnischen. Halle/s.
- KARLÍK, P. – HLADKÁ, Z. (2004): Kam s ním? In: *Život s morfémy. Sborník studií na počest Zdenky Rusínové*. Brno: Masarykova univerzita.
- KOPEČNÝ, F. (1962): *Základy české skladby*. Praha: SPN

- MARVAN, J. (2008): *České stupňování – slovanská podoba evropské univerzálie*. Praha: Karolinum.
- LERCH, E. (1942): Ist schöner wie ein Sprachfehler? Zum Streit um die Berechtigung der Sprachregelung. In: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, 65. S. 329–372. MČ3: *Mluvnice češtiny 3*. Skladba. Praha: Academia, 1987.
- MIKULOVÁ, M. a kol. (2005): *Anotace na tektogramatické rovině Pražského závislostního korpusu. Anotátorská příručka*. Praha. [online]. - [cit. 2009-07-17]. Dostupný z WWW: <<http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0/doc/manuals/cz/t-layer/pdf/t-man-cz.pdf>>.
- PMČ: *Příruční mluvnice češtiny*. Brno: Nakladatelství lidové noviny, 1995.
- SSČ: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 1998.
- SVOBODA, K. (1968): K třídění vedlejších vět podle spojovacích výrazů. *Slovo a slovesnost*, 29. S. 142–151.
- SVOBODA, K. (1972): *Souvětí spisovné češtiny*. Praha: Univerzita Karlova.
- ŠIPKOVÁ, M. (2005): Spojovací jak v dnešní mluvené češtině. In: *Oratio et ratio: Sborník k životnímu jubileu Jiřího Krause*. Ústav pro jazyk česká AV ČR. S. 313–317.
- ŠTĚPÁN, J. (2007): Ke komentujícím vedlejším větám se spojovacím výrazem jak. *Slovo a slovesnost*, 68. S. 101–116.
- ŠTÍCHA, F. (2003): *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Argo.
- ŠMILAUER, V. (1966): *Novočeská skladba*. Praha: SPN.
- THURMAIR, M. (2001): *Vergleiche und Vergleichen*. Tübingen: Niemeyer Verlag.
- TRÁVNÍČEK, F. (1951): *Mluvnice spisovné češtiny, II – Skladba*. Praha: Slovanské nakladatelství.
- ZIMMERMANN, I. (1991): Die subordinierende Konjunktion wie. In: Reis, M./Rosengren, I. (vyd.): *Fragesätze und Fragen*. Tübingen: Niemeyer. S. 113–122.
- ŽAŽA, S. (1958): Složené spojky ve spisovné češtině. In: *Studie ze slovanské jazykovědy*. Praha: SPN. S. 119–132.

Příloha: Zadání diplomové práce

Jméno a příjmení studenta: PAVEL PEČENÝ

Datum narození: 7. 5. 1985

Kontaktní adresa: Velká Hraštice 93, 262 03 Nový Knín

Obor studia / kombinace: český jazyk a literatura – němčina

Diplomní obor: český jazyk a literatura

Název práce v češtině: Konkurence užití různých syntaktických prostředků při vyjadřování srovnání (na materiálu česko-německém)

Název práce v angličtině: The Competition of Different Syntactic Devices Expressing the Semantic Relation of Comparison (based on the Czech - German material)

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Eva Hošnová, CSc.

Konzultant:

Pokyny k vypracování:

Diplomantovým úkolem bude:

1. prostudovat odbornou literaturu vztahující se k danému tématu, přehledně ji zpracovat a vyvodit potřebné závěry;
2. zaměřit se na získání vhodného jazykového materiálu (např. excerpovat příklady z českého originálu a jeho překladu do němčiny nebo německého originálu a jeho překladu do češtiny, využít příkladů uvedených v ČNK a v německých korpusech);
3. popsat užití prostředky vyjadřující srovnání a (výběrově) uvážit jejich možnou konkurenci;
4. formulovat závěry se zaměřením na formální i sémantické rysy analyzovaných konstrukcí.

Doporučená literatura:

Bauer, J.: Vývoj českého souvětí. Praha: SPN, 1960.

Buscha, J.: Lexikon deutscher Konjunktionen. Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1989.

Daneš, F.: Zpracování souvětí v nové mluvnici češtiny. Slavica Slovaca 12, 1977, s. 244 – 252.

Daneš, F.: Věta a text. Praha: Academia, 1985.

Grepl, M.: Souvětí v sémanticky orientovaném popisu syntaxe. SbPFFBU A 25/26, 1977-1978, s. 7 – 29.

Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba spisovné češtiny. Praha: SPN, 1986.

Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Olomouc: Votobia, 1998.

Helbig, G. – Buscha, J.: Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Berlin: Langenscheidt, 2005.

Jäger, G.: Zur Klassifizierung komplexer Sätze im Tschechischen und Polnischen. Halle/s., 1968.

Kopečný, F.: Základy české skladby. Praha: SPN, 1958.

Mluvnice češtiny 3. Skladba. Praha: Academia, 1987.

Svoboda, K.: Souvětí spisovné češtiny. Praha: Univerzita Karlova, 1972.

Šmilauer, V.: Novočeská skladba. Praha: SPN, 1966.

Štícha, F.: Česko-německá srovnávací gramatika. Praha: Argo, 2003.

Vedoucí práce (podpis):

Datum zadání práce:

L.S.

.....
Vedoucí základní součásti:

.....
Děkan:

Datum: